

ANTISZEMITA INCIDENSEK
JELENTÉS
2019-2020

A jelentést írta:

Félix Anikó

A jelentés készítésében együttműködött
a MAZSIHISZ Biztonsági Szolgálatának
Információs és Elemzési Osztálya

A Medián Közvélemény- és Piackutató Intézet
felméréséből készült jelentést készítette:

Galgóczi Eszter
Hann Endre
Róna Dániel

Készült a Mazsihisz megbízásából

TARTALOMJEGYZÉK

Antiszemita incidensek 2019-2020.....	1
Vezetői összefoglaló.....	2
Bevezető.....	5
Módszertan és terminológia.....	7
Antiszemita incidensek különböző típusok szerint.....	10
Fizikai támadás.....	10
Fenyegetés.....	11
Rongálás.....	14
Gyűlöletbeszéd.....	16
Összeesküvés-elméletek.....	26
Közéleti antiszemitizmus.....	31
Záró gondolatok és továbblépési lehetőségek.....	41
Medián-felmérés a magyarországi antiszemitizmusról.....	45
Vezetői összefoglaló.....	46
Bevezetés.....	49
A zsidóság társadalmi ügyének érzékelése, fontossága.....	50
Az antiszemitizmus és az előítéletesség mérése.....	52
Az antiszemitizmus mértéke.....	53
Kik az antiszemiták?.....	66
Antiszemitizmus és politikai preferenciák.....	72
A holokauszt és a múlt emlékezete.....	79
Izrael és az antiszemitizmus.....	83
Asszociációk a zsidókról.....	87
Soros György megítélése.....	91
Történelmi személyiségek zsidó származásának ismerete.....	96
Nemzetközi összehasonlítás.....	100
Az antiszemitizmust meghatározó tényezők.....	104
Összefoglalás.....	107
Függelék.....	113

ANTISZEMITA INCIDENSEK JELENTÉSE 2019-2020

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ

- Magyarországon mind számosságában, mind összetételében a nyugat-európai országoktól eltérő antiszemitizmus mintázatot tapasztalhatunk. Az esetszámok jóval alacsonyabbak a Nyugat-Európában mért adatoknál és ezen belül is kiemelendő, hogy igen alacsony a fizikai atrocitások száma. Ugyanakkor az antiszemitizmus mégis jelen van a mindennapokban, amit az alábbi jelentésben az összeesküvés-elméletek, a gyűlöletbeszéd és a közéleti antiszemitizmus kategóriák alatt kiemelten tárgyalunk.
- 2019-ben összesen 53, 2020-ban összesen 70 esetet regisztrált a Mafeladat Biztonsági Szolgálatának adatgyűjtése. A számok, ha a megelőző éveket is számításba vesszük, folyamatos növekedést mutatnak 2015 óta.
- Az amúgy is alacsony esetszámokkal bíró fizikai atrocitás és rongálás kategóriákban még tovább csökkent az esetek száma 2019-ről 2020-ra, ami feltehetőleg betudható annak is, hogy a járványügyi korlátozások miatt az ezen típusba sorolható incidensek lehetősége is csökkent az előző évhez képest.
- Mind a gyűlöletbeszéd, mind az összeesküvés-elméletek, mind pedig az általunk közéleti antiszemitizmus kategóriának hívott típusban ugyanakkor nőttek az esetszámok 2019-ről 2020-ra. A verbális és nem fizikai tért igénylő esetek (cikkek, kommentek, online gyűlöletbeszéd stb.) növekedése feltehetőleg szintén részben a vírus okozta „bezártságnak” tudható be. Másrészt az esetszámok növekedése ezen kategóriákban összefüggésben lehet a koronavírus okozta válsággal is, amelyből eredő feszültségek sokszor a különböző csoportokkal szembeni agresszióban vezetődnek le.

- Mindkét évben a legnagyobb esetszámot a gyűlöletbeszéd kategória produkálta. 2019-ben 20, 2020-ban 31 eset volt ebbe a típusba sorolható. Mindkét évben kiemelkedik a gyűlöletbeszéddel összefüggő szimbólumok tekintetében a horogkereszt, illetve Dávid-csillag használata, utóbbi pejoratív értelemben, a zsidóknak vélt személyek, illetve zsidósághoz kötődő épületek „megjelölése” során. A gyűlöletbeszédbe tartozó esetek számának több mint 50%-os növekedése 2020-ban feltehetően összefüggésbe hozható a járvány okán felgyűlt feszültségek növekedésével.
- A vizsgált két évben az antiszemita incidensek során az egyik leggyakoribban megjelenő ismert elkövető a Mi Hazánk Mozgalom volt, amely párt mind tematikus rendezvényeivel, mind pedig a rendezvényeken történő felszólalásokkal többször is kimerítette a gyűlöletbeszéd fogalmát.
- A második, a gyűlöletbeszédtől csak kissé elmaradó esetszámmal bíró kategória a közéleti antiszemitizmusé, amelybe 2019-ben, a gyűlöletbeszéd kategóriához hasonlóan 20 eset tartozott, 2020-ban 29 idetartozó incidenst rögzített a Mazsihisz Biztonsági Szolgálat. Ezen kategórián belül a két év során a többi alkategóriához képest felülreprezentált formában jelentek meg azok az esetek, amelyek bizonyos történelmi események egyoldalú, a zsidóság szempontjából aggályos bemutatásával, illetve nyíltan antiszemita, szélsőjobboldali történelmi és „kortárs” személyek szimbolikus vagy szó szerinti elismerésével, kitüntetésével kapcsolatosak. Ezen esetekben felülreprezentált módon jelenik meg aktorként a jelenlegi kormányzat és a kormányközeli média. A közéleti antiszemitizmus kategóriába tartozó esetek relatíve magas száma azt jelzi, hogy az antiszemitizmus a közéletben normalizálódik, a mainstream diskurzus részekévé válik.

- Az összeesküvés-elméletek tekintetében elmondható, hogy a 2019-ben megjelenő négy elméletből kettő, 2020-ban a három témából kettő egy-egy nemzetközi elmélet „honosított” változata, ami jól szemlélteti az antiszemita összeesküvés-elméletek globális jellegét. Az adatokból egyértelműen kirajzolódik, hogy 2020-ban a koronavírus újabb „üzemanyaggal” szolgált az összeesküvés-elméletek számára.
- A regisztrált eseteket mind a bel-, mind a külpolitikai események óhatatlanul befolyásolták. Előbbire példa a 2019-es önkormányzati, valamint egyéb időközi választások, amelyek körül rendre megjelentek bizonyos antiszemita incidensek, utóbbira az amerikai elnökválasztás és az azzal összefüggő Qanon összeesküvés-elmélet 2020-ban, amely utóbbi Magyarországon is lelkes követőkre talált.
- Vannak visszatérő események és témák, amik időről-időre meghatározzák a közbeszédet és az antiszemitizmus tárgykörébe tartoznak. Ilyen esemény volt 2019-ben és 2020-ban is a második világháborús budavári kitörésre emlékező szélsőjobboldali rendezvény, a Becsület napja, amely nemzetközi szinten is meghatározó eseménye a szélsőjobboldalnak. Visszatérő téma pedig Soros György, akivel szemben évek óta, kisebb-nagyobb intenzitással egy olyan kampány folyik, amely az antiszemita sztereotípiák és összeesküvés-elméletek bizonyos meghatározó elemeit is tartalmazza.¹

1) Soros György nevének emlegetését az európai bevándorlási kérdés kapcsán az IHRA Antiszemitizmus munkadefiníciójának gyakorlati használatára vonatkozó, Európai Bizottság által 2021-ben publikált Kézikönyv is példának hozza fel annál a résznél, ahol a munkadefiníció szerint antiszemitizmusnak minősülő eseteket taglalja. Handbook for the practical use of the IHRA working definition of antisemitism, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d3006107-519b-11eb-b59f-01aa75ed71a1/language-en>

- Elmondható, hogy Magyarországon az Izrael-ellenesség még mindig elsősorban a szélsőjobboldal sajátja. Az ezen típusba tartozó esetek az olyan „klasszikusnak” számító összeesküvés-elméletekkel függenek össze leginkább, miszerint Izrael fel kívánja vásárolni, illetve gyarmatosítani akarja Magyarországot.
- A fizikai térben zajló esetek közül sok történt vidéki helyszíneken, ahol zsidó közösség már alig, csak a rájuk emlékeztető köztéri épületek és emlékművek maradtak fenn. Az esetek túlnyomó többsége verbális és az online térben zajlik.
- Természetesen a közösségi média egy kiemelt helyszíne az antiszemita incidenseknek, leginkább az összeesküvés-elméletek és a gyűlöletbeszéd kategóriába tartozó incidensek esetében.
- Ahogy maguk az esetek, úgy azok elkövetői is sokfélék, szocio-demográfiai változók alapján nehezen kategorizálhatóak, azaz elmondható, hogy az antiszemita cselekmények nem kötődnek bizonyos, jól definiálható társadalmi csoportokhoz.

BEVEZETŐ

Az antiszemitizmus elleni fellépés kiindulópontja, hogy megfelelőképpen definiáljuk azt. Ehhez kiváló alapot nyújt a Nemzetközi Holokauszt Emlékezési Szövetség (IHRA) antiszemitizmus munkadefiníciója², amelyet 2019-ben Magyarország is elfogadott mint jogilag nem kötelező érvényű dokumentumot.

2) International Holocaust Remembrance Alliance, Working Definition of Antisemitism, <https://www.holocaustremembrance.com/resources/working-definitions-charters/working-definition-antisemitism>

A munkadefiníció gyakorlati hasznosításához további fogódzót nyújt az Európai Bizottság által 2021-ben publikált Kézikönyv.³

A Mazsihisz adatgyűjtése során az IHRA definícióját használja, amely lehetővé teszi az adatok más országokban tapasztalt antiszemita jelenségekkel való összehasonlítását. Erre, az OSCE 2021. februárjában tartott antiszemitizmussal foglalkozó konferenciája is felhívta a figyelmet, ahol az országspecifikus aggregált adatok közzétételének fontosságát emelték ki többek között a felszólalók.⁴ **Ugyanakkor fontosnak tartjuk azt is kiemelni, hogy vannak olyan ország-, illetve régióspecifikus jellegzetességek⁵, amelyeket szintén figyelembe kell venni annak érdekében, hogy az adott kontextusban tapasztalt jelenségeket megfelelőképpen értelmezzük.** Az elemzés során majd külön kitérünk ezekre a specifikumokra is.

Amint arra számos elemzés rámutatott, a 2020-as év több szempontból eltérést hozott megszokott életünkhöz képest, amely nagy mértékben összefüggött a Covid19 világszintű elterjedésével. **A vírus és azzal szoros összefüggésben lévő globális gazdasági visszaesés új „üzemanyaggal” szolgált az antiszemita összeesküvéselméleteknek is⁶, amelyek Magyarországon is megjelentek.** Az alábbi elemzésben ezekre a globális és lokális tényezőkre is kitérünk majd röviden, összehasonlítva azt az azt megelőző, 2019-es évvel.

3) Handbook for the practical use of the IHRA working definition of antisemitism, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d3006107-519b-11e1eb-b59f-01aa75ed71a1/language-en>

4) OSCE conference explores combating antisemitism, <https://fra.europa.eu/en/event/2021/osce-conference-explores-combating-antisemitism>

5) Barna, Ildikó és Félix, Anikó. *Modern Antisemitism in the Visegrád Countries*. Budapest: Tom Lantos Institute, 2017.

6) World Jewish Congress, Antisemitic conspiracy myths, <https://wjc-org-website.s3.amazonaws.com/horizon/assets/3yqx8bza/myths-r6-final.pdf>

Az antiszemitizmus jelentés után a Medián Közvélemény- és Piackutató Intézet, a Mazsihisz megbízásából készített felmérése olvasható jelen dokumentumban, amelyet a magyar társadalom zsidósághoz való viszonyáról készített 2019 novemberében-decemberében. Úgy gondoljuk, hogy a teljes magyar lakosság zsidósággal kapcsolatos általános attitűdjeinek és a regisztrált antiszemita incidensek együttes bemutatása megfelelően átfogó képet ad a kérdés tekintetében a vizsgált időszakról, ezért döntöttük azok együttes közlése mellett.

MÓDSZERTAN ÉS TERMINOLÓGIA

A jelentés adatait a Mazsihisz Biztonsági szolgálata gyűjtötte monitoring tevékenysége során:

- Nyílt, online adatok híroldalokról, illetve a közösségi médiából;
- A Mazsihiszhez érkező állampolgári és zsidó közösségi tagok általi jelzések összegyűjtésével;
- A Mazsihisz Biztonsági Szolgálatának munkatársai által gyűjtött és rögzített esetek összegzésével.

A Mazsihisz adatgyűjtése során 6 típusú antiszemita incidenst különböztet meg:

- Fizikai támadás
- Fenyegetés
- Rongálás
- Gyűlöletbeszéd
- Antiszemita összeesküvés-elméletek
- Közéleti antiszemitizmus

A kategóriák többsége az IHRA munkadefinícióján alapszik. Míg az első három kategória talán nem szorul külön definiálásra, a második

három kategóriánál fontos, hogy pontosabban meghatározzuk mit értünk alatta. Gyűlöletbeszéd kategóriába azok az esetek tartoznak, amelyek a hatályos BTK szerint is gyűlöletbeszédként, azaz „közösség elleni uszításként” (erőszak) értelmezhetőek. Fontos, hogy a rongálás és a gyűlöletbeszéd kategóriája között sok esetben átfedés van (például, ha egy köztéri emlékműre horogkeresztet festenek fel), ezért a két kategória között az alapján tettünk különbséget, hogy a rongáláson túl bizonyítható-e az antiszemita indíték. Amennyiben igen, ezt a gyűlöletbeszéd kategóriába közöljük, annak ellenére, hogy a rongálás ténye is megvalósul. Természetesen van olyan eset ezeken túl is, amely több kategóriába is besorolható az itt bemutatottak közül, ezekben az esetekben ezt jelezni fogjuk az elemzésben.

A gyűlöletbeszéd kategórián belül három alkategóriát, altípust különböztettünk meg: 1) Horogkereszt vagy egyéb megfélemlítő jelkép, uszító szöveg, rajz, karikatúra elhelyezése köztereken, intézményeken és épületeken; 2) A zsidó vagy annak vélt személyekkel szembeni uszító szöveg-, illetve szimbólumhasználat; 3) Ismert az elkövető, hogy kihez, milyen személyhez vagy szervezethez köthető a gyűlöletbeszéd kategóriába eső incidens. Az alkategóriáknak természetesen van metszete, tehát nem kölcsönösen kizáróak.

A Mazsihisz az IHRA munkadefinícióját veszi alapul az **antiszemita összeesküvés-elméletek** definiálásánál, amely azt a következőképpen határozza meg: „A zsidókról vagy a zsidóság hatalmáról valótlán, lealacsonyító, démonizáló vagy sztereotípiákon alapuló kijelentések tétele, ide tartozik például különösen, de nem kizárólag a zsidó világ-összeesküvés elmélet vagy az a mítosz, hogy a zsidók uralják a médiát, a gazdaságot, a kormányzati vagy egyéb társadalmi intézményeket.” Ezt ugyanakkor kiegészítjük azzal, hogy az olyan eseteket is idevesszük, amelyek az ilyen típusú antiszemita sztereotípiákra alapszanak, ugyanakkor nem kerül explicit módon kimondásra a „zsidó” szó, azaz egyfajta kódolt antiszemitizmust

valósítanak meg⁷. Ebben a kategóriában is megkülönböztettünk két altípust: 1) Globális összeesküvés-elmélet vagy annak „magyarosított” változata; 2) Kifejezetten egy belföldi (történelmi vagy jelenkori) eseményre reagáló összeesküvés-elmélet.

A közéleti antiszemitizmus kategóriájába a közszerplők által megfogalmazott, vagy általuk osztott antiszemita tartalmakat sorolták a gyűjtés során. Idetartozhatnak politikusok, jogrend- és államügyek-, illetve a tudományos élet szereplői által közölt antiszemita tartalmak⁸. **Ez utóbbi kategória az olyan eseteket foglalja magába, amelyek nem merítik ugyan ki a gyűlöletbeszéd fogalmát, ugyanakkor sértőek a zsidó közösségre nézve. Ezáltal azt hivatott szemléltetni, hogy milyen mértékben jelenik meg és normalizálódik a mindennapi közbeszédben az antiszemitizmus.** A kategórián belül a következő altípusokat különböztettük meg: 1) Történelmi hitelesség szempontjából aggályos kijelentések, szimbolikus aktusok; 2) Szélsőjobboldali eszmék, személyek és szervezetek közéletben, a mainstream diskurzusban való megjelenése, megjelentetése; 3) Összeesküvés-elméletek megjelenése a közéletben; 4) Izrael-ellenes megnyilvánulások; 5) Egyéb közéleti antiszemitizmus.

Az incidensek kategorizációja:

Fizikai támadás

Fenyegetés

Rongálás

7) Ruth, Wodak. "Suppression of the Nazi Past, Coded Languages, and Discourses of Silence: Applying the Discourse-Historical Approach to Post-War Anti-Semitism in Austria" In *Political Languages in the Age of Extremes*, Willibald Steinmetz (szerk.), 351–379. Oxford: OUP, 2011.

8) Közszerplő „az a személy, aki közhatalmat gyakorol, gyakorolt vagy közhatalom gyakorlásával járó tisztségre jelölték, illetve aki a politikai közvéleményt feladatszerűen alakítja vagy alakította.” <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0300003.tv>

Gyűlöletbeszéd

- Horogkereszt vagy egyéb megfélemlítő jelkép, uszító szöveg, rajz, karikatúra
- A zsidó vagy annak vélt személyekkel szembeni uszító szöveg-, illetve szimbólumhasználat
- Ismert elkövető

Összeesküvés-elmélet

- Globális elmélet vagy annak magyar változata
- Kifejezetten egy belföldi (történelmi vagy jelenkori) eseményre reagáló elméletek

Közéleti antiszemitizmus

- Történelmi hitelesség szempontjából aggályos kijelentések, szimbolikus aktusok
- Szélsőjobboldali eszmék, személyek és szervezetek közéletben való megjelenése, megjelentetése
- Összeesküvés-elméletek megnyilvánulása a közéletben
- Izrael-ellenes megnyilvánulások
- Egyéb közéleti antiszemitizmus

ANTISZEMITA INCIDENSEK KÜLÖNBÖZŐ TÍPUSOK SZERINT

FIZIKAI TÁMADÁS

Fizikai atrocitás tekintetében, ahogy azt a vezetői összefoglalóban is jeleztük, sokkal kedvezőbb a helyzet Magyarországon, mint sok más európai országban. Az adatok alapján 2019-ben egy fizikai támadás történt és az sem közvetlenül a zsidó közösséggel szemben. Február 9-én a Légió Hungária szélsőjobboldali szervezet vezetésével az előző évekhez hasonlóan 2019-ben is megtartották a kitörés napjához kapcsolódó szélsőjobboldali megemlékezésorozatot, a Becsület napját, ami minden évben Európa egyik legnagyobb szélsőjobboldali

seregszemléje. Az esemény maga az ott felvonultatott önkényuralmi jelképek miatt a gyűlöletbeszéd kategória alatt is megjelenik majd, ugyanakkor ebben az évben fizikai atrocitást is dokumentálni lehetett, amikor feketeruhások ellentüntetőkre támadtak. Több embert megütöttek, egyet pedig falhoz is szorítottak ismeretlen szélsőségesek.

2020-ban egyetlen fizikai atrocitás sem történt, ami az alapvetően is alacsony esetszám miatt nem számít kiugróan alacsony értéknek. Ugyanakkor elképzelhető, hogy a járvány és a kapcsolódó kijárási korlátozások hozzájárultak ehhez, amennyiben a konkrét kontaktusok abszolút száma is jelentősen csökkent emiatt.

FENYEGETÉS

2019-ben fenyegetés kategóriában négy esetet rögzített a Mazsihisz rendszere. Júniusban a zsidó.com egyik Facebookon megosztott linkje alá érkezett bombafenyegetés egy Facebook oldalról. A támadás helyszínének a Dohány utcai zsinagógával szemben található Chabad intézményt nevezték meg. A fenyegetés kapcsán megkezdődött az együttműködés a hatóságokkal, a Tett és Védelem Alapítvány feljelentést tett.

Az év során az Auróra klub ellen több szélsőjobboldali támadás is történt. Először szeptemberben a szélsőjobboldali Budaházy testvérpár vezetésével „tett látogatást” egy csoport a klubban egy LGBT program alkalmával a „melegpropaganda” ellen tüntetve. Október 23-án a Légió Hungária előre bejelentett felvonulásából kivált egy csoport és látványos akciót hajtott végre a zárva lévő Auróra klub előtt. Az akció résztvevői elégették a meleg büszkeség zászlóját, valamint matricákat és logót festettek a falra. A különítmény egységes Légió Hungária jellel ellátott pólóban és fekete egyenruhában vonult. A teljes

tömeg 400 fő körül lehetett, gyerekekkel együtt. Az Auróra elleni támadást a kerület polgármestere azonnal elítélte, a klub az akció után feljelentést tett. A következő hetekben a klub megerősített rendőrségi védelem alatt állt. Ennek ellenére novemberben a Betyársereg elnevezésű szélsőjobboldali paramilitáris szervezet is meglátogatta az Aurórat és fenyegető üzeneteket tartalmazó matricákat helyezett el a falra.

A klubnak köztudomású, hogy zsidó vezetője van és azt a Marom Budapest zsidó civil szervezet alapítványa működteti. Az Auróra több más civil szervezetnek is otthont ad, többek között a Budapest Pride-nak vagy a Roma Sajtóközpontnak, ezért „tökéletes” célpontja a szélsőjobboldali szervezeteknek. Ugyan a konkrét támadások (leszámítva a Betyársereg akcióját) az LGBT közösséggel szemben történtek, az Auróra elleni támadássorozat az IHRA munkadefiníció alapján antiszemita incidensnek tekinthető, amennyiben azáltal, hogy az azt működtető Marom egy zsidó ifjúsági szervezet, a támadás célpontja a „zsidósághoz kötődik”.⁹ Ha a támadásokat a nemzetközi szinten tapasztalható hasonló, de súlyosabb kimenetelű, emberéleteket követelő esetekkel összevetjük¹⁰, akkor talán nem túlzás állítani, hogy egy ideológiai mintázatról is beszélhetünk. Ezek az esetek egy tipikus antiszemita összeesküvés-elmélethez kapcsolódnak, amelyben a zsidóságot (vagy a

9) International Holocaust Remembrance Alliance, Working Definition of Antisemitism, <https://www.holocaustremembrance.com/hu/resources/working-definitions-charters/az-antiszemizmus-ihra-által-elfogadott-munkadefinicioja>

10) Így például a Pittsburgh-i Tree of Life zsinagógában lövöldöző és több embert meggyilkoló személy tette előtt arról posztolt közösségi oldalán, hogy nem hagyhatja, hogy „betolakodókat hozzanak” az országukba, célozva a HIAS (Zsidó Emigránssegítő Társaság) és az Élet fája zsinagóga közös, menekülteket segítő csoportjára. <https://www.nbcnews.com/news/crime-courts/pittsburgh-shooting-suspect-posted-online-about-hias-agency-known-work-n925391>

„háttérhatalmat”) teszik felelőssé különböző folyamatokért, leginkább a migráció támogatásáért vagy éppen kiváltásáért vagy különböző etnikai vagy szexuális kisebbségek, hátrányos helyzetű csoportok „helyzetbe hozásáért” a többségi társadalommal szemben. Ebben az értelemben az ilyen, az emberi jogi kérdésekben elkötelezett zsidó közösségekkel szembeni támadásokban felfedezhető egyfajta párhuzamosság.

2020-ban három ebbe a kategóriába tartozó esetet rögzített a Biztonsági Szolgálat. A fizikai támadás kategóriában már jegyzett kitörés napi események kapcsán a vadhajtasok.hu nevű oldal képet is közölt, amin kitakart arcú fekete ruhások tartják azokat a zászlókat, amiket a fizikailag bántalmazott ellentüntetők fiataloktól vettek el. A bejegyzés címe: „Itt az első figyelmeztetésünk: Nem fognak minket külföldi antifasiszták fenyegetni”.

Forrás: <https://hirhugo.hu/2019/02/09/bunyo-volt-budan-a-fidesz-kozeli-szelsoseges-vadhajtasok-csoport-megtamadta-az-antifasiszta-tunteteket/>

Szintén februárban fenyegetett és lezsídózott egy taxist a Liszt Ferenc Repülőtér egyik biztonsági embere, amiről a taxis videófelvételt készített. A biztonsági őrrel azonnal elbocsátották. 2020.06.03-án az alábbi képen látható férfi megpróbált bejutni az Izraeli Kulturális Intézetbe – a MAZSIHISZ Biztonsági Szolgálatát által alkalmazott biztonsági protokollnak köszönhetően ez megghiúsult – majd az utcai kaputelefonon betelefonált a portára, és a következőket közölte: „zsidók, zsidók, meg fogtok halni!”, majd elhagyta a helyszínt a további intézkedési lehetőségeket megelőzően.

RONGÁLÁS

Rongálás kategóriában 2019-ben öt, 2020-ban két darab esetet rögzített a Mazsihisz biztonsági szolgálata. Itt ismét megemlítenénk, hogy több olyan eset is van, ami „kiegészül” explicit gyűlöletbeszéddel is, ezeket annál a kategóriánál tárgyaljuk majd. Az esetszámok csökkenése 2020-ban feltehetően ennél a kategóriánál is részben betudható a járványügyi korlátozásoknak.

Elmondható, hogy ezen esetek mindegyike kifejezetten a zsidósághoz köthető intézmények, illetve köztéri műemlékek, szobrok ellen elkövetett bűncselekmény mindkét évben. 2019-ben ebben a kategóriában az első rögzített eset a szombathelyi zsinagóga előtt álló öntöttvas menóra eltulajdonítása. A rendőrség lopás gyanúja miatt eljárást indított, ugyanakkor nem tisztázódott, hogy

antiszemita indítékú incidensről volt-e szó. Ezt a gyanút erősítheti ugyanakkor, hogy másfél hónappal ezen eset előtt ugyanitt betörték a Szombathelyi Hitközség épületének üvegtábláját¹¹. A következő rongálási eset 2019 júliusában történt, amikor Can Togay filmrendező és Pauer Gyula Kossuth-díjas szobrászművész *Cipők a Dunaparton* című holokauszt-élművének „szerelemlakatok” jelentek meg¹². Ennek a modern önkifejezési formának esett áldozatul a világviszonylatban is rendkívüli elismertségnek örvendő élmű, amelyet így feltehetőleg nem antiszemita szándékkal, hanem ignoranciából rongáltak meg.

Augusztusban egy héten belül kétszer is megrongálták a Szabadság téri Eleven Emlékművet, amelyet a holokauszt áldozataira emlékező civilek állítottak a sokak által történelemhamisítónak tartott, Párkányi Raab Péter által készített német megszállás áldozatainak élművével szemben. Szintén ezen mintázatba illeszthető az a szeptemberi esemény, amikor Hajdúszoboszlón szétverték a frissen lerakott botlatóköveket, Gunter Demnig német szobrász alkotását, amely az érintett országokban a holokauszt meggyilkolt áldozataira emlékezik. A munkaszolgálaton, vagy Auschwitzban megölt Aufferber család négy tagjára emlékeztető köveket az avatás utáni hajnalon rongáltak meg.

2020-ban két esetet rögzített a Mazsihisz Biztonsági Szolgálat, ahol a zsidósághoz köthető létesítményeket rongáltak meg, mindkettő szeptemberben történt. Elsőként a zalaegerszegi holokauszt-élművet rongálták meg, ahol az ismeretlen tettes a menórát levágta és eldobta. A rendőrségi feljelentés megtörtént. Másodszor a kecei zsidó temetőben három síremléket ledöntöttek és összetörték, egy másik közeli síremlék helyét pedig emberi

11) Utóbbi esetben a térfelügyelők kamerák segítségével be tudták azonosítani az elkövetőket és pár nap alatt el is kapták őket.

12) Az ilyen lakatokat általában párok helyezik el turista látványosságokon, így bizonyítva egymásnak szerelmüket.

fekéllal szennyezték be. A temetőt fenntartó önkormányzat és a sírhelyek gondnoka feljelentést tett a rendőrségen.

GYŰLÖLETBEZSÉD

A gyűlöletbeszéd kategóriába tartozó eseteken belül többféle alkategóriát különböztettünk meg. Az egyik altípus a horogkereszt vagy egyéb megfélemlítő jelkép, uszító szöveg, rajz, karikatúra elhelyezése köztereken, intézményeken és épületeken. Ebből az altípusból ötöt rögzített a Biztonsági Szolgálat 2019-ben. Kettőt vidéki helyszínen: júliusban a tapolcai zsinagóga falára, amely jelenleg művelődési házként működik, illetve a közeli Fidesz irodára horogkeresztet rajzoltak, decemberben összefirkálták a zsidó emlékjelet Makón „Zsidók gyilkosok” felirattal, három budapesti helyszínen: júliusban a Nehru-parti roma holokauszt-élműre azt írták, hogy „Buzinak, pedofilnak és George Sorosnak gázkamrában a helye”, szeptemberben Dávid-csillagot festettek az Andrassy út és a Kertész utca sarkára, illetve októberben ismeretlenek megpróbálták felgyújtani az ARC kiállítás egyik plakátját, és a „holokauszt is vicces volt” feliratot írták rá.

A másik altípus a zsidó vagy annak vélt személyekkel szembeni uszító szöveg-, illetve szimbólumhasználat. Ez történt 2019. januárjában két közszereplőt, Koncz Zsuzsa énekesnőt és Vámos Miklós író ábrázoló plakáttal, amelyre Dávid-csillagot rajzoltak, majd az év második felében két hasonló eset történt az önkormányzati választások idején. Szeptemberben először a harmadik kerületi közös ellenzéki jelölt, Dr. Kiss László plakátját jelölték meg ismeretlen elkövetők Dávid-csillaggal, majd Budapest 7. kerületében egy felakasztott Dávid-csillagot rajzoltak Borka-Szász Tamás ellenzéki közös képviselőjelölt több plakátjára is. Novemberben két, akkor még az Index hírportálnál dolgozó

újságíró ellen folyt gyűlöletbeszéd. Miklósi Gábort és Dezső Andrászt izraeli zászló előtt ábrázoló plakátok jelentek meg Budapest több pontján. A táblákon az olvasható, hogy „Mi is a határon túlról jöttünk”, alatta pedig az, hogy: „Index - Konstans rinyálás, látens magyarellenesség, hazaárulás.”. Szintén ebben a hónapban több zsidó hitközségi tag kapott fenyegető üzeneteket közösségi média profilján. Augusztusban történt ebben az évben egy olyan eset is, amikor a gyűlöletbeszéd közvetlenül, „szemtől szemben” zajlott: Vay Ádám Nyíregyházán sétáló helyi kántort és vele sétáló társát érte az atrocitás, amikor egy öt fiatalból álló biciklis banda tagjai először egymást hergelve, majd irányukba és a zsidóságnak is címezve gyűlöletkeltésre, uszításra alkalmas kijelentéseket tettek, skandáltak, köpködtek és náci karlendítéssel is kifejezték nem tetszésüket. Nem sokkal később a zsinagógához kikerkezett tucatnyi rendőr a rendelkezésükre álló információk és kamerafelvételek alapján körözést indított az elkövetők ellen.

A harmadik típus, amikor ismert, hogy kihez, milyen személyhez vagy szervezethez köthető a gyűlöletbeszéd kategóriába eső incidens. Idetartozik januárban Sneider Tamás, az akkor még jobbikos, azóta már független képviselő esküvőjén készült felvétel, ahol felesége náci karlendítéssel köszöntötte az egybegyűlteket, továbbá az Echo TV-n Jakab Péter Jobbik elnök „jacobozása”, februárban pedig Nagy Tibor, Tiszaeszlár polgármesterének, a MIÉP elnökének kijelentése arról, hogy bojkottálni kell a Maccabi játékokat. Szintén februárban, a már említett kitörés napi megemlékezésen **a képi dokumentációk alapján többen is tiltott önkényuralmi jelképet tartalmazó karszalagokkal, vaskeresztekkel és náci tetoválásokkal jelentek meg. A megemlékezést követő emléktúrán pedig egy német csoport náci zászlót bontott a budai erdőkben.**

Forrás: https://index.hu/kultur/életmod/2019/02/11/nemet_neonacikkal_meneteltem_a_kitores_turan/

Augusztusban a Dorog - MTK meccsen a Dorog szurkológárdája a 90-es évek óta ritkán tapasztalt Sieg Heil-ezésben tört ki. Szeptemberben először Gulyás Márton közismert aktivistát zsidózták le egy ételosztáson, majd a Magyar Solymász Egyesület elnöke, Prágay István nevezte zsidónak Angela Merkel német kancellárt a közösségi médiában. Októberben a Madách téren egy EMIH-es rendezvényt videóztak le, amelyet később az interneten gyűlöletkeltésre alkalmas videók gyártásához használtak fel. Novemberben, a már fent említett újságírók elleni antiszemita uszítás keretében Dezső Andrászt a 888.hu portálon kampós-orrú, antiszemita karikatúra formájában ábrázolták.

2020-ban köztéri emlékművek, épületek gyűlöletbeszédet tartalmazó felirattal való megromlása alkategóriába tartozik a Nehru-parti Roma Holokauszt Emlékmű ismételt megromlása májusban. A „cigányirtás – bűnözésirtás” felirat mellé, Bangóné Borbély Ildikó MSZP-s országgyűlési képviselőt gyalázó feliratot is festettek. Szintén májusban ismeretlenek horogkereszteket rajzoltak Csepel egyik utcájának járdájára. Júniusban pedig Budapest XIII. kerületében,

a Hegedűs Gyula és Radnóti Miklós utca sarkán található Maimonidész Angol-Magyar Kéttannyelvű Zsidó Gimnáziumot hirdető plakátra rajzoltak horogkeresztet, valamint ugyanebben a hónapban szintén horogkereszt került Debrecenben a Rákóczi utca. 41. szám alatti ingatlan kerítésére, az elkövető ismeretlen. **Májusban történt még, hogy Gyöngyösön ismeretlenek horogkereszteket rajzoltak a nagy Zsinagóga falára.** Idetartozik még az Országos Baleseti Intézet (Fiumei út) bejáratánál az OMSZ egyik gépjárművének szélvédőjén az alábbi felirat felfestése: „Juden wagon zsidó jobb I”, amelyet az OMSZ tájékoztatása alapján azonnal eltávolították. Ugyanebben a hónapban **Székesfehérváron a Várkörút-Rákóczi út sarkánál lévő Zsinagóga emlékművet két ismeretlen személy levizelte. A rendőrségi feljelentés megtörtént.** Októberben a még meg nem nyílt Zsidó Előadóművészeti Központ falára horogkeresztet rajzoltak, novemberben pedig a fehér felsőbbrendűséget hirdető feliratot festettek a Nagykőrösi úton egy falra Abonyban, a közeli boltokat összefirkálták, egy táblára pedig horogkeresztet fújtak.

Abonyi feliratok

A második típusba, a konkrét személyek vagy szervezetek elleni gyűlöletbeszéd típusába tartozik 2020-ból a Budapest több pontján felbukkanó, trágár és antiszemita feliratú plakát Harvey Weinstein portréjával márciusban. Májusban kétszer is megjelent köztereken Szabó Tímea, a Párbeszéd Magyarországért párt társelnöke, független országgyűlési képviselő ellen antiszemita uszító felirat. Idetartozik

még a következő uszító felirat, ami egy köztéri hirdetőtáblára került ki májusban: „Gázkamrába George Sorost a patkányt”.

2020 novemberében postai úton a Dohány utcai Zsinagóga részére levél-küldemény érkezett ismeretlen feladótól. A MAZSIHISZ Biztonsági Szolgálata az átvizsgálást követően felnyitotta a borítékot. A küldemény tiltott önkényuralmi jelképekkel, uszító, trágár, zsidózó mondatokkal teleírt lapokat tartalmazott. A hatóságok felé a szükséges intézkedéseket a Mazsihisz megtette.

A 2019-es „jákobozáshoz” hasonló eset történt augusztusban a jobboldali, kormányközeli Pesti TV beharangozó videójában, ahol Márki-Zay Pétert, Hódmezővásárhely ellenzéki polgármesterét zsidózták le, akit Zay márkinak hívtak, mivel a „héber eredendően, fordítva használja azt, hogy Márki-Zay.”

Szabó Tímea országgyűlési képviselő elleni uszító felirat Budapesten a Fővám téren

A harmadik altípusba tartoznak a gyűlöletbeszéden belül azok az esetek, ahol ismert az elkövető. 2020. januári eset, hogy a baranyai KDNP náci propagandaplakáttal népszerűsítette az Alaptörvény L. cikkelyét, amely a házasság intézményének védelmét és annak férfi-nő kapcsolataként való meghatározását szentesíti.

2020-ban ismét megrendezésre került a szélsőjobboldali kitörés napi megemlékezésorozat. A rendőrség előzetesen ugyan bejelentette, hogy a szélsőjobboldali eseményt kiltítja a Várból, azonban szombaton mégis megrendezésre került, végül a Városmajorban. A szervezők előre jelezték a résztvevőknek, hogy ne viseljenek önkényuralmi jelvényeket, de a fotók alapján ezt idén sem sikerült minden résztvevőnek betartani.

Idetartoznak még márciusból a Kazincbarcika–MTK Budapest Merkantil Bank Liga-mérkőzésen elhangzott rasszista, antiszemita rigmusok, amely kapcsán a Magyar Labdarúgó Szövetség fegyelmi eljárást indított. Az év során több, ebbe a kategóriába tartozó esemény is köthető a Mi Hazánk Mozgalomhoz. Márciusban Horthy Miklós kormányzóvá avatásának évfordulóján tartott fáklyás felvonulást a párt, ahol a párt elnöke, Toroczkai László elmondta, hogy szerinte „történelmet hamisítanak, akik támadják Horthyt”. Valamint, hogy úgy gondolja, „késik a zsidó szembenézés ideje, mert nem beszélnek

arról, hogy a Tanácsköztársaság vezetői miért voltak szinte kivétel nélkül mind zsidó származásúak”. Mint mondta, „azt látják most, hogy vannak, akik újabb Trianont készítenek elő, népességcserében gondolkodnak”. A Tett és Védelem Alapítvány feljelentést tett Toroczkai Lászlóval szemben közösség elleni uszítás bűncselekmény elkövetése miatt. Később október 23-án a pártvezető ismét bizonyos, az utókor részéről negatívnak ítélt történelmi személyek zsidó származását firtatta a párt budapesti Corvin közben tartott 1956-os megemlékezésén: „Köves Slomó biztosan feljelent ezért is, de feltenném azt a költői kérdést, miért van az, hogy Rákosi és Gerő is zsidó származásúak voltak?” Véleménye szerint „ez a XVIII.-XIX. századi betelepülés eredménye, amikor a zsidók és cigányok száma is gyakran megduplázódott”.

A párt egy másik rendezvénye a más szervezetekkel (Légió Hungária, Magyar Önvédelmi Mozgalom, Hungarian Fanatics, Carpathian Brigade, Újpest Ultras) együtt szervezett „Felvonulás a cigánybűnözés ellen a Deák térre” volt májusban, ahol többen náci karlendítéssel demonstráltak. Egy negyedik Mi Hazánk rendezvény az év során, amelyet a budapesti Bikás parkban rendeztek. **Itt több száz fő előtt meghívott vendégként részt vett és előadást tartott Raffay Ernő történész, aki szerint „a zsidók kiveték a magyarokat a vagyonukból” és akit augusztus 20-án alkalmából a Magyar Érdemrend tisztikeresztjével tüntettek ki (lásd közéleti antiszemita fejezet). A „nemzeti rock koncertek” alatt többen náci karlendítéssel demonstráltak.**

Egy másik hasonló esemény a „Felszólalás a rasszizmus ellen” címmel Budapesten a Szabadság téri Amerikai Nagykövetség előtt tartott tüntetés megzavarása volt a Légió Hungária és a Hatvannégy Vármegye szélsőjobboldali szervezetek által. A tüntetés elején érkeztek a helyszínre és bekiabálásokkal zavarták meg az első felszólalót, de a készenléti rendőrség gyors beavatkozásának köszönhetően komolyabb inzultus nem történt. A szélsőjobboldali ellentüntetők egyikének a tábláján a következő szöveg volt olvasható: *“Le a zsidó rasszizmussal, Free Palestine”*.

A fenti szélsőjobboldali események jól mutatják, hogyan kapcsolódik össze az antiszemitizmus és a rasszizmus, illetve, hogy Magyarországon az Izrael-ellenesség még mindig elsősorban a szélsőjobboldalra jellemző.

Egy ötödik szélsőjobboldali rendezvény az évben a nemzetközi Vér és Becsület mozgalom paramilitáris szárnya, a c18 szervezésében tartott esemény Győrben, ahol neonáci együttesek adtak koncertet.

Májusban egy zsidózó kommenttel értett egyet a pápai fideszes képviselő Zsegraics Gyula, a „Közösen Pápáért” csoportban, augusztusban pedig Bíró László jobbikos politikus, az ellenzék (MSZP, Momentum, LMP, Jobbik, DK, Párbeszéd) Borsod-Abaúj-Zemplén megye 6-os választókerületében az október 11-i időközi országgyűlési választáson való közös jelöltje kavart indulatokat antiszemita megnyilvánulásaiival a közösségi médiában: *„A kutyám majd megveszik amikor a „tetűcsúzdások” elmennek a ház előtt. Dolgoznak barátaim a szállodaiparban, elmondják mi a helyzet”* – ezzel Bíró László arra céloz, hogy külföldről, zarándoklatra érkező haszid zsidók gyakran látogatják a szerencsi és környékbeli szállodákat. Egy másik bejegyzésben Bíró azt írja: *„kikapcsolták a zsidó uzsora-banktőkét a gazdaságból, megszüntették a háborús jóvátételként eufemizált kozmopolita rablás kifizetését”,* valamint *„A Szent Koronára letett eskü meg smafu. Mifelénk két új alapszervezet is alakult, engem ez jobban érdek, mint Judapest.”*

Júliusban Leányfalun egy hétvégi ház homlokzatára SS-jelvényt tűztek ki. Egy arra sétáló férfi lefényképezte a házat, mire az épületből kiérkezők közül – a szemtanú elmondása szerint – egy nő azt mondta, hogy a férje 44. születésnapját ünneplik, a jelvény pedig a 44-es számot jelenti. A fotót készítő férfi közölte, hogy ő zsidó és ez egy SS-jelvény, ami tiltott önkényuralmi jelkép, ezért zavarja a látvány. Egy, a házból kijövő férfi úgy válaszolt, hogy „ők ellenben nácik, neked meg amúgy is indul a vonatod”. A fotót készítő ekkor elhagyta a helyszínt, a történetekről beszámolt egy a településen élő barátjának, aki a felvétel birtokában bejelentést tett a rendőrségen. A rendőrség miután kiszállt a helyszínre, a 444.hu megkeresésére a következőket közölte: *„Az elektromossághoz munkájuk révén kötődő résztvevők a 44. születésnapját ünneplő számára készítették a villám jelekkel szimbolizált zászlót. Amikor a rendőrök felhívták a figyelmüket a tiltott önkényuralmi jelképpel kapcsolatos hasonlóságra, azonnal eltávolították a zászlót. Bűncselekmény gyanúja nem merült fel, büntetőeljárás nem indult.”* Később azonban mégis elindult az eljárás az ügy kapcsán.

Augusztusban két ebbe a típusba tartozó eset történt még. A 444.hu írta meg, hogy Budapesten a Pozsonyi úti Briós kávézó teraszánál egy megjelenésében kulturált benyomást keltő, 40-50 év körüli nő a vendégek között sétálgatva szitkozódni és zsidózni kezdett. A felszolgálók hiába kérték, hogy fejezze be a vendégek inzultálását és távozzon, válaszul ők is le lettek zsidózva. A másik eset a hónapban, amikor egy horogkeresztes pólóban vásároló férfi volt a jászberényi Tesco-ban. Sajnálatos módon ez nem minősül a Btk. 335§-ba ütköző Önkényuralmi jelkép használatának, mivel – ahogy egy hasonló ügyben hozott rendőrségi határozat szerint – az „elhelyezett jelkép több ponton eltér a horogkeresztként ismert önkényuralmi jelképtől. A legjelentősebb eltérés az, hogy a horogkereszt az óramutató járása szerint áll, az ügy tárgyává tett jelkép azonban ellentétes az óramutató járásával.” Októberben Szalma György, az Origo akkori újságírója egy TV műsorban horogkeresztes karkötőt viselt. Később az újságíró azzal védekezett, hogy azt egy indiai nyaralás alkalmával kapta emlékként.

Novemberben a kuruc.info szélsőjobboldali hírportál terjedelmes cikkben hasonlította Soros Györgyhez Moshe Kantort, az Európai Zsidó Kongresszus elnökét. Mint írták „Soros és Kantor motivációi között aligha van lényegi különbség, mint az alább világossá válik majd: mindketten zsidóként, zsidó érdekek mentén alakítják a világot – annak

is főleg a fehér ember által benemzett részeit. Ugyanígy mindkettejük aktivitása alapvetően káros e fehér nemzetek önrendelkezése, demográfiája, kultúrája, és végeredményben azok megmaradása szempontjából (...) azzal a Kantorral, akinek alapvető céljai meglehetősen hasonlóak Soroséhoz: a nem fehér migráció és a szexuális devianciák támogatása, fajkeveredés és multikulturalizmus, és persze ezek tetejébe a zsidók biztonsága (avagy biztonságos hatalomgyakorlása).” Majd megemlíti, hogy „Magyarországi vonatkozású még, hogy az EJC-nek tagja a Mazsihisz, melynek elnöke, Heisler András az EJC Végrehajtó Bizottságának tagja lett a tisztújításon.” Végül leszögezi, hogy „fontos elsöpörni a Kantor-féle cenzorokat és nemzetbomlasztókat, azoknak minden szervezetével, intézményével és az őket segítő árulóinkkal együtt.”

A kuruc.info összes gyűlöletbeszédet megvalósító cikkének bemutatása szétfeszítené ezen jelentés kereteit, ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy a portál az antiszemita és más csoportok elleni gyűlöletbeszéd legszélsőségesebb formáját valósította meg mindkét vizsgált évben gyakorlatilag mindennap és teszi ezt azóta is, többek között a „zsidóbűnözés”, „cigánybűnözés”, „Holokaudosszié”, „Zsidók és bolhák politikailag inkorrekt tények és vélemények”, valamint „Zsidó harapófogóban az európai civilizáció” címszavak alatt.

ÖSSZEESKÜVÉS-ELMÉLETEK

Az antiszemita összeesküvés-elméletek egyik legfontosabb jellemzője, hogy mindig „adaptálódnak” az adott időszak legfontosabb kihívásaihoz és a problémák okaként, eredőjeként a zsidóságot teszik meg. Ezen elméletek jellemzője, hogy bizonyos, sokszor technológiai, politikai, társadalmi vagy természeti jelenségeket kereteznek szinte mindig ugyanazzal az elmélettel: a jelenség egy bizonyos láthatatlan

csoport műve. A háttérhatalom feltételezése számos összeesküvés-elmélet alapja, amely szerint a világot egy nem látható elit irányítja, amely az országok élén álló „hivatalos” vezetők hatalma felett áll. Ezen elméletek a legtöbb esetben leválaszthatatlanok az antiszemitizmusról, amennyiben sokszor azok egyik legfontosabb eleme, hogy a háttérhatalom emberei zsidók vagy a zsidóknak dolgoznak. Az antiszemita összeesküvés-elméletek sajnos folyamatosan jelen vannak a magyar közbeszédben, amely alól a vizsgált időszak sem volt kivétel. 2019-ben 4, 2020-ban 3 téma köré csoportosulva jelentek meg ezek az elméletek. **Mindkét évben két-két téma egy-egy nemzetközi elmélet „honosított” változata, ami jól szemlélteti az antiszemita összeesküvés-elméletek globális jellegét.**

2019-ben az egyik ilyen téma a Budapesten megrendezett nyári Maccabi játékok voltak, amellyel kapcsolatos összeesküvés-elméletek a rendezvény idején terjedtek leginkább. A grandiózus formában megrendezett nemzetközi zsidó amatőr sportrendezvény ismét előhozta a „klasszikus” izraeli betelepítésekkel kapcsolatos félelmeket, amely elméletek, magukba olvasztva a gyarapodó lakópark építések tényét, a Maccabiára érkező zsidó játékosok letelepedésének vélelmében csúcsosodtak ki, amelyeket az izraeli telepekhez hasonlítottak. Ehhez kapcsolódik, hogy ismét szárnyra kapott a közösségi médiában Simón Peresz, volt izraeli miniszterelnök azon szerencsétlenül megfogalmazott mondata, amiben „Magyarország felvásárlását” említi. Szintén a Maccabi játékok kapcsán kapott új lendületet a nemzethalál víziója, a magyarság teljes pusztulásától való félelem, amikor az onkológiai intézetben kezelésre váró tömegek látványát a nemzethalállal hozták összefüggésbe bizonyos online fórumokon, amit a Maccabiára átcsoportosított pénzek okoznának. **Az 5 milliárdos Maccabi támogatás, illetve a tiszteletbeli Maccabi tagság kapcsán felröppent egy hír Orbán Viktor zsidó származásáról is, illetve az, a már szintén nem új keletű elképzelés is új erőre kapott, hogy Magyarország**

Izrael csatlós állama. Érdekes leágazása volt az Orbán Viktor zsidó származásáról szóló elméletnek, hogy azt több esetben összefüggésbe hozták a KRESZ változásával, így például azzal, hogy a templom jelölése mostantól kereszt nélkül történik, illetve, hogy a Maccabi sportrendezvény szervezői használhatták a busz sávot.

Egy másik „kiinduló” téma a technológia területén jelentkező innováció, az 5G bevezetése volt 2019 augusztusában. **Természetes módon az antiszemita összeesküvés-elméletek itt is kiemelt szerepet kaptak az interneten keringő zavaros elméletek között, leginkább az az elmélet került előtérbe, hogy a „Cionista Világösszeesküvés” népirtásra fogja használni a mobilinternet technológiát.**

Az aktualitásokra reagáló elméletek mellett vannak klasszikusnak számító antiszemita összeesküvés-elméletek is, amelyek egyik meghatározó formája a magyarság „őstörténetével” kapcsolatos teóriák. Ezeknek a gondolatmeneteknek az egyik leágazása, hogy a Kánaán zsidók általi elfoglalásakor magyar gyökerű szkíta törzseket irtottak ki, Jézus is az ő leszármazottjuk, aki az Árpádházi királyok rokona. Ez a teória ismét szárnyra kapott a 2019-es évben egy online is megtekinthető előadás formájában. Egy másik „klasszikus”, a már említett globális elit emlegetése, amire 2019 decemberében Fricz Tamás, jobboldali politológus és a CÖF egyik vezetője, mutatott példát Greta Thunbergről szóló cikkében a Magyar Nemzet hasábjain, amiben „Rotschildék, Goldsmithék, Sorosék stb. – vagyis a globális elit”-ről értekezett.

2020-ból az első ebbe a kategóriába tartozó eset ismét az „izraeli felvásárlástól” való félelemhez, azon belül is Posta Imre MAG (Mintaként Alkalmazott Mozgalom) nevű szektájához kapcsolódó hír. Egy fiatal pár nem volt hajlandó anyakönyveztetni újszülött gyermekét januárban Posta és társai zavaros összeesküvés-elméletére alapozva,

amely szerint Magyarország egy Amerikában bejegyzett izraeli vállalat. Posta Imre már többször bekerült a hasonló jelentésekbe, amennyiben folyamatosan szervez különböző összejöveteleket, amelyek során zavaros katonai akciókkal riogat. Ezekben néhányszor egy elkövetkezendő második holokausztra tesz utalásokat.

2020-ban februárjától az antiszemita összeesküvés-elméletekben egy jelentős felívelés volt tapasztalható, ami egyrésről a koronavírus világszintű terjedésével hozható összefüggésbe. A Covid19 kapcsán a „háttérhatalom” teóriák új lendületet kaptak világszerte, amikor is a „háttérhatalmat”, illetve sokszor explicitebb formában a zsidókat vagy Izraelt hozták összefüggésbe a vírus kifejlesztésével, terjesztésével, illetve a vírusellenes intézkedésekkel kapcsolatban. Ezen elméletek mindezen folyamatok mögött egy különböző érdekek által mozgatott összehangolt, az emberekre tudatosan negatív hatást gyakorló manővert feltételeztek. A koronavírussal összefüggő összeesküvés-elméletek Magyarországra is begyűrűztek, ennek első példái 2020. márciusában jelentek meg. Pataki Attila (az Edda zenekar frontembere) egy újságíró kérdésére a következőt mondta: *„Meggyőződésem, hogy a koronavírus-hisztériát a háttérhatalom és a világ vezetői terjesztik azért, hogy kipróbálják, mennyire lehet megijeszteni az embereket, és talán arra is jó ez az egész, hogy elleplezzenek valami fontosat, amiről nem akarják, hogy tudjunk”.*

Szintén 2020. márciusában a Karc FM-en Bayer Zsolt és Stefka István Paláver című hétfői és keddi műsorában a betelefonáló hallgatók is többször hivatkoztak a háttérhatalom koronavírussal összefüggő tevékenységére, amely során a zsidóság explicit módon is többször említésre került. A műsorvezetők ezen véleményektől nem határolódtak el: *„A háttérhatalom megparancsolta, hogy a fehér keresztényeket ki kell irtani vagy össze kell keverni...a háttérhatalom, annyira gazdagok, hogy őrölük, mint zsidókról nem is szabad beszélni... a zsidó minden bajnak a forrása...”; „...a vírus...direkt meg lett szervezve...én kimondom a milliárdos zsidók azt mondták...elég nekik*

800.000 rabszolga...” „szerintem ezzel a vírussal az a háttérhatalomnak a célja, hogy világ-statáriumot vezessenek be...aztán a világ-kormányt...”.

2020. áprilisában a szélsőjobboldali Mi Hazánk elnöke több mint egy milliós nézettséggel bíró Youtube csatornáján szintén a koronavírus háttérhatalmi összefüggéseiről „értekezett”, amikor csak körülírta, hogy egy globális összeesküvésnek tartja a jelenséget, *„Amit valahonnan Bill Gates környékéről szabadítottak a világra, és természetesen az se véletlen, hogy az Európai Unió területére betörhetett a vírus.”* Azt állította, hogy *„Nem ördögtől való azt feltételezni, hogy mesterségesen robbantották ki ezt a járványt, és akár titkosszolgálatok, országok, államok állnak mögötte... akik tudták előre, hogy jönni fog ez a koronavírus.”* A „miétre” adott válaszát a legendás Rothschild-mondással illusztrálta, miszerint: *„A jó vásárlás ideje az, amikor vér van az utcákon”.* Mondanivalójának konklúziója az volt, hogy: *„A koronavírus értelme tehát a spekuláció, hogy a most olcsón felvásárolt javakból...a világot uraló szűk kis kör, a dollármilliárdosok köre, még hatalmasabbá fog válni, vagyonuk és hatalmuk még nagyobb lesz a járvány végén, és az egyszerű emberek kiszolgáltatottsága csak nőni fog.”*

A másik, az Egyesült Államokból induló és globálisan is megjelenő összeesküvés-elmélet, a Qanon¹³, ami 2020-ban Magyarországon is megjelent. A Facebook-on, amíg az le nem tiltotta a Qanon-nal kapcsolatos tartalmakat, több oldalon is megjelentek magyar tagok, valamint magyar felhasználók is létrehozta magyar Qanon csoportokat. Zavaros „háttérhatalom” elméleteik között megjelent ezekben a csoportokban is, hogy a *„Rothschild család gyilkoltatta meg annak idején Diana hercegnőt”*, valamint leleplezőnek szánt videó-sorozatot terjesztettek *„Fall of the Cabal – A Cabal Bukása, a Háttérhatalom Bukása”* címmel, amelynek célja, annak bemutatása, hogy *„A világmaffia elitjét jelentő Cabal tagjai, akik egyébként*

13) Zsidó Világkongresszus. QANON: A CONSPIRACY MYTH. Report. 2020. <https://wjc-org-website.s3.amazonaws.com/horizon/assets/ZIVbhalv/quanon-r4-final.pdf>

egy ősi valláshoz tartoznak, azon belül / ahelyett is kabbalisták, jelentős részben cionisták, valamint kapcsolatban vannak a szabadkőművességgel, azok egyúttal egy sajátos, luciferiánus szekta tagjai is”.

KÖZÉLETI ANTISZEMITIZMUS

Az utolsó elemzett kategória a közéleti antiszemitizmus, ahol a módszertani fejezetben megfogalmazottak alapján azokat az eseteket tárgyaljuk, amikről úgy gondoljuk, hogy a közéletben az antiszemitizmus normalizálódásához járulnak hozzá, még abban az esetben is, ha egy-egy eset nem feltétlen meríti ki az IHRA definíció alapján az antiszemitizmus fogalmát.

Az első altípusa ennek a kategóriának a történelmi kérdésekkel kapcsolatos, sokszor a holokauszt áldozatait sértő, illetve a történelmi hitelesség szempontjából aggályos kijelentések, szimbolikus aktusok. 2019-ben ebbe a kategóriába tartozik Szakály Sándor, a Veritas Intézet vezetőjének januári Magyar Hírlapban megjelent interjúja, amelyben többek közt elmondta, hogy szerinte a numerus clausus nem zsidótörvény volt és egyenesen elfogadhatatlannak nevezte azt a gondolatot, hogy a törvény a holokauszt előszobája lehetett¹⁴.

Februárból idetartozik az az eset, amikor Trombitás Kristóf állami televízió M5-ös csatornáján futó adásában Babucs Zoltán, a Magyar Hírlap szerkesztője méltatta a világháború alatt Budapesten tartózkodó SS katonákat, mondván, hogy a Budapesten tartózkodók többsége nem vett részt a háborús bűnökben és

14) A numerus clausus latin kifejezés jelentése “zárt szám”. Az 1920:XXV-as törvénycikk a különböző „nemzetiségek és népfajok” összlakossághoz viszonyított arányszámához kötötte a felsőoktatási intézményekbe felvehető diákok számát. Bár a törvény papíron nem a zsidóságra vonatkozott, az egyértelműen a zsidóság ellen irányult. Bővebben: Kovács, Mária M. *Törvénytől sújtva – a numerus clausus Magyarországon, 1920-1945*. Budapest: Napvilág Kiadó, 2012.

mivel katonák voltak „Valóban ők is megérdemlik a hősi jelzőt, hiszen parancsot teljesítve vettek részt a magyar fővárosnak a védelmében.” Szeptemberben Kornis Gyula antiszemita politikus, piarista szerzetes szobrát avatták fel Vácon több prominens kormánypárti politikus részvételével. A Magyar Liberális Párt petíciót indított, a Mazsihisz közleményben tiltakozott a szoboravatás miatt. Novemberben a Mi Hazánk Mozgalom Horthy Miklós 100 évvel ezelőtti bevonulására emlékezve lovas felvonulást tartott.

A következő alkategória az esetek alapján a szélsőjobboldali eszmék, személyek és szervezetek közéletben, a mainstream diskurzusban való megjelenése, megjelentetése.

Februárból idetartozik mind 2019-ből, mind 2020-ból a Börzsöny Akciócsoport és a Hazajáró Honismereti és Turista Egylet által rendezett Kitörés Emléktúra, amely a Becsület napja elnevezésű szélsőjobboldali megemlékezésekkel egy napon állami támogatásból valósul meg. A túra azt a narratívát erősíti, amely a kitörés résztvevőit heroizálja, az értelmetlen és tragikus eseményt pedig hősi cselekedetként kívánja bemutatni¹⁵.

A következő eset a márciusi, a Nemzeti Kulturális Alap (NKA) támogatásával megvalósuló Nemzeti Dal Ünnepe elnevezéssel Erdélyben megrendezett eseményhez kapcsolódik, ahol egyebek mellett fellépett a szélsőjobboldali Romantikus Erőszak, valamint Góbl Gábor, a Mi Hazánk Mozgalom soproni elnöke zenekarával. Az NKA szponzorációjával állami pénzekhez jutottak a fellépésért cserébe ezek a szélsőséges zenekarok. Hasonló eset történt

15) A kitöréssel mint történelmi eseménnyel kapcsolatos hiteles, levéltári forrásokból, illetve a túlélők leszármazottjaival készült interjúkból információk Ungváry Krisztián történész kitoresnapja.hu oldalán érhetőek el, ahol a látogatók egy virtuális kitörés túrán is részt vehetnek.

júniusban, amikor a Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom által szervezett Felvidéki Magyar Szigetnek félmillió forintos támogatást ítelt meg eredetileg a Bethlen Alapon keresztül a magyar kormány. A támogatást később a Miniszterelnökség visszavonta, miután több nemzetközi lapban is megjelent annak híre. Ebbe a sorba illeszkedik 2019-ből az a hír, miszerint a Jobbik Hajdú-Bihar megyei listájának második helyén nyilvántartásba vették Kulcsár Gergelyt, aki korábban beleköpött a Cipők a Duna-parton holokauszt-emlékműbe, valamint a holokausztot „kamukausztnak” nevezte, és kétségbe vonta annak áldozatait. Mindezekért később nyilvánosan elnézést kért a politikus. A kategóriába tartozik márciusból Döbrentei Kornél író Kásler Miklós általi kitüntetése. A Magyar Művészeti Akadémia tagja egy régebbi megnyilvánulásában arról értekezett, hogy „A zsidótörvényeket a zsidóság megmentése érdekében, mintegy összekacsintva a zsidóság akkori vezetőivel hozták meg.” Másik nyilatkozatában pedig azt mondta, hogy „A magyarországi zsidóság nem éppen a nyájas, honszerető népréteg szerepében tűnik fel.” Döbrentei antiszemita megnyilvánulásait követően lépett ki a Magyar Írószövetségből többek közt Eszterházy Péter, Szabó Magda és Konrád György is, miután a szövetségtől elmaradt az elhatárolódás. Júliusban jelent meg először a hír, ami később be is bizonyosodott, hogy Takaró Mihályra bízhatják a Nemzeti Alaptanterv átalakítását, aki korábban – többek közt – „kis zsidó lapnak” nevezte a Nyugatot. Az irodalomtörténész nyomására kerültek be a tantervbe korábban olyan nyíltan antiszemita szerzők művei is, mint Szabó Dezső vagy Nyíró József.

A harmadik alkategória az összeesküvés-elméletek megnyilvánulása a közéletben. Idetartozik 2019 januárjából a Manuel Hassassain, új magyarországi palesztin nagykövet interjúja a nepszava.hu-nak, amelyben amellet, hogy végig élesen bírálja Izraelt, azt is kijelenti, hogy „Magyarországon nagyon erős és régi múltra visszatekintő zsidó lobbí működik, melynek komoly befolyása van a döntéshozókra. Nem is számítunk rá, hogy a mi pártunkat fogják.” Az évben egy másik ebbe a kategóriába tartozó esemény volt, hogy ismét plakátok jelentek meg

országszerte „Önök is joga van tudni, mire készül Brüsszel” címmel, amelyen Jean-Claude Juncker mellett Soros György is feltűnt. Ezzel a plakát azt próbálta sugallni, hogy az EU vezetői mögött is valójában a zsidó származású milliárdos áll. Ebbe a típusba tartozik még Bayer Zsolt, jobboldali véleményalkotó publicisztikája októberből, amely szerint izraeliek milliós számban akarnak betelepülni Magyarországra. **Mindhárom eset a klasszikus antiszemita toposzokat idézi, amelyek a zsidóság túlzott befolyásáról, hatalmáról szólnak akár lokális, akár globális szinten.**

A negyedik altípus az Izrael-ellenes megnyilvánulásokat takarja, amelyhez két tüntetés tartozik 2019-ből, amelyeket az izraeli Euróvíziós Dalfesztivál ellen rendeztek februárban az MTVA Székháza előtt a „Budapest Solidarity for Palestine Group” és a „General Union of Palestinian Students” szervezésében. A demonstráció célja az volt, hogy Magyarország ne küldjön versenyzőt a dalfesztiválra, ezzel bojkottálva az Izraelben megtartott eseményt. Mindkét 10-15 ember vett részt.

Az ötödik csoportba azokat az eseteket soroltuk, amelyek nem egyértelműen kategorizálhatóak egyik vagy másik alcsoportba, ugyanakkor szintén a közéleti antiszemitizmus tág kategória alá tartoznak. 2019 márciusában több kormánypárti felület is támadásba vette az Auróra klubot. A Pesti Srácok „Soros budapesti főhadiszállásának” nevezte a szórakozóhelyet, a Magyar Hírlap pedig „A Tanácsköztársaságot ünneplik az Aurórában” című cikk alatt, rögtön az alcímben jelezte, hogy „zsidó bulikat” is tartanak ott. „Belépő helyett „ajánlott támogatást” szed a vendégektől és adakozást vár a szórakozóhely, a héten volt „zsidó purim buli beöltözéssel és tradicionális ivós játékokkal”. Az ellenséges hangvételű cikkben többször feltűnik Soros, illetve az Open Society Foundation, és a Marom Egyesület neve is különböző negatív tartalmak kapcsán. Májusban a Saul Fia kapcsán Toroczka László, a Mi Hazánk Mozgalom elnöke a párt Május elsejei rendezvényén azt mondta a filmről,

hogy „Mindent erősít, leginkább a kollektív nemzeti büntudatot, de nem a kollektív nemzeti öntudatot”. Szeptemberben Semjén Zsolt Sneider Tamás akkor még jobbikos és Bauer Tamás DK-s képviselők nevével kapcsolatos megjegyzését a „Sneider-Bauer koalícióval” kapcsolatban több sajtóorgánium is antiszemita megnyilvánulásnak bélyegezte. A vádat a pártelnök elutasította. Az év utolsó ebbe az altípusba sorolható esete volt, amikor Kósa Lajos kormánypárti ügyvezető alelnök a következőt jelentette ki a hajdú-bihar megyei választások eredménye kapcsán: „A zsidók kénytelenek voltak, vagy lehet, hogy jól is esett nekik a nyilas vitézt megszavazni a Hajdú-Bihar megyei közgyűlésbe”. A jelentős sajtófigyelmet kapó eset után több fórumon is bocsánatot kért a szavai félreérthetőségéért, de a kijelentését nem vontta vissza.

2020-ban az új Nemzeti Alaptanterv körüli botrányok egy jelentős része az első altípusba, azon belül is a megkérdőjelezhető történelmi események és személyek heroizálásának alkategóriájába tartozik. Így például ebbe a kategóriába tartozó incidens, hogy a nyíltan antiszemita és politikai szerepet is vállaló, halála napjáig meggyőződéses nyilas Wass Albert *Adjátok vissza a hegyeimet* című regénye bekerült a tananyagba, Herczeg Ferenc, a Horthy-korszak ünnepelt írójával egyetemben, számos zsidó és nem zsidó szervezet tiltakozása ellenére. Valamint, hogy maga a tananyag az antiszemita, horthysta Takaró Mihály vezényletével készült el. Szintén Wass Alberthez kapcsolódik a januári hír, hogy Csepelen a Radnóti Miklós Művelődési ház mellé állították Wass Albert szobrát, kormánypárti önkormányzati javaslatra. Radnóti Miklós köztudottan a holokauszt áldozataként vesztette életét, ezért a róla elnevezett művelődési ház előtt felállított Wass Albert szobor jogos érzékenységeket sért. Még mindig januári eset, hogy beharangozták, a Kossuth Rádión „Hiszek egy hazában” címmel sorozatot indítanak, amelyben többek között „önszerveződő fegyveres csoportként” fogják bemutatni a Rongyos Gárda nevű csoportosulást, amely egy szadista és zsidógyűlölő gyilkosok által vezetett hóhérekülönítmény volt.

Szeptemberi hír, hogy állami támogatásban részesülhetett a Rongyos Gárdán belül a zsidóellenes atrocitásokat vezető Héjjas Ivánt hősként beállító, „Akik bátrak és hősök voltak” című kecskeméti konferencia. A konferencia nyitóbeszédét Salacz László, a Fidesz országgyűlési képviselője tartotta. A programsorozat a kecskeméti helyszín után Budapesten folytatódott a hónap során.

Bejárta a világsajtót és nemzetközi botrányt váltott ki, amikor decemberben Demeter Szilárd miniszteri biztos, a Petőfi Irodalmi Múzeum főigazgatója egy cikkében Európát „Soros György gázkamrájának”, Soros Györgyöt pedig a „liberális Führernek” nevezte. Ezt követően Bencsik András a Hír TV Sajtóklub című műsorában kifejtette, hogy Demeter írását „túlérzékenységből a magyarországi zsidó szervezetek, illetve zsidó személyek kifogásolták, úgymond relativizálásra hivatkozva. Szerintem nincs igazuk.” Valamint, hogy „többször figyelmesen végigolvastam, kifogástalan, nem volt abban szerencsétlen fogalmazás, az úgy volt helyes, ahogy volt.” Az alkategória utolsó incidense az évben, hogy Kásler Miklós, az emberi erőforrások minisztere soron kívül adott támogatást Horthy Miklós vasúti szerelvényének, a „Turán” étkezőkocsijának hazahozatalára.

2020-ban az első szélsőjobbaldali eszmék normalizációja alkategóriába tartozó hír januárból származik, amikor Siklósi Beatrixot nevezték ki a Kossuth Rádió csatornaigazgatójának. Siklósit 2014-ben még a történelmi egyházak nyomására kellett visszahívni az állami tévé vallási műsorainak éléről, miután rendszeresen antiszemita posztokat, rasszista vicceket, illetve szélsőjobbaldali portálokról származó írásokat osztott meg közösségi média profilján. Ehhez kapcsoló eset, hogy a Zsidó Közösségi Fórum 21 szervezete is csatlakozott ahhoz a nyílt levélhez, mely Siklósi Beatrix felmentését kérte az MTVA vezérigazgatójától, Papp Dánieltől, aki azonban kiállt az antiszemita tartalmakat posztoló Siklósi Beatrix mellett, és Köves Slomóra hivatkozva nevezte alaptalannak a vádat. Köves Slomó, az EMIH vezető rabbija a rá történő hivatkozást

ezen ügy kapcsán határozottan elutasította és kikérte magának. Januári eset még, hogy a szélsőjobboldali, szélsőségesen antiszemita kuruc.info egyik rovatának korábbi szerkesztője, Varga B. Tamás a Demokrata című kormánypárti lapban publikálhatott.

2020-ból az ismét megrendezésre került kitörés napi Kitörés Emléktúra mellett külön esetként említjük a kormányközeli Hír TV beszámolóját a kitörés emléknapi eseményekről, amely szerint a szélsőjobboldali Légió Hungária tagjait mint „békés megemlékezőket” zavarták meg az „antifasiszta tüntetők”. A Hír Tv békés megemlékezőként megszólaltatta Incze Bélát, a Légió Hungária vezetőjét is.

Egy másik emblematikus eset 2020-ból, ami ebbe az alkategóriába esik, hogy augusztus 20-i nemzeti ünnep alkalmából a Magyar Érdemrend tisztikeresztjét kapta meg a már fentebb említett Raffay Ernő történész, a Magyarságkutató Intézet munkatársa, a Trianon Kutató Intézet Közhasznú Alapítvány egyik alapítója. Raffay saját szavaival így összegzi egy hosszabb gondolatmenetét a zsidóság egykori bevándorlásáról: *„Bejött egy migráns csapat, fõl szaporodott, és kitúrt bennünket a pozíciókból a tudományban, az iskolában, az akadémiában, az egyetemen, a bankvilágban, a földbirtokban, a szakmákban, íme a tanulás emberek”.*

Szeptemberben történt, hogy Benkő Tibor honvédelmi miniszter arra a kérdésre, hogy mennyiért írta az egyébként nyíltan nacionalista, gyakran revizionista, homofób szövegekkel rendelkező Kárpátia együttes azt az indulót, amit a honvédség felkérésére készített a négy Leopard 2A4 típusú harckocsi érkezésére, azt válaszolta, hogy *„A Kárpátia zenekar által szerzett dal mindenféle ellentételezés nélkül, a harckocsik érkezésének tiszteletére, hazafias meggondolásból, a katonáknak tett felajánlasként született”.* Az együttes írta régebben a már azóta betiltott szélsőjobboldali Magyar Gárda indulóját is. A zenekar korábban 400 ezer forint állami támogatást kapott 2015-

ben, amikor határvadász-indulót írtak, illetve az együttesről szóló dokumentumfilm elkészítésére a Nemzeti Kulturális Alapprogram 2018-ban 5 millió forintot adott. 2020-ban, a már hivatalosan is a Nemzeti Alaptanterv átalakításáért felelős Takaró Mihályról mondták volt, a Kaposvári Egyetemen tanított hallgatói a Partizán című videóblogon, hogy a katedrán zsidó szennylapnak nevezte a Nyugat című folyóiratot és kijelentette, hogy *„természetesen Kertész Imre sem magyar”.*

2020-ból a közéleti antiszemitizmus összeesküvés-elmélet kategóriájába tartozik az az eset, amikor egy áprilisi cikkében a kormányközeli Magyar Nemzet arról írt, hogy Soros György a maga javára akarja kikapni a fertőzést és bevásárolta magát a fővárosi önkormányzatba. Ronald S Lauder, a Zsidó Világkongresszus elnöke példának hozta fel a cikket, amikor arról beszélt, hogy *„Az antiszemiták ugyanis világszerte a zsidóságot okolják a koronavírus megjelenése miatt”.*

2020-ból az első Izrael-ellenes antiszemita megnyilvánulás a közéletben Novák Elődhez, a Mi Hazánk párt alelnökéhez köthető, aki annak kapcsán, hogy szerinte a közérdek sérelmére hivatkozva szükséges korlátozni a legális bevándorlást, a már a fentiekben is megjelenő Simon Peresz korábbi Izraeli kormányfőt idézte, aki közlése szerint azt mondta, hogy az izraeliek felvásárolták Magyarországot. Még mindig januárban történt, hogy zsidók gyilkolására buzdító palesztin tinédzsert méltatott a Marie Claire női magazin, amikor Ahed Tamimi palesztin tinédzserről írt cikket, aki korábban azzal került a hírekbe, hogy izraeli katonákat rugdosott, pofozott meg, és ezért nyolc hónap börtönre ítélték. A palesztin lányt a magazin szabadságharcosnak definiálta.

Az utolsó alkategóriában 2020-ban a Mi Hazánk kezdte a sort. A pártban szankciókat ígértek néhány párttag náci karlendítése okán, amely szankció végül, a nyilvánosság számára legalábbis biztos, hogy elmaradt. Szintén a Mi Hazánkhoz tartozó hír, hogy egyik

rendezvényükön Szakács Árpád, a kormány közeli Mediaworks központi szerkesztőségének korábbi vezetője a magyar kultúra ellenségeiről tartott előadását egy antiszemita zsidóvicc elmesélésével kezdte.

Áprilisban történt, hogy a budapesti Fidesz Facebook-oldalán megjelent egy fotómontázs, amin a budapesti polgármester Karácsony Gergely fejét a nyilas „nemzetvezető” Szálasi Ferenc testére montírozták, a nyilas vezető azon képénél, amikor Budapestet nézi a Duna-parton a világháborús pusztítás után.

Júliusban László Imre, Újbuda DK-s polgármestere egy önkormányzati ülésen Adolf Hitler tevékenységének egy részét magasztalta. A zsidó származású képviselő nyilatkozatban kért bocsánatot.

Szintén ebben a hónapban történt, hogy miközben Deutsch Tamás az Országgyűlésben arról beszélt, hogy korábban zsidó származású képviselők listázását kérte a Jobbik, Nunkovics Tibor, a Jobbik egyik képviselője gyakorlatilag lezsidózta a fideszes EP-képviselőt. Soltész Miklós, a Miniszterelnökség egyházi és nemzetiségi kapcsolatokért felelős államtitkára, aki a legközelebb ült a képviselőhöz, azt nyilatkozta, hogy „Nunkovics először az orrára, majd pedig Deutsch felé mutatott, és azt mondta, hogy te is az vagy.” Nunkovics azzal védekezett, hogy „nem lezsidózta, hanem drogosnak nevezte Deutsch Tamás”.

Júliusban történt, hogy Fiala János az ATV-n élőben sugárzott Civil a pályán című műsorban tett oda nem illő, kontextuson kívüli megjegyzéseket Bodolai Lászlóra, az Index.hu Zrt. elnökére. Zamecsnik Péter ügyvéd éppen arról beszélt, hogy személyesen ismeri Bodolait, mire Fiala közölte: „Nekem is vannak zsidó ismerőseim”.

Szeptemberben Vidnyánszky Attila, a Nemzeti Színház főigazgatója, a Színház- és Filmművészeti Egyetemet (SZFE) fenntartó alapítvány

kuratóriumának elnöke az ATV Egyenes Beszéd című műsorában a következőképpen fogalmazott Karsai György magyar klasszika-filológus, színháztörténész, irodalomtörténész, egyetemi tanárral kapcsolatban: „Karsai Györgynek én nem fogom tudni soha elmagyarázni, hogy mi a nemzet, meg a haza, meg a kereszténység, mert alkalmatlan arra, hogy befogadja, amit gondolok”. Hasonlóan fogalmazott később ezután a Színművészeti Egyetem modellváltása miatt kialakult botrány kapcsán az Új Színház igazgatója, Dörner György: „Aki nem magyar, ne Magyarországon tanítson, és ne magyarellenességre nevelje az ifjúságot”.

Novemberben a kormányközeli Magyar Nemzet emlegette fel Landesmann György, egykori főrabbi azon szerencsétlenre sikeredett kijelentését, amikor azt mondta, hogy *“Ha kivonnánk a magyar kultúrából a zsidóság értékeit nem maradna más, csak a bőgatyva és a fűtyülős barack”*. Ezt Kovács Zoltán, az Élet és Irodalom főszerkesztő publicisztikájának támadása kapcsán hozta elő a lap. A cikk szerint az előbbihez hasonlóan a főszerkesztő is bunkónak és primitívnek tartja a magyarokat, amikor arról ír, hogy a kormány által indított nemzeti konzultációk rosszul feltételezik azt, hogy önállóan tudnak dönteni a felvetett kérdésekben.

Ebben az altípusban az utolsó eset Baranyi Krisztina, a Budapesti 9. kerületi polgármester megszólalása volt 2020-ban, amikor a kerületi befektetések védelmében, kikarikírozva annak ellenzőit, úgy fogalmazott, hogy *„Viszont a rohadt, zsidó, szemét befektető az nem építhet 1200 négyzetméteren.”* A polgármester tagadta, hogy antiszemita indítéka lett volna a kijelentésének, és éppen ellenkezőleg, azt a gyanúját próbálta ezzel a mondattal alátámasztani, hogy nem-e a befektető zsidó származása miatt ellenzik a befektetést annak ellenzői a testületben.

ZÁRÓ GONDOLATOK ÉS TOVÁBBLÉPÉSI LEHETŐSÉGEK

- A fenti elemzés alapjául szolgáló relatíve kevés esetszám lehetővé tette, hogy minden esetet megemlítsünk és röviden elemezzük is őket. Ezen kvalitatívabb megközelítés célja, hogy a témát a maga komplexitásában értelmezzük és ezáltal magát a kontextust is jobban bemutassuk.
- A következtetések nagy része empirikus módon nem bizonyítható, illetve azok nem mindenben tükrözik a Mazsihisz hivatalos álláspontját.
- A közéleti antiszemitizmus újonnan bevezetett kategóriája további specifikációt igényel, amelyet mind a hazai, mind a nemzetközi témával foglalkozó szakértők közreműködésével meg is kívánunk tenni a közeljövőben különböző szakmai fórumokon.

Antiszemita incidensek táblázata 2019-2020

1. Fizikai támadás 2019:1 2020:0

2. Fenygetés 2019: 4 2020:3

3. Rongálás 2019: 5 2020:2

4. Gyűlöletbeszéd

2019:

- Köztereken, intézményeken és épületeken elhelyezett szimbólum, rajz, stb.: 5
- A zsidó vagy annak vélt személyekkel szembeni uszító szöveg-, illetve szimbólumhasználat: 6
- Ismert elkövető: 9

Összesen: 20

2020:

- Köztereken, intézményeken és épületeken elhelyezett szimbólum, rajz, stb.: 9
- A zsidó vagy annak vélt személyekkel szembeni uszító szöveg-, illetve szimbólumhasználat: 6
- Ismert elkövető: 16

Összesen: 31

5. Antiszemita összeesküvés-elméletek 2019: 4 2020: 5

6. Közéleti antiszemitizmus

2019:

- Történelmi hitelesség szempontjából aggályos kijelentések, szimbolikus aktusok: 4
- Szélsőjobboldali eszmék, személyek és szervezetek közéletben, a mainstream diskurzusban való megjelenése, megjelenítése:6
- Összeesküvés-elméletek megnyilvánulása a közéletben: 3
- Izrael-ellenes megnyilvánulások: 2
- Egyéb közéleti antiszemitizmus:5

Összesen: 20

2020:

- Történelmi hitelesség szempontjából aggályos kijelentések, szimbolikus aktusok: 8
- Szélsőjobboldali eszmék, személyek és szervezetek közéletben, a mainstream diskurzusban való megjelenése, megjelentetése: 8
- Összeesküvés-elméletek megnyilvánulása a közéletben: 1
- Izrael-ellenes megnyilvánulások: 2
- Egyéb közéleti antiszemitizmus: 10

Összesen: 29

Total 2019: 53

Total 2020: 70

MEDIÁN-FELMÉRÉS A MAGYARORSZÁGI ANTISZEMITIZMUSRÓL¹⁶

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ

A Medián 2019. december elején végzett felmérésében vizsgálta a magyar társadalom zsidósággal kapcsolatos előítéletességét, antiszemitizmusra való fogékonyságát. A kérdéssor nagy része már hosszú évek óta változatlan, lehetőséget teremtve ezzel az időbeli összehasonlításra.

A kognitív antiszemitizmus tekintetében – amely a zsidósággal kapcsolatos negatív tévképzetekre való fogékonyságot jelöli – az utóbbi években fokozatosan minimális emelkedést tapasztaltunk, 2019-ben azonban csökkenés következett be: az erősen kognitív antiszemiták aránya 21 százalékról 16-ra csökkent, a „mérsékeltek” esetében különösebb változás nem figyelhető meg, az effajta antiszemitizmusra rezisztensek aránya viszont 38-ról 44 százalékra nőtt. A változás csak az utóbbi évhez képest jelentős: 2015-2016 környékén is hasonló megoszlást mutatott a közvélemény.

Az érzelmi (affektív) antiszemitizmus tekintetében nincs jelentős változás a tavalyhoz képest, az érzelmileg mérsékelt zsidóellenesek aránya emelkedett valamelyest (9-ről 11 százalékra), az e tekintetben nem antiszemitáké pedig stagnál 71 százalékon. A több éves idősorba ezek az adatok is illeszkednek, a társadalom nagyjából egyharmadára jellemző valamilyen fokú érzelmi idegenkedés a zsidóságtól.

Az affektív és a kognitív antiszemitizmus összevonásából képzett átfogó, összesített indikátor szerint a társadalom 20 százaléka erősen antiszemita, mérsékelt további 16 százalék - míg közel kétharmad (64 százalék) egyáltalán nem mutat antiszemita attitűdöket. Ez az érték szintén nem jelentős elmozdulás az előző évek átlagához képest.

¹⁶) A diagramok összege esetenként a kerekítés miatt eltérhet a száz százaléktól.

A 2019-es adatok megerősítették azt az évtizedes kutatási tapasztalatot is, hogy a társadalmi csoport-hovatartozás csak egészen minimálisan befolyásolja az antiszemitizmusra való fogékonyságot. A nemi összetétel, foglalkoztatási és jövedelmi csoportok szempontjából semmilyen érdemi eltérést nem láthattunk – egyedül a kistelepülésen élők és a 40-60 éves korcsoporthoz tartozók bizonyultak az átlagosnál némileg zsidóellenesebbnek, körükben 25-28 százalék az erősen antiszemita aránya. Ezeket a „kilengéseket” azonban óvatosan kell kezelni, hosszú éves idősorokat nézve nincs jelentős, kor-osztályhoz vagy lakóhelyhez kötődő eltérés. Talán egyedül annyit lehet megkockáztatni, hogy a diplomások valamivel immunisabbak a zsidóellenesség-re: 2019-ben ez erősen 13, mérsékelten pedig további 8 százalékukra volt jellemző.

Pártállást tekintve már jelentősebbek a különbségek: még az idén is a jobbkiosok közt találjuk a legtöbb erősen antiszemita nézeteket valló szavazót (37 százalék), ez azonban érdemi csökkenés a tavalyi 44 százalékhoz képest. A „rangsorban” következő párt a Fidesz (szavazóinak 21 százaléka idegenkedik erősen a zsidóktól), a legkevésbé pedig a momentumos választókra jellemző ez a hozzáállás (5 százalék).

A 2018-as felmérés egyik legriasztóbb eredménye volt a holokauszt-tagadók és -relativizálók arányának újabb növekedése. Az idén ez a tendencia megállt, sőt, átlagosan 4 százalékponttal csökkent is az arány, de még mindig 11 százalék véli úgy, hogy „a koncentrációs táborokban nem is voltak gázkamrák”, további 16 és 21 százalék pedig úgy gondolja, hogy „a szörnyűségek nagy részét a zsidók csak utólag találták ki”, és „a zsidó áldozatok száma sokkal kevesebb volt, mint azt általában állítják”.

A felmérés az idén is kitért a Sorsok Házával kapcsolatos kérdésekre. Míg tavaly azt tudhattuk meg, hogy 21 százalék hallott a projektről, de csak nagyon kevesen tudták azt maguktól felidézni (2 százalék),

addig az idén a kutatás arra kereste a választ, hogy mennyire tudják a válaszadók, hogy kik köthetőek a projekthez. Schmidt Máriát és a zsidó közösséget a megkérdezettek 19-19 százaléka jelölte meg, a projektből kimaradó Mazsihiszt 16 százalék, a kormányt 16, Köves Slomót 8, az EMIH-et 5 százalék választotta. A kérdőív nevesítette az opciókat, a válaszadók maguktól valószínűleg még kisebb arányban tudták volna felidézni ezeket a szervezeteket, neveket. Így is inkább tájékozatlanságról és közömbösségről árulkodnak az adatok.

A 2019-es kutatás is rákérdezett Soros György megítélésére, amiről először. 2017 áprilisában kérdezték a válaszadókat. Ezúttal is két felkínált válaszlehetőség közül kellett választani:

- „vannak, akik szerint Soros György elsősorban hatalomra törő, önző üzletember, aki világméretben igyekszik a saját érdekeit előmozdítani”
- „mások szerint nagylelkű, a jó ügyeket felkaroló milliárdos, aki óriási összegeket költ fontos társadalmi problémák megoldására”

2017-ben az előbbi 51 százalék, az utóbbit 32 százalék választotta, 16 százalék pedig nem tudta eldönteni. 2018-ban már 61 százalék mondta azt, hogy Soros hatalomra törő, 29 százalék szerint pedig azt, hogy jó ügyeket karol fel, és csak 10 százalék tért ki a választás elől. 2019-ben nagyjából hasonló eredményeket kaptunk, 57 százalék volt negatív, 30 pedig pozitív véleménnyel a milliárdos-ról, további 13 százalék pedig nem tudott, vagy nem akart dönteni. 2017-ről 2018-ra tehát egyértelműen romlott Soros megítélése, ami azóta csak csekély mértékben változott – úgy is mondhatnánk, hogy a legutóbbi kutatás megerősítette a 2018-as eredményt. A jelentős elmozdulás minden bizonnyal a rendkívül kiterjedt kormányzati kampány következménye. A „Soros-terv” fogalmára épülő kampány 2016-ban indult, de 2017 során vált még erőteljesebbé: Orbán az év nyarán tért ki erre a bálványosi szabadegetemi beszédében, ezt követte az első nagy plakátkampány és a „nemzeti konzultáció”

kifejezetten Sorossal foglalkozó része. Valószínűleg tehát már 2017-ben is kedvezőtlenebb lehetett az emberek véleménye a milliárdosról, mint amilyen korábban volt, de még ezt követően is tapasztaltunk érdemi negatív elmozdulást.

BEVEZETÉS¹⁷

A Medián Közvélemény - és Piackutató Intézet a Mazsihisz megbízásából 2019 novemberében-decemberében átfogó felmérést végzett a magyar társadalom zsidósághoz való viszonyáról:

- A zsidósággal kapcsolatos véleményekről, képzetekről
- Az antiszemita előítéletek gyakoriságáról, erősségéről
- A holokauszthoz és az emlékezethez fűződő véleményekről
- Zsidósággal kapcsolatos asszociációkról

A kutatás kérdőíves módszerrel történt, a 18 éves és idősebb népességet reprezentáló 1200 fős minta személyes megkérdezésével. A minta kisebb torzulásait a KSH adatait felhasználva matematikai eljárással, úgynevezett súlyozással korrigálták, és így a minta pontosan tükrözi a szavazókorú lakosság településtípus, nem, életkor és iskolai végzettség szerinti összetételét. A közölt adatok hibahatára a teljes mintában a válaszok megoszlásától függően legfeljebb ± 3 százalék. A mérési eljárás a Kovács András által kidolgozott koncepcióra épült¹⁸, a kutatás során túlnyomóan az általa 1995 óta többször alkalmazott kérdőívet használtuk, ami lehetővé teszi az adatok időbeli változásainak bemutatását.

17) A tanulmány szerkezete, gondolatmenete jelentős részben a korábbi évek gyakorlatát követi, a módszertani magyarázatok is a korábbi írásokból származnak.

18) Kovács András: A kéznél lévő Idegen. Antiszemita előítéletek a rendszerváltozás utáni Magyarországon. POLGART Kiadó, Budapest 2005.; The Stranger at Hand. Antisemitic Prejudices in post-Communist Hungary. Brill, Leiden – Boston 2011.

A Medián kérdezőbiztosai a kutatás során viszonylag hosszabb ideig, mintegy fél óráig faggatták a válaszadókat a zsidósággal kapcsolatos kérdésekkel. Mielőtt azonban megkezdjük a tekintélyes adathalmaz ismertetését, tisztázni kell azt a kérdést, hogy mit mutatnak és mit nem mutatnak meg a kérdőíves adatok? Tanulmányunk elején először közvetett bizonyítékokkal azt kívánjuk megvilágítani, hogy a zsidósággal kapcsolatos nézetek-vélemények és az utóbbi idők történései mennyire foglalkoztatják az átlag magyar állampolgárt, a kérdésnek milyen fontosságot tulajdonít a választóközönség. Ennek tudatában tartjuk célszerűnek körbejárni az antiszemitizmus és az előítéletesség mérésének problematikáját. A módszertani kérdések tisztázása után először a zsidóellenes nézetek, érzületek gyakoriságát mutatjuk be, majd megvizsgáljuk, hogy ezek a társadalom mely csoportjaira jellemzőek elsősorban. Következő lépésként a holokausztra, a múlt emlékezetére, majd a zsidósággal, Izraellel és Soros Györggyel kapcsolatos asszociációkra vonatkozó adatokat vesszük sorra. Az írásunk végén azt fogjuk meghatározni, hogy az elemzett tényezők közül melyik növeli leginkább az antiszemitizmus valószínűségét.

A ZSIDÓSÁG TÁRSADALMI ÜGYÉNEK ÉRZÉKELÉSE, FONTOSSÁGA

A korábbi felmérésekhez hasonlóan 2019-ben is azt mutatják az adatok, hogy a zsidósággal kapcsolatos ügyek a magyar választópolgárok érdeklődésének a perifériáján vannak. Ez persze nem meglepő, az emberek figyelmét azok az ügyek vonzzák, amelyek közvetlenül érintik őket, gazdasági folyamatok, politikai viták, politikusok mondatai, általános közéleti hírek.

Az NMHH tartomelemzése szerint¹⁹ a főbb hírcsatornákon 2019-ben²⁰ egyetlen olyan ügy sem került be az adott hónap 20 leggyakrabban előforduló témája közé, amely a zsidósággal lett volna kapcsolatos. 2014-ben még a Szabadság téri emlékmű körüli vita kapott kimutatható nyilvánosságot – ám már akkor is csak egyetlen hónapban, és csak közepes értékkel. Azóta nem volt zsidósághoz köthető ügy a legfontosabb témák között.

Kérdőíves kutatásunkból is az derül ki, hogy a választóközönségnek nem érik el a zsidókkal kapcsolatos hírek, vagy nem tartják őket kifejezetten fontosnak, emlékezetesnek. Megvizsgáltuk, hogy nyitott kérdésre (tehát fejből, előre megadott válaszlehetőségek nélkül) hányan tesznek említést az elmúlt hónapok zsidó szervezetekkel, zsidó közélettel kapcsolatos eseményekről: a teljes népesség 72 százaléka egyáltalán nem válaszolt a kérdésre, további 21 százalék pedig nem hallott semmilyen ilyen eseményről állítása szerint. A maradék 7 százalék sem feltétlen említ konkrét eseményeket - általánosságban beszélnek valamilyen megemlékezésről, tehát nem úgy tűnt, hogy a válaszadók naprakészek lennének a témában. 1 százalék tudott egészen konkrét eseményt felidézni: ők Kósa Lajos zsidókat számon kérő nyilatkozatára utaltak²¹. 2019-ben már a Sorsok házáat is csak a válaszadók 0,5 százaléka idézte fel, míg a 2018-as mintában ez 2 százalék volt. A válaszadók teljesen nyitott kérdés formájában, önmaguktól nem igen jeleskedtek annak felidezésében, hogy ki áll a Sorsok háza projekt mögött, egyetlen ember említette magától a projektben szerepet nem vállaló Mazsihiszt, és kettő (!) Schmidt Máriát (a teljes minta 1200 fő). A kérdőív ezután nevesítette az opciókat, kíváncsiak voltunk rá, hogy így mennyien tudják felidézni, hogy ki áll a projekt mögött. Schmidt Máriát és a zsidó közösséget

19) <http://nmhh.hu/szakmai-erdekeltak/mediafelugyelet/politikai-szereplok-mediahasznalata>

20) Az adatokat Július hónapig közzölték.

21) https://nepszava.hu/3059024_kosa-lajos-zsidozott-egy-vaskosat-a-mazsihisz-es-az-emih-is-elitelte-a-kijelentest

a megkérdezettek 19-19 százaléka jelölte meg, a projektből kimaradó Mazsihiszt 16 százalék, a kormányt szintén 16, Köves Slomót 8, az EMIH-et 5 százalék választotta.

Mindezek alapján tehát okkal feltételezhetjük, hogy az elemzésünkben szereplő kérdések, a zsidósághoz való viszonyulás (társadalmi távolság, előítéletek és attitűdök) az átlagpolgár fontossági hierarchiájában sokadrangúnak számítanak. A továbbiakban minden adatot ebben az összefüggésben érdemes értelmezni: a válaszadóknak feltehetően csak egy kis, de mégsem elhanyagolható része tartja relevánsnak azt a témát, amiről faggattuk.

AZ ANTISZEMITIZMUS ÉS AZ ELŐÍTÉLETESSÉG MÉRÉSE

Az eddig elmondottakból az is következik, hogy például az a kérdés, hogy „Mennyire tartja rokonszenvesnek vagy ellenszenvesnek a zsidókat?” a viszonyulás *irányát* képes megmutatni, de a kérdésnek tulajdonított *súlyt* nem: legyen szó akár szimpátiáról, akár antipátiáról, még a szélsőérték mögött sem feltétlenül a válaszadó kiemelkedően fontos érzelme, motivációjáról van szó. Szintén fontos hangsúlyozni, hogy a kérdőíves kutatás véleményt, előítéletet és attitűdöt képes kimutatni, de valóságos viselkedést alig.

Az általunk helyesnek vélt interpretáció szerint az antiszemitizmust mérő kérdések elsősorban beállítódást tárnak föl: olyan megnyilvánulásról van szó, amelynek egyik jellemzője a változékonyság. Az időbeli összehasonlítás alapján érdemes megvizsgálni, hogy a véleményklíma inkább empatikus vagy inkább ellenséges irányba tolódott el a zsidósággal kapcsolatban. A vizsgálat során a Kovács András által régóta használt módszert követve két dimenziót különböztettünk meg: a zsidókkal kapcsolatos képzetekkel, tévhitekkel, összeesküvés-elméletekkel való egyetértés esetén kognitív,

az általános érzelmi elutasítás, társadalmi távolságtartás esetén affektív antiszemitizmusról beszélhetünk. A két dimenziót összevonva pedig azt fogjuk látni, hogy a válaszadók mekkora részére jellemző mindkét attitűd, sőt azt is, hogy milyen mértékben jellemző. Akik csak nagyon kevés zsidóellenes állítással értenek egyet, azokat a „nem antiszemita” kategóriába soroltuk be, akik kevés, de mégsem jelentéktelen számú állítást helyeselnek, azokat „mérsékelt antiszemitának”, akik pedig az állítások többségére rábólintottak, azokat „erősen antiszemitának” nevezzük. Ismét hangsúlyozzuk, hogy ezek a kategóriák nem fejezik ki a kérdésnek tulajdonított jelentőséget és nem mondanak semmit a válaszadó cselekvéséről sem.

AZ ANTISZEMITIZMUS MÉRTÉKE

A kognitív antiszemitizmus

Az antiszemita előítéletesség tartalmát a zsidósággal kapcsolatos képzetekre, „ismeretekre” vonatkozó – az elmúlt két évtizedben többször alkalmazott – kérdéssorral mértük. A megkérdezetteket arra kértük, hogy ötfokú skálán jelezzék, mennyire értenek egyet nyolc kijelentéssel. A kijelentéssor tartalmaz hagyományos, vallási eredetű zsidóellenességet – antijudaizmust –, továbbá olyan zsidóellenes sztereotípiát, amely a zsidóknak tulajdonított túlzott befolyásban gyökeredzik, és *olyan kijelentést is, amely a zsidók háttérbe szorításában látná a megoldást*. Az I. táblázat azok arányát mutatja, akik a kijelentésekkel 'teljesen', illetve 'inkább' egyetértettek (5-ös és 4-es skálaérték).

I. táblázat: A zsidóellenes előítéletesség tartalma (egyetértők aránya, százalék):

ÉV	TELJESEN EGYETÉRT	EGYETÉRT
2006	12	19
2011	14	21
2013	11	18
2015	14	19
2017	16	20
2018	16	17
2019	11	18
A zsidó származású értelmiségiek befolyásuk alatt tartják a sajtót és a kultúrát²².		
2006	10	17
2011	14	20
2013	15	19
2015	15	20
2017	17	20
2018	20	20
2019	16	20
Létezik egy titkos zsidó együttműködés, amely meghatározza a politikai és gazdasági folyamatokat.		
2013	12	15
2015	15	17
2017	15	21
2018	15	22
2019	13	19
Túl nagy a zsidók befolyása ma Magyarországon.		
2006	5	7
2011	8	12
2013	6	9
2015	9	11
2017	11	13
2018	10	11
2019	5	10
A legjobb az lenne, ha a zsidók kivándorolnának az országból.		
2006	5	7
2011	8	12
2013	6	9
2015	9	11
2017	11	13
2018	10	11
2019	5	10

22) 2015 óta a kérdéssorban az egyértelműség kedvéért úgy fogalmaztuk meg az állítást, hogy „veszélyt jelent, hogy a zsidó származású értelmiségiek befolyásuk alatt tartják a sajtót és a kultúrát”.

	2006	5	10
	2011	7	12
Bizonyos foglalkozási területeken korlátozni kellene a zsidók számát.	2013	5	11
	2015	8	13
	2017	13	17
	2018	12	15
	2019	9	14
	2006	8	12
Jézus keresztre feszítése a zsidók megbocsáthatatlan bűne.	2011	9	12
	2013	7	8
	2015	10	15
	2017	15	16
	2018	19	18
	2019	13	15
	2006	7	7
A zsidóság szenvedése Isten büntetése volt.	2011	5	9
	2013	4	7
	2015	7	11
	2017	8	12
	2018	11	13
	2019	9	10
	2006	8	13
A zsidók hajlamosabbak tisztátlan eszközöket használni céljaik elérése érdekében, mint mások.	2011	9	17
	2013	7	15
	2015	11	15
	2017	15	20
	2018	14	19
	2019	13	17

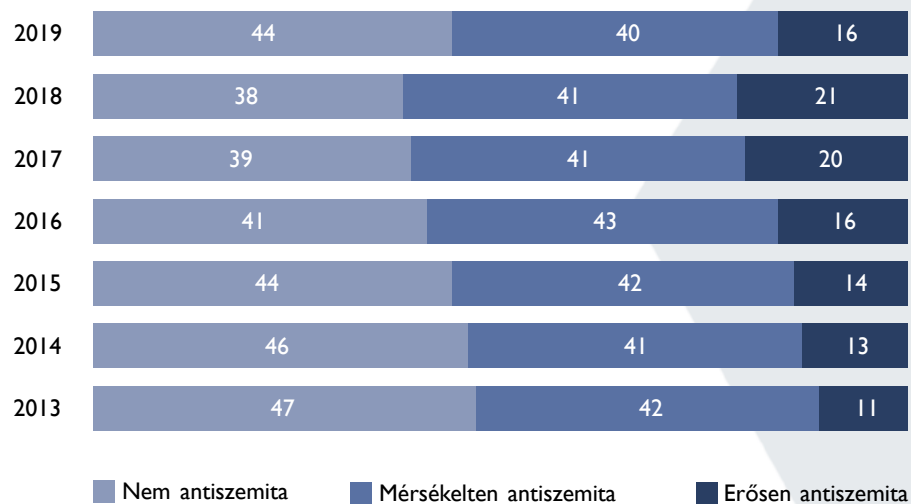
Össességében elmondható, hogy a fenti állítások a lakosság hozzávetőlegesen harmadának-ötödének egyetértésével találkoznak, amely azonban a 2018-as csúcértékekhez képest visszaesést jelent.

Mindemellett a legnépszerűbb állítások még mindig azok, melyek a zsidók „túl nagy befolyásával”, titkos összeesküvésükkel, és a cél érdekében akár tisztátalan eszközök használatával függ össze, tehát a zsidókra vonatkozó hagyományos összeesküvés elméletekkel a lakosság, nagyjából egyharmada valamelyest egyet tud érteni. Az örömteli csökkenés ellenére továbbra is riasztó, hogy a numerus clausust idéző állítással 23 százalék ért egyet, és 10-ből másfél ember szerint „a legjobb az lenne, ha a zsidók kivándorolnának az országból”. Az adatokat elnézve nem tűnik túlzónak a kijelentés, miszerint az antiszemitizmus (és a xenofóbia) általános táptalaja a dezinformáltság, az, hogy az egyének egyre kevésbé képesek kiválasztani az őket körülvevő információ mennyiségből, hogy mi valóságos és hiteles. Ráadásul az összeesküvés elméletek nagy része megnyugtatja a frusztrált egyéneket: saját boldog(talan)ulásukért nem ők maguk, hanem egy-egy titkosan működő szervezet a felelős.

Hosszútávon tehát a 2006 óta tapasztalt folyamatos emelkedésnek a csúcsa valóban a 2018-as év volt: 2019-ben egyetlen kérdésben sem tapasztaltunk emelkedést. Ezt mutatja az első ábra is, ahol a három kategóriát úgy kaptuk meg, hogy minden egyes válaszadó skálaértékeit összeadtuk a nyolc kijelentésre vonatkozóan. Így a legalacsonyabb skálapontszám 8, a legmagasabb pedig 8-szor 5, tehát 40 lehetett. Az első csoportba (nem antiszemiták) azokat soroltuk, akik esetleg elfogadnak néhány előítéletes sztereotípiát, de válaszaik összessége alapján alacsony pontszámot értek el a skálán (8-20 pont), a másodikba (mérsékelt antiszemiták) azokat, akik közepesen előítéletesnek mutatkoztak (21-30 pont), a harmadikba pedig azokat, akiket pontszámaik alapján erős antiszemitizmus jellemez (31-40 pont). Végül, a „besorolhatatlan” kategóriába kerültek azok, akik nem

választak vagy „nem tudja” választ adtak, ám az áttekinthetőség kedvéért csak a válaszhiány nélküli arányokat tüntetjük fel.

I. ábra: Kognitív antiszemita aránya a magyar társadalomban, 2013-2019 (százalékos arányok)

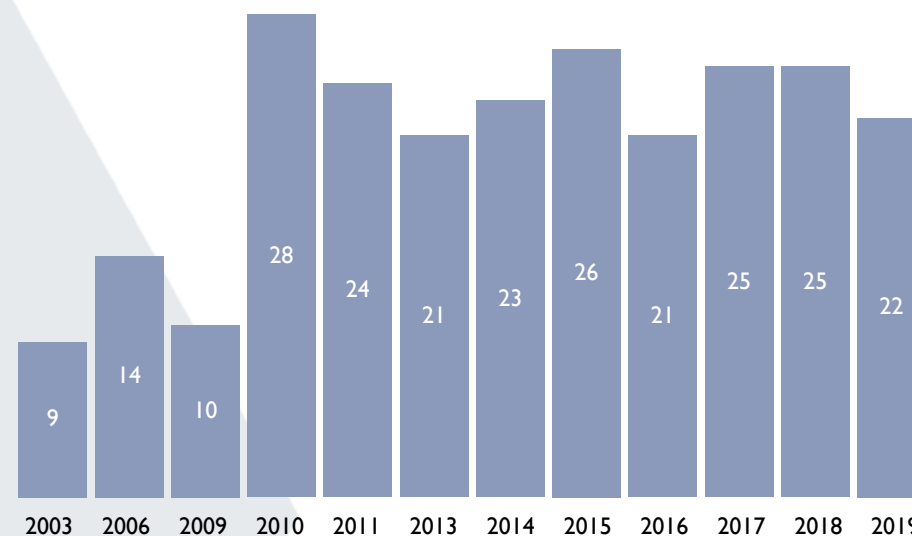

Jól látható itt is 2018-ig tartó negatív tendencia megtörése: a zsidóellenes állításokra rezisztensek aránya hat százalékponttal nőtt 2019-re, az antiszemitizmusra erősen fogékonyaké pedig ötten csökkent.

Az affektív antiszemitizmus

Ebben a dimenzióban a zsidósághoz fűződő érzelmi viszonyt térképezzük fel, három kérdést használva. Elsőként arra kértük a megkérdezetteket, mondják meg, inkább rokonszenvesek, vagy inkább ellenszenvesek számukra a zsidók.

2. ábra: A zsidók érzelmi elutasítása (százalékos arányok)

Az ábráról egyértelműen leolvasható, hogy 2010-ben jelentős közhangulatváltozás következett be. Míg 2010 előtt a lakosság 9-14 százaléka tartotta ellenszenvesnek a zsidókat, addig 2010 óta nagyjából minden negyedik ember gondolja így. Míg az előbbi táblázatok után hajlamosak lehetnénk pozitív változásként elkönyvelni a 3 százalékos változást 2018 és 2019 között, az adatokból egyértelműen látszik, hogy nincs egyenes irányú tendencia 2010 óta.

A korábbi évek tapasztalatai azt mutatták, hogy a 2010 utáni ugrásszerű növekedés háttérében a Jobbik megjelenése, térnyerése állhat: legitimmé vált a zsidók és egyéb kisebbségek elutasítása a közbeszédben, ez pedig eredményezhette, hogy sok válaszadó nyíltabban felfedje érzéseit. Bár az utóbbi években a Jobbik a mérséklődés, közép-re húzás felé törekedett, a politikai diskurzusnak része maradt az antiszemitizmus és más kisebbségek elutasítása is (nem csak a Jobbik részéről).

A következő kérdésben egy 9-es skálán kellett a válaszadóknak kifejezniük a zsidókkal – és más etnikumokkal – kapcsolatos érzéseiket. A 2. táblázatban átlagpontszámokat közlünk, a 9-es jelenti a maximális rokonszenvet, az 1-es pedig a teljes ellenszenvet.

2. táblázat: A zsidók és más etnikumok rokonszenv-indexe 9 fokú skálán (2006-2019)

	2006	2007	2009	2010	2011	2013	2014	2015	2017	2018	2019	korrelációs együttható a zsidók iránti rokonszenvvel
Arabok	3,87	3,66	4,37	4,04	3,93	4,06	4,09	3,32	3,44	3,51	3,37	,409**
Cigányok	3,33	3,03	3,39	3,64	3,63	3,69	3,64	3,29	3,45	3,53	3,33	,315**
Feketék	4,55	4,24	4,72	4,26	4,48	4,2	4,28	3,96	3,93	4,11	3,91	,377**
Románok	4,7	4	4,11	4,23	4,44	4,26	4,45	4,41	4,58	4,64	4,56	,423**
Kínaiak	3,77	3,8	4,09	4,01	4,11	4,12	4,33	4,44	4,54	4,76	4,64	,452**
Svábok	5,38	5,48	5,75	4,86	5,14	4,96	5,3	5,79	5,72	5,78	5,89	,540**
Zsidók	5,02	5	5,24	4,47	4,61	4,53	4,73	5,09	4,91	5,26	5,38	-
Migránsok	-	-	-	-	-	-	-	2,84	2,72	3	2,76	,368**

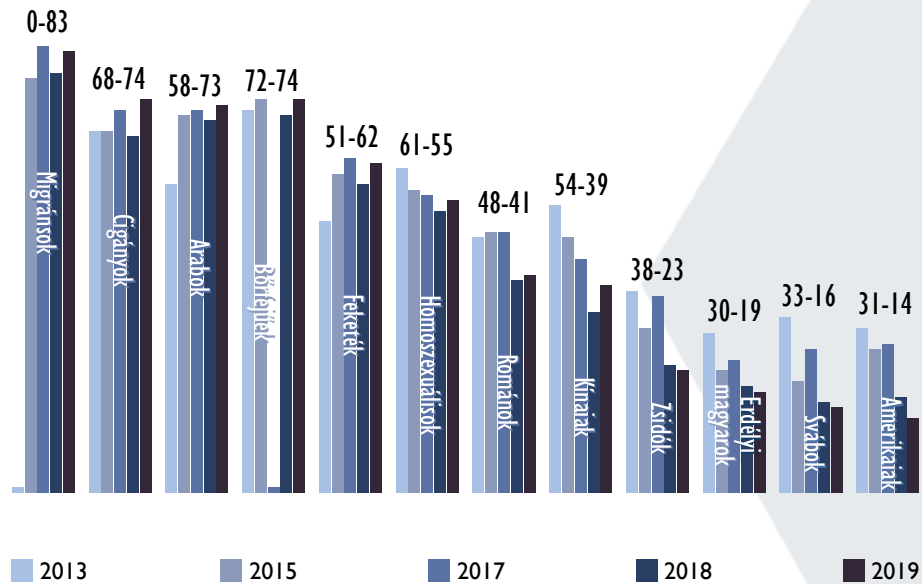
*A korrelációs együttható egy olyan statisztikai mutató, amely két változó közötti kapcsolat szorosságát fejezi ki. Egyes értéket vesz fel, ha az egyik változót teljes mértékben meghatározza a másik változó, nullás értéket, ha azok teljesen függetlenek egymástól. Tehát például a zsidók és a svábok megítélése közötti 0,543-as korrelációs együttható azt jelenti, hogy igen erős a kapcsolat a két szimpátiaskála között: jórészt ugyanazok a válaszadók tartják rokonszenvesnek (és ellenszenvesnek is) a két etnikumot. A többi kapcsolat valamivel gyengébb, ám még mindig szignifikáns (95 százalékos szinten, ezt jelzi a két csillag).

A táblázat elsősorban arra adva választ, hogy mely etnikumok a legnépszerűbbek a társadalomban. Hagyományosan mindig is a cigányok voltak a legkevésbé elfogadott kisebbség Magyarországon, azonban 2015-ben a menekültválság kirobbanása óta megjelent egy még náluk is kevésbé kedvelt csoport: a migránsok. A migránsellenes véleményklímát jelzi az is, hogy mind az arabok, mind pedig a feketék átlagpontszáma is csökkenést mutatott ezekben az években - ők azok a társadalmi csoportok, amelyeket a lakosság könnyen asszociál a migránsokkal, ugyanakkor az egyéb kisebbségek megítélése többnyire változatlan maradt. A zsidóság megítélése valamelyest javult 2017-et követően.

A harmadik táblázat utolsó oszlopa rávilágít arra, hogy a zsidósághoz fűzött érzelmi viszony nagy valószínűséggel együtt jár minden más csoport iránti ellenszenvvel vagy szimpátiával: különösen erős a korreláció egyfelől a zsidók, másfelől a svábok, kínaiak, románok és arabok tekintetében, de a többi etnikum tekintetében is szignifikáns az összefüggés. Ez a hétköznapi értelemben annyit jelent, hogy ugyanazok az emberek utasítják el a zsidókat, akik a többi etnikummal szemben is ellenérzést táplálnak. Az *antiszemitizmus tehát rendszerint kéz a kézben jár az általános idegenellenességgel.*

A harmadik kérdésben is a zsidóktól – és más etnikai, illetve életmód-kisebbségektől – való idegenkedést, távolságtartást mértük.

3. ábra: Társadalmi távolság különféle csoportoktól. “Nem járulna hozzá ahhoz, hogy a szomszédságába költözzön egy...” (2013-2019, százalékos arányok)

A „hozzájárulását adná-e ahhoz, hogy a szomszédságába költözzön: ..” kérdés jól rávilágít arra, hogy a különböző csoportok között milyen társadalmi távolságok vannak, ugyanis az általános ellenérzésen túl képet kaphatunk arról, hogy az egyének mennyire szívesen találkozoznának a különböző etnikumú emberekkel a mindennapjaik során, mennyire szívesen osztanák meg velük a társas életüket.

Szembevetve, hogy a „mátság elfogadása” távol áll a magyar társadalomtól, még a „legkedveltebb” etnikumoktól is 10-ből egy-két ember elzárkózik. A homoszexuálisok esetében már a társadalom többsége, a migránsoktól pedig a társadalom túlnyomó többsége idegenedik.

A zsidók relatív pozíciója viszont ebben az összevetésben is viszonylag kedvezőnek számít a többi csoporthoz képest, a 2. táblázathoz hasonlóan ebben az esetben is kedvező időbeli tendenciának lehetünk tanúi, a zsidóktól 2018-ban és 2019-ben kevesebben zárkóznának el, mint a korábbi években.

A két legutóbbi adatsor (2. táblázat és 3. ábra) rámutat arra, hogy a migránsok megjelenése a kérdőívben alighanem erős hatással volt a többi csoport pontszámaira is. A kérdőíves kutatásban a kontextus mindig befolyásolja a válaszokat: pusztán azért, mert egy élesen elutasított csoport került a kérdőívre – és további kettőt, az arabokat és a színes bőrűeket is sokan velük azonosították –, többi etnikum felértékelődött: a kínaiak és a zsidók ezért is javíthatták a pozíciójukat – valószínűleg azért, mert a válaszadók a migránsokhoz képest is értékelték őket.

3. táblázat: Azok aránya, akik hozzájárulnának ahhoz, hogy zsidó legyen a szomszédjuk... (2019, százalékos arányok)

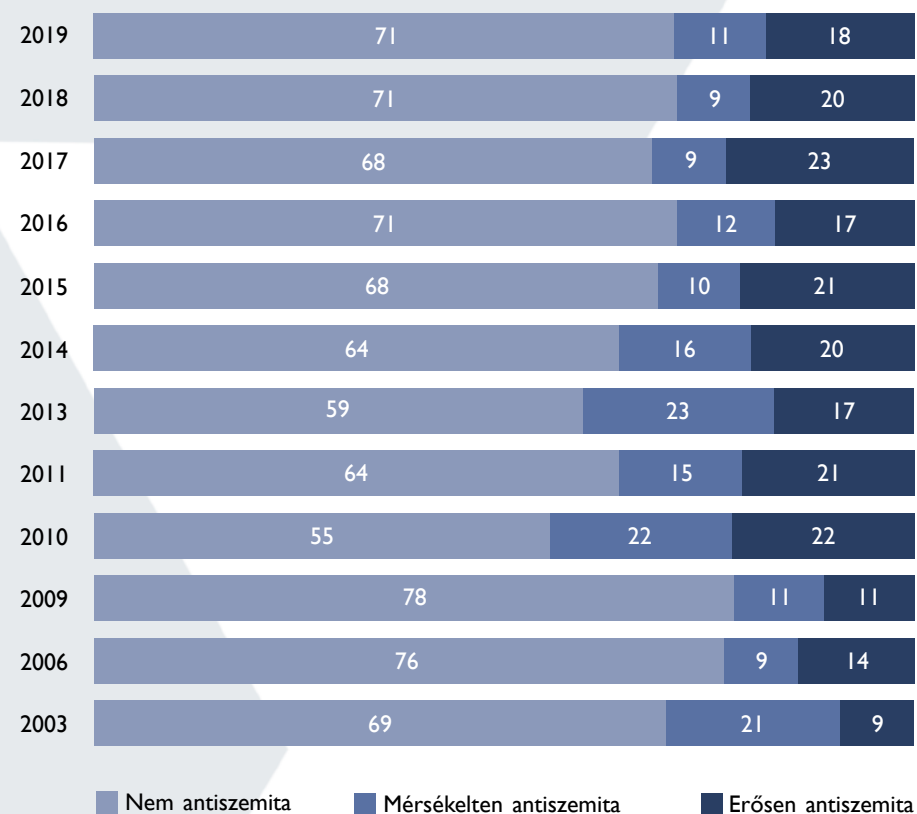
	Azok körében, akik megengednék, hogy egy ... legyen	Azok körében, akik NEM engednék, hogy egy ... legyen
Arab	92	71
Börfejtű	91	72
Román	90	57
Cigány	89	72
Kínai	89	58
Homoszexuális	89	66
Fekete	88	69
Erdélyi magyar bevándorló	85	40
Amerikai	83	34

Érdekesség, hogy az általános xenofóbia mindenkire kiterjed, aki „más”: intuitíve azt gondolhatnánk például, hogy a zsidók és a bőrféjúk elutasítása teljesen különböző emberekre jellemző, ám éppen ellenkezőleg: aki a bőrféjúektől elzárkózik, az a zsidóktól is nagyobb valószínűséggel idegenkedik. A magyar lakosság jelentős része számára tehát a „zsidó” pusztán a *másság* egyik letéteményese, és *ilyen minőségében* érez antipátiát iránta – éppúgy, ahogy mindenki iránt, aki a „másságot” testesíti meg.

Az eddig bemutatott három adatsorból – a kutatási hagyományokat követve – a 2. ábra és a 2. táblázat adatait összegezve alkotunk képet arról, hogy mekkora az antiszemita érzületet táplálók aránya a magyar népességben²³. A 4. ábrán is látható, hogy az affektív antiszemizmus 2010-ben erősödött meg, azóta valamelyest enyhült. Összességében úgy tűnik, hogy a 2018-as felméréshez hasonlóan, a teljes népesség 29 százaléka rendelkezik bármilyen nemű antiszemita attitűddel.

23) Azokat a válaszadókat, akik ellenszenvet éreznek a zsidók iránt, és a rokonszenv-hőmérőn az 1-5 értékek valamelyikét jelölték be a zsidókkal kapcsolatban, az erősen antiszemiták csoportjába soroltuk; az „ellenszenvező” csoport többi tagját és azokat, akik nem éreznek ellenszenvet a zsidókkal szemben, viszont a rokonszenv-hőmérőn mégis az 1-3 értékek valamelyikét jelölték be, a mérsékelten antiszemiták csoportjába, és végül az összes többi válaszadót a nem antiszemiták csoportjába.

4. ábra: Az érzelmi antiszemiták arányának alakulása 2003-2019 (százalékos arányok)

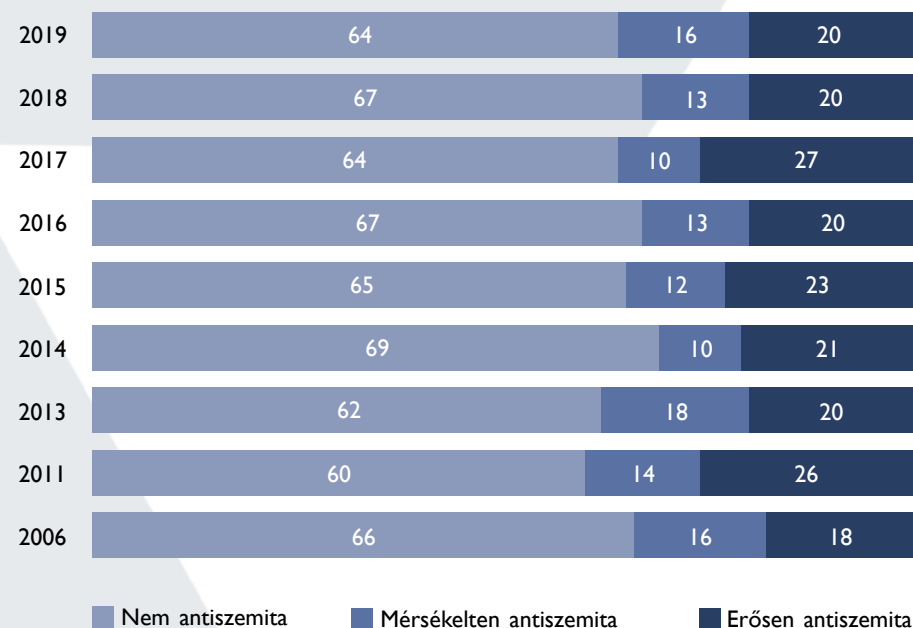

Az antiszemiták aránya a két dimenzió összegzése alapján

Az antiszemita gondolkodású és az antiszemita érzelmű csoportok – bár nyilvánvalóan nagyban átfedik egymást – nem azonosak, tagjaik nem feltétlenül ugyanazok. Az elemzés most következő részében összevonjuk a két dimenziót: azokat tekintjük erősen antiszemitáknak, akik mindkét dimenzióban annak minősültek, vagy legalább az egyikben igen, a másikban pedig mérsékeltnek. Mérsékelt antiszemitának azokat tekintjük, akik mindkét dimenzióban a mérsékelték közé, vagy akik az egyik dimenzióban az erős, a másikban a nem-antiszemita csoportba kerültek.

Az összevont antiszemitizmus ábrából azt láthatjuk, hogy a társadalom nagyjából egyharmadára jellemző valamilyen fokú antiszemitizmus, egy ötödére pedig az erőteljes zsidóellenes beállítódás. Az időbeli összehasonlításból azt tapasztaljuk, hogy 2006-ról 2011-re jelentősen nőtt az antiszemitizmus, azóta kisebb ingadozások figyelhetők meg. A tanulmány hátralévő részében ezt az összevont mutatót fogjuk alkalmazni.

5. ábra: Az antiszemiták aránya a magyar társadalomban, 2006-2019 (százalékos arányok)

KIK AZ ANTISZEMITÁK?

Előítéletesség és a demográfiai, gazdasági és társadalmi státus

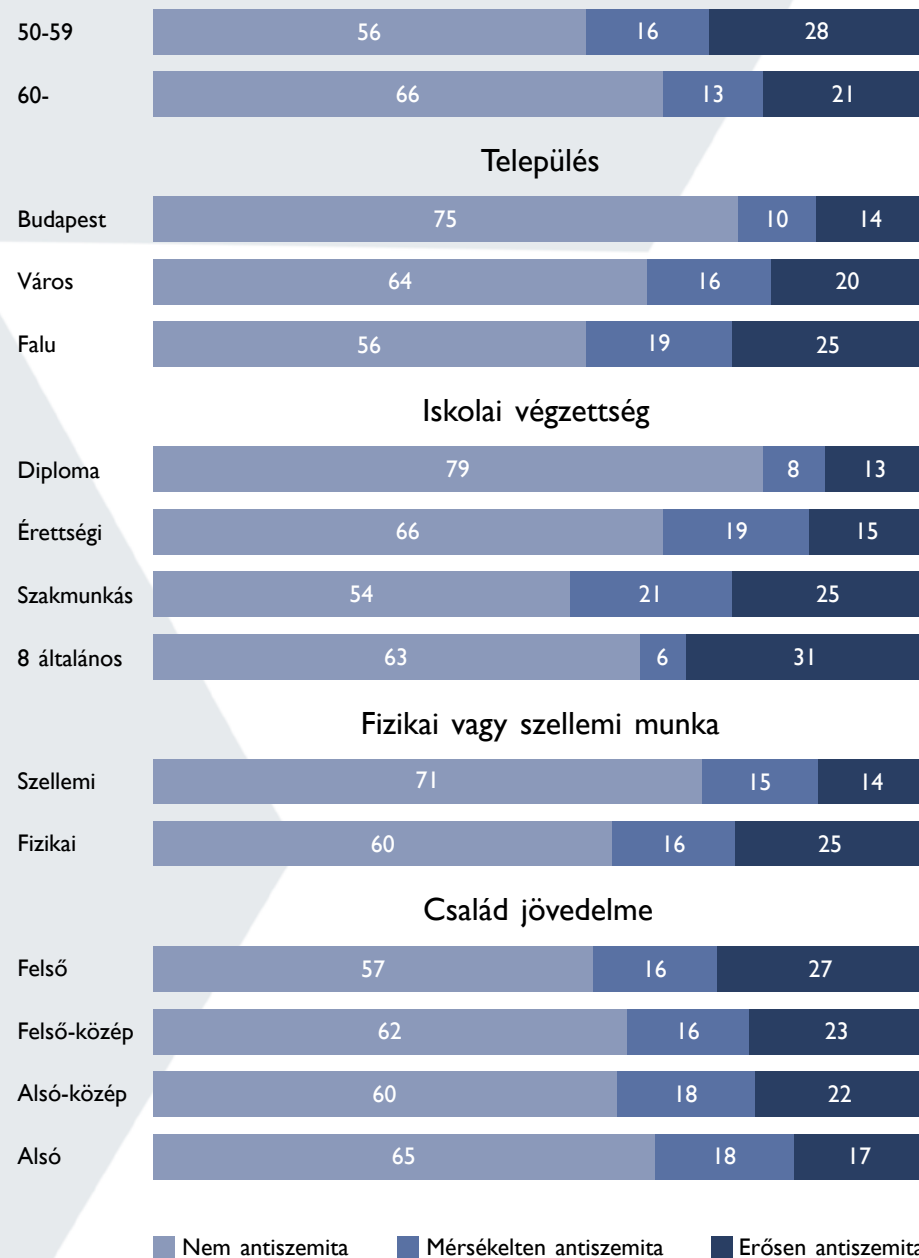
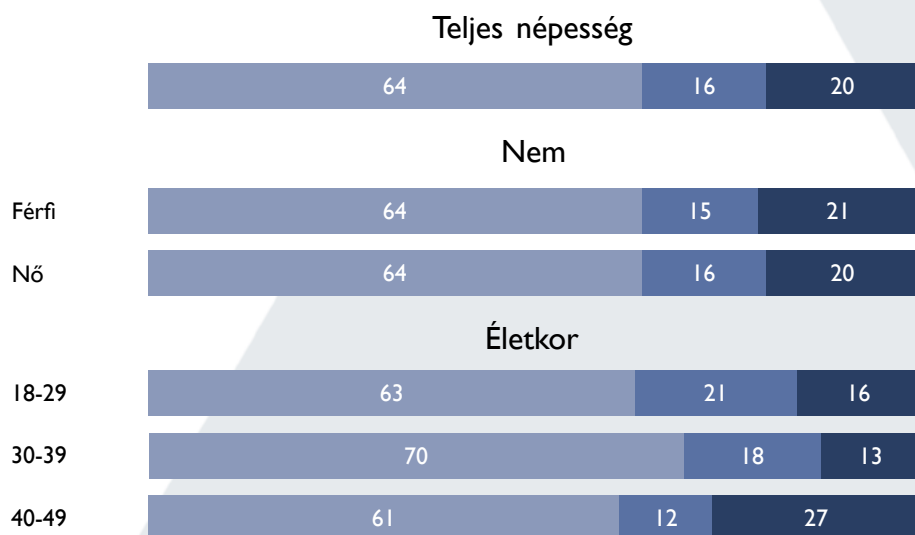
Az antiszemitizmus és a társadalmi háttér közötti összefüggést vizsgálva mindenképpen meg kell állapítanunk, hogy a kettő között igen gyenge kapcsolat van: a zsidóellenesség tehát minden társadalmi csoportra hasonló mértékben jellemző, nem találhatóak nagy eltérések. Gyakori, hogy az egyes években valamely csoportnál az átlagot valamivel meghaladó mértékben mutatható ki

antiszemitizmus, azonban a hosszútávú trendet figyelembe véve már nem lóg ki a többihez képest.

Kor szerint most ugyan volt némi differencia, de általában minimális különbségek szoktak lenni. A társadalmi nemek is egyenlő arányban fogékonyak az antiszemitizmusra.

Az iskolai végzettség és munkavégzés jellege tekintetében valamivel már konzisztensebbek a különbségek: a diplomások és szellemi munkát végzők kevésbé hajlamosak a zsidóellenes nézetekre (2019-ben még jelentősebb is volt a differencia, mint a korábbi években). A különböző jövedelemkategóriák szerinti besorolásban viszont majdhogynem megegyeznek az értékek, talán a legalsóbb kategória kevésbé fogékony az antiszemita értékrend befogadására. Alapvetően a társadalmi státusz is csak enyhe összefüggésben van az antiszemitizmussal.

6. ábra: Antiszemitizmus társadalmi csoporthovatartozás szerint (2019, százalékos arányok)

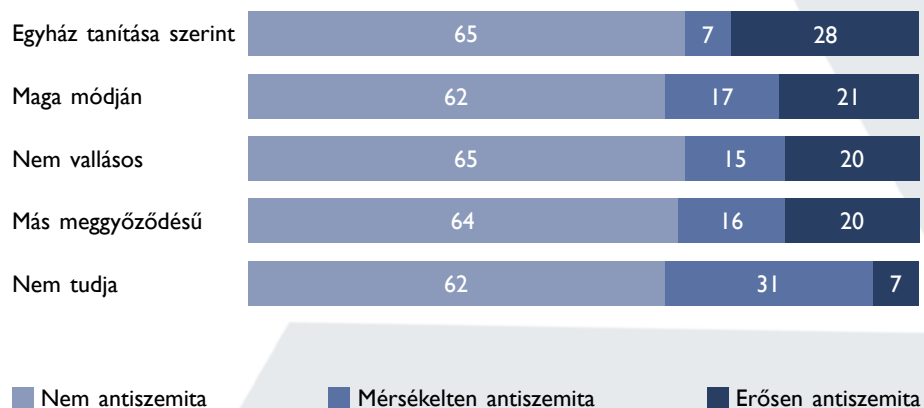

■ Nem antiszemita ■ Mérsékelt antiszemita ■ Erősen antiszemita

Antiszemitizmus és vallásosság

A kérdéssorban több kérdés is vonatkozott a vallásra, illetve vallásosságra: megvizsgáltuk, hogy a vallásosság, a templomba járás gyakorisága és a valamelyik felekezethez tartozás összefüggésben áll-e a zsidóellenes előítéletességgel. Ebben a dimenzióban még annyi különbséget sem tapasztaltunk, mint a demográfiai tulajdonságok mentén: az antiszemitizmus erőssége nem azon múlik, hogy valaki milyen vallású és mennyire vallásos. Még a vallási eredetű antiszemitizmus – antijudaizmus – sincs szignifikáns összefüggésben a vallásossággal. Amennyiben azt vizsgáljuk, hogy melyik felekezethez tartozik az illető nem találunk számottevő különbségeket, a „nem tudja” válaszok eltérő megoszlása is inkább az alacsony elemszámnak (52) tudható be.

7. ábra: Antiszemitizmus vallásosság szerint (2019, százalékos arányok)

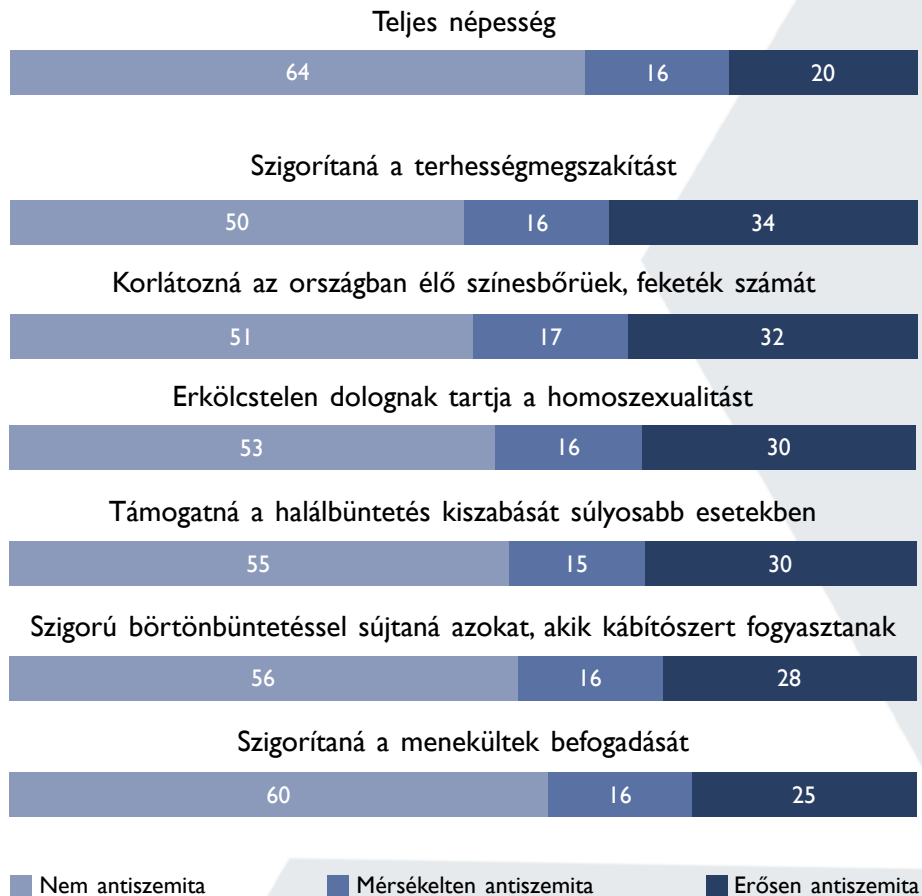

Antiszemitizmus és társadalmi attitűdök

A társadalmi csoport-hovatartozás mellett a politikai nézetek, attitűdök szerepét is szemügyre vettük: a kérdőíves válaszok alapján elsőként azt vizsgáltuk, hogy különféle társadalompolitikai kérdésekkel való egyetértés növeli-e a zsidóellenesség kialakulásának valószínűségét. Az eredmények megerősítették azt a korábbi kutatási tapasztalatot, hogy az antiszemita előítélet szoros összefüggésben áll a zsidósághoz közvetlenül nem kapcsolódó világnézeti attitűdökkel, mint a másság elutasítása (xenofóbia), a konzervatív-rendpárti világszemlélet, bizonyos erkölcsi és társadalmi normákba, szabályokba vetett bizalom.

A korábbi évekhez hasonlóan leginkább azok bizonyultak valamilyen mértékben antiszemitának, akik a terhességkorlátozást szigorítanák, korlátoznák az országban élő színesbőrűek, feketék számát, illetve erkölcstelen dolognak tartják a homoszexualitást. Fontos azonban kiemelni, hogy az alábbi állítások bármelyikével való egyetértés növeli az esélyét annak, hogy az antiszemita nézeteket magukévá tegyék az egyének.

8. ábra: Antiszemitizmus és társadalmpolitikai attitűdök
(2019, százalékos arányok)

ANTISZEMITIZMUS ÉS POLITIKAI PREFERENCIÁK

A most következő részben azt fogjuk megvizsgálni, hogy a politikai önbesorolás, a választási részvételi hajlandóság és a pártválasztás összefüggésben van-e az antiszemitizmussal. Válaszadóinknak először három kérdés alapján kellett magukat egy hétfokú skálán elhelyezniük: bal-jobb, konzervatív-liberális és mérsékelt-radikális dimenziókban. Ahogyan azt a korábbi évek adatai is igazolták, általánosságban elmondható, hogy az antiszemita attitűdökkel rendelkező egyének inkább a jobboldali- illetve radikális oldalhoz húznak, a konzervatív-liberális skálán ugyanakkor nincsen számottevő eltérés. Érdekes, hogy mind a szélsőséges antiszemiták, mind pedig a nem antiszemiták a konzervatívabbak a teljes népességhez viszonyítva, míg a mérsékelt antiszemiták a teljes népességhez képest inkább liberálisabbak.

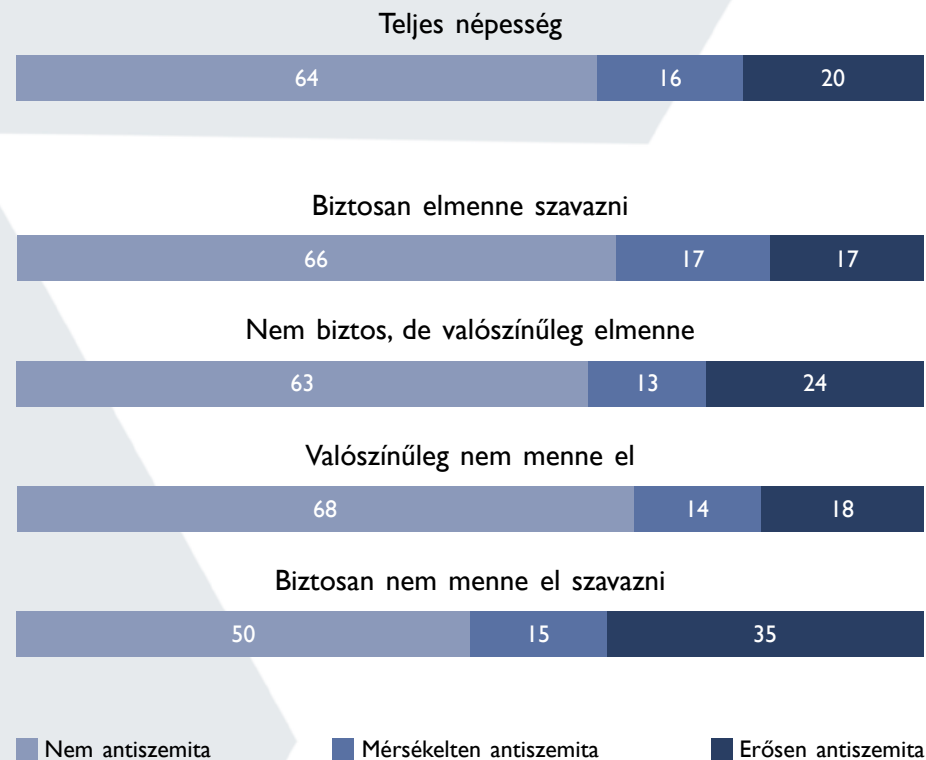
Ennél egyértelműbben elválnak politikai önbesorolás tekintetében a nem antiszemiták a szélsőségesen antiszemitáktól, amennyiben a bal-jobboldali önbesorolást nézzük: azok, akik egyáltalán nem rendelkeznek antiszemita attitűdökkel a teljes népességhez képest inkább baloldalra húznak, a mérsékelt antiszemiták megközelítik a teljes népesség átlagát, a szélsőségesen antiszemiták viszont egyértelműen jobbra húznak a társadalom egészéhez viszonyítva. Hasonló figyelhető meg a mérsékelt-radikális skálán. Azok, akik nem antiszemiták, inkább mérsékeltnek tartják önmagukat a társadalom egészéhez képest, míg a mérsékelt enyhén radikálisabbnak bizonyulnak a teljes népességtől. A szélsőségesen antiszemiták a társadalom egészéhez viszonyítva egyértelműen radikálisabbak.

4. táblázat: Politikai önbesorolás és antiszemitizmus, 2018 (átlagok 1-7-ig terjedő skálán)

	Nem antiszemita	Mérsékelt antiszemita	Erősen antiszemita	Teljes népesség 2019	Teljes népesség 2018
Baloldali (1)- Jobboldali (7)	4,36	4,46	4,94	4,5	4,62
Konzervatív (1)- Liberális (7)	3,67	3,37	3,75	3,63	3,63
Mérsékelt (1)- Radikális (7)	3,31	3,77	4,41	3,61	3,50

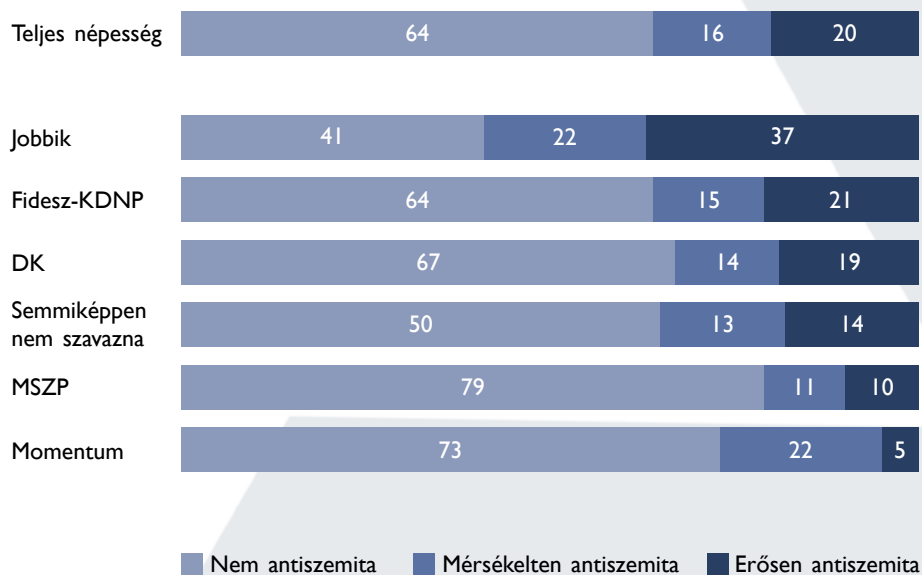
A politikai érdeklődés és szavazási hajlandóság valamint az antiszemitizmus között hagyományosan igen gyenge összefüggést találunk. 2019-ben azonban a biztosan távolmaradók között megnőtt az erősen antiszemiták aránya: a csoport jelentős része úgy érezheti, hogy nincs megfelelő képviselete (talán a Jobbik néppártosodásának köszönhetően is).

9. ábra: Antiszemitizmus és választási részvételi hajlandóság (2019, százalékos arányok)

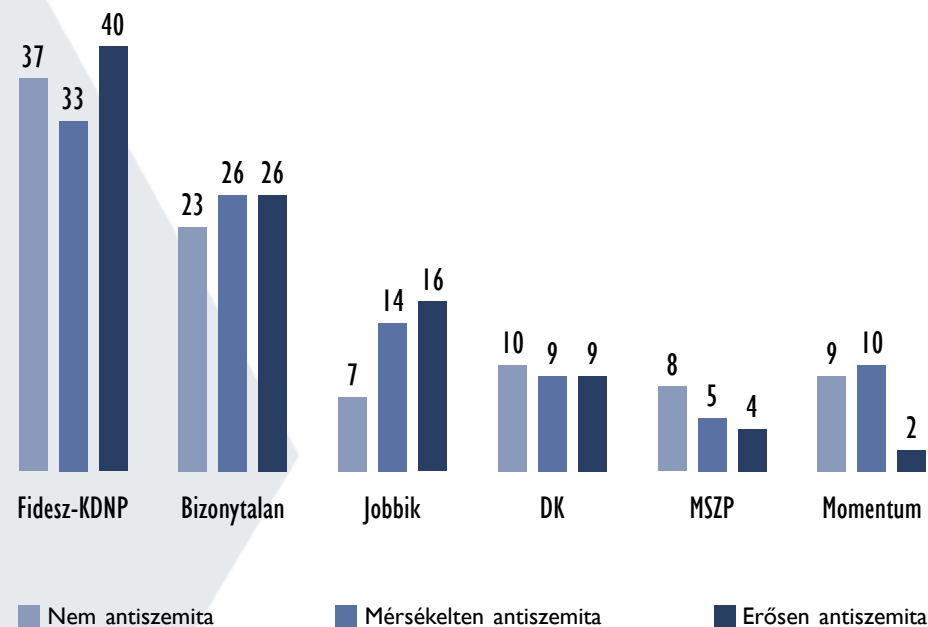
A pártpreferencia a legtöbb eddig bemutatott tényezőnél szorosabb statisztikai kapcsolatban van a zsidóellenességgel (10. ábra). A Jobbik szavazóinak 37 százaléka erősen antiszemita, további 22 százalék pedig mérsékelten az, tehát szavazóinak többsége még mindig valamilyen szinten antiszemita attitűdökkel rendelkezik. Az antiszemiták majdhogynem a teljes népességgel megegyező arányban találhatóak meg a Fidesz illetve DK szavazótáborában – a korábbi években a DK-sok között kevesebb zsidóellenes válaszadó volt. Az MSZP szavazóbázisában 2016-ban és 2017-ben valamelyest megemelkedett az antiszemiták aránya, 2018-ban és 2019-ben azonban visszaállt a korábbi években tapasztalt alacsony szintre. Legkisebb arányban a Momentum szavazótáborában találunk erősen antiszemitákat.

10. ábra: Antiszemitizmus pártpreferencia szerinti bontásban (2019, százalékos arányok)

Érdeemes megvizsgálni a pártpreferenciát a másik oldalról: kire szavaznak az antiszemiták? Azt láthatjuk, hogy a Fidesz mindegyik csoportban vezet, de a fölénye éppen a leginkább zsidóellenesek között a legnagyobb. A Jobbik és – ellentétes előjellel – az MSZP és a Momentum tábora különbözik jelentősen az antiszemitizmus alapján képzett csoportokban – összességében azonban inkább az olvasható ki az ábrából, hogy az antiszemiták hasonló mértékben megszegték a pártválasztás kérdésében, mint mások.

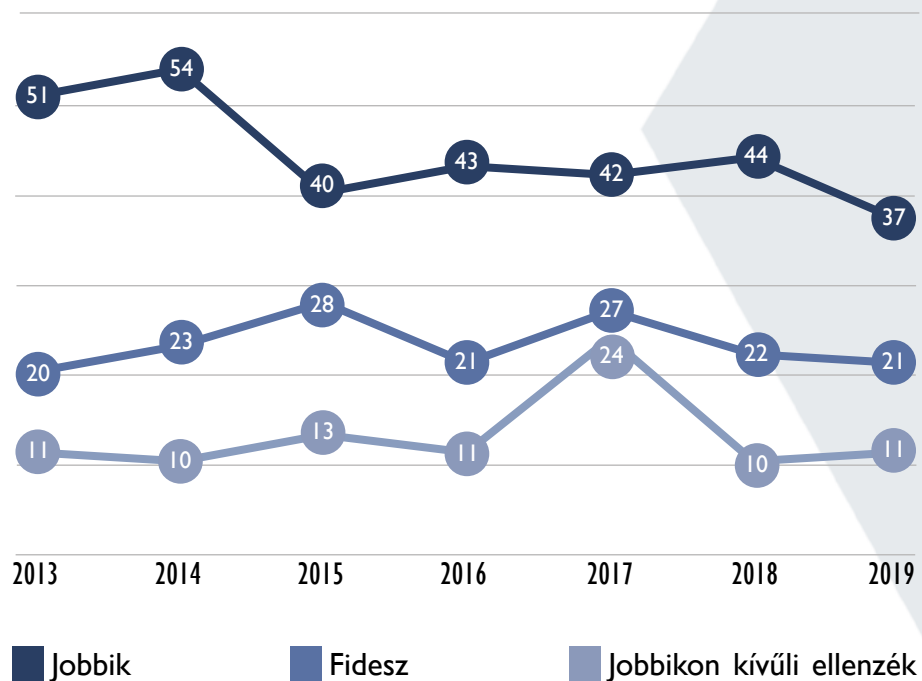
11. ábra: Az antiszemiták pártpreferenciája (2019, százalékos arányok)

A soron következő (12.) ábra a Jobbik, a Fidesz, és a baloldali-liberális ellenzéki pártok szavazótáborában belül mutatja az erősen antiszemiták arányának időbeli alakulását. Noha még mindig a Jobbik szavazótáborában találjuk a legtöbb erősen zsidóellenes nézeteket valló szavazót, egyértelműen csökken az arányuk, 2019-re már nagyot csökkent a különbség a többi párthoz képest. A Fidesz és a Jobbikon

kívüli ellenzék választóközönségében már nincs ilyen jelentős eltolódás. A 2017-es évben tapasztalt egyszeri kiugrás arra jó példa, hogy a pillanatnyi kilengések helyett bölcsebb a hosszútávú idősből levonni a következtetéseket: egyértelmű, hogy a baloldali és liberális pártok szavazóira jellemző legkisebb mértékben a zsidóellenesség.

12. ábra: Erősen antiszemita aránya a különböző pártok szavazóinak körében (2019, százalékos arányok)

A következő táblázat azt mutatja, hogy az egyes pártokat milyen mértékben tartják antiszemitaának a saját szavazói, illetve a teljes választóközönség.

A Jobbik néppártosodási törekvése e tekintetben még nem hozott áttörést: a népesség 81 százaléka szerint valamilyen szinten jellemző

(2018-ban a népesség 84 százaléka vélekedett hasonlóképpen), s közel fele szerint nagyon jellemző a pártra az antiszemitaizmus. A többi párt esetében már kevesebben feltételeztek zsidóellenességet, legkevésbé az LMP-ről és a Momentumról gondolják a választadók, hogy antiszemita lenne. Az sem meglepő, hogy az egyes pártok saját szavazói sokkal ártatlanabbnak látják saját pártjukat, mint a teljes népesség – az talán igen, hogy sokan azzal együtt szavaznak a kedvenc pártjukra, hogy azt legalábbis kismértékben antiszemitaának tartják: a Fidesz szavazóinak például a 28 százaléka vélekedik így.

5. táblázat: Kik antiszemita? Jellemző-e az antiszemitaizmus az alábbi pártokra? (2019, százalékos arányok)

		Nagyon jellemző	Kicsit jellemző	Egyáltalán nem jellemző
Jobbik	Teljes népesség	48	33	19
	Saját szavazók	36	35	28
Fidesz	Teljes népesség	14	35	51
	Saját szavazók	4	28	67
MSZP	Teljes népesség	13	35	53
	Saját szavazók	3	38	58
DK	Teljes népesség	12	28	60
	Saját szavazók	6	16	78
LMP	Teljes népesség	8	29	63
	Saját szavazók	5	20	75
Momentum	Teljes népesség	8	28	64
	Saját szavazók	0	13	87

A HOLOKAUSZT ÉS A MÚLT EMLÉKEZETE

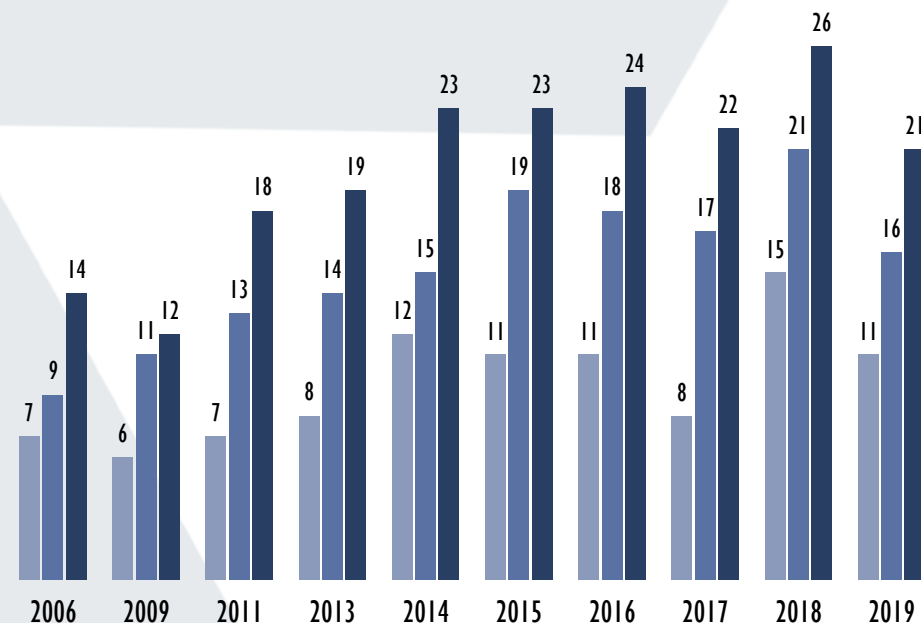
Mind a hazai zsidóellenességben, mind a hazai zsidóság sérelmei között előkelő helyen szerepel a második világháborús vézskorszak emlékezete: sok konfliktus ered az eltérő értelmezésből. A kérdőív ezért – ismét lehetővé téve az időbeli összehasonlítást – egy olyan kérdéssorozatot is tartalmazott, amellyel a magyar lakosságnak a holokausztról, a második világháborús zsidóüldözésekért való felelősségről és a történelmi múlttal való szembenézés szükségességéről vallott nézeteit vizsgáltuk.

6. táblázat: Vélemények a holokausztról és a múlttal való szembenézésről, 2009-2019 (százalék, dőlt betűvel a zsidósággal szemben pozitív állítások)

	2006	2009	2011	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
1. A háború alatt a nem zsidó magyarok is szenvedtek annyit, mint a zsidók.	56	66	65	65	60	64	70	-	70	66
2. A koncentrációs táborokban nem is voltak gázkamrák.	7	6	7	8	12	11	11	8	15	11
3. A zsidó áldozatok száma sokkal kevesebb volt, mint az általában állítják.	14	12	18	19	23	23	24	22	26	21
4. Többet kellene tanítani az iskolákban a zsidó-üldözésekről, hogy ilyesmi többé ne fordulhasson elő.	45	54	46	50	42	46	52	42	50	46
5. A szörnyűségek nagy részét a zsidók csak utólag találták ki.	9	11	13	14	15	19	18	17	21	16
6. Ennyi évtizeddel a zsidóüldözések után már le kellene venni ezt a témát a napirendről.	48	40	58	53	54	50	52	55	55	51

A 2018-as évhez hasonlóan 2019-ben is megoszlanak a vélemények arról, hogy mennyit kellene beszélni és tanítani a zsidóüldözésekről (4. illetve 6. kérdés), a társadalom nagyjából fele ért egyet mindkét állítással. Noha a választóközönség nagy többsége elhatárolódik a holokauszt tagadását vagy relativizálását kifejező gondolattól, a válaszadók nem elhanyagolható része fogékony rá: a teljes tagadásra 11 (2. állítás), a részlegesre és a relativizálásra 21-16 százalék (3. és 5. állítás) hajlik. A 2018-as csúcstértékekhez képest azonban minden részlegesen vagy ténylegesen relativizáló állítással egyetértők aránya lényegesen, 4-, 5 százalékkal visszaesett. Míg a 2019-ben megjelent kutatás fő megállapítása az volt, hogy már a népesség egynegyedére jellemző a relativizálás, hatodára pedig a – törvénybe ütköző – tagadás, 2019-ben már csak a népesség ötödére jellemző a relativizálás és csak 10-ből egy emberre a – törvénybe ütköző- tagadás. A 2019-es adatok inkább a 2017-esekhez hasonlíthatnak (13-as ábra). Ami az időbeli változásokat illeti, ebben az esetben is 2011 jelenti a negatív trendfordulót, a holokauszttagadó - és relativizáló állítások esetében pedig 2014 is. Az eddigi trendszerű növekedés 2019-re visszaesett, azt azonban nem tudjuk megjósolni, hogy tartós visszaesésről, vagy egyszeri alkalomról beszélhetünk-e.

13. ábra: Holokauszt-tagadó és -relativizáló állításokkal egyetértők aránya, 2006-2019 (százalékos arányok)

- A koncentrációs táborokban nem is voltak gázkamrák.
- A szörnyűségek nagy részét a zsidók csak utólag találták ki.
- A zsidó áldozatok száma sokkal kevesebb volt, mint az általában állítják.

IZRAEL ÉS AZ ANTISZEMITIZMUS

Magától értetődő módon az Izraellel kapcsolatos érzelmeknek, véleményeknek is jelentős szerepük van a zsidóság megítélésében. Noha Izrael politikájának a bírálataból nem feltétlenül következik a hazai zsidósággal szembeni ellenszenv (és viszont), ugyanakkor mégis mindenki számára ismerős jelenség, amikor a zsidóellenes előítéletek a zsidó állam kritikájának köntösében jelennek meg.

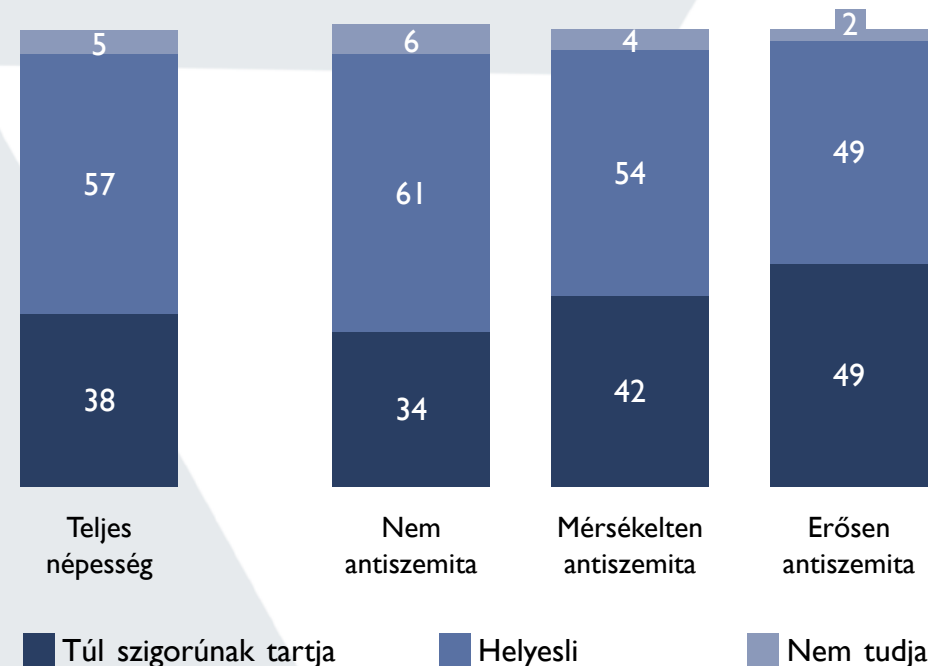
7. táblázat: Vélemények Izraelről és az antiszemitizmus, 2019
(Az egyetértők aránya, százalék; 5 – teljes mértékben egyetért, 1 – egyáltalán nem ért egyet; egyetért = 5 és 4 összevonva)

	Nem antiszemita	Mérsékelt antiszemita	Erősen antiszemita	Teljes népszerűség 2019	Teljes népszerűség 2018
1. Az itt élő zsidók lojálisabbak Izraelhez, mint ehhez az országhoz	24	54	63	35	40
2. Izrael jogos önvédelmi harcot folytat az őt ért támadások ellen	33	36	26	32	33
3. A zsidók Nyugat-Európa egyes országaiban nagyobb fenyegetettségnek vannak kitéve, mint Magyarországon	42	54	53	46	50
4. Az egyre durvább iszlám terrormerényleteket látva sokkal megértőbb vagyok Izrael iránt, mint korábban	32	32	24	30	35
5. Izrael agresszor, népiártást hajt végre a Palesztinok ellen	17	36	44	26	31

Noha a táblázatban csak az egyetértők arányát tüntettük fel, fontos leszögezni, hogy a megkérdezettek szokatlanul nagy aránya, ötöde-hatoda „nem tudom” válasszal felelt. További nagyjából 30 százalék pedig középértéket jelölt meg, ami gyakran a kérdésben való járatlanságról, bizonytalanságról árulkodik. Tehát eleve csak a válaszadók nagyjából fele volt képes véleményyt nyilvánítani a fenti kérdésben, azaz okkal feltételezhetjük, hogy a magyar társadalom számára Izrael ügye meglehetősen távoli, ismeretlen téma. Az is erre utal, hogy a kettes, hármas illetve négyes állításokkal való egyetértés szinte teljesen független volt a zsidósággal kapcsolatos megítélésektől. Az egyes és ötös állítás egyszerűbbnek bizonyult, világosabban kiderült belőle, hogy kihez, mihez lehet viszonyulni ezért jelentősebb is volt az összefüggés ebben a két esetben: minél inkább zsidóellenes beállítottságú volt valaki, annál inkább egyetértett a hazai zsidóságot és Izraelt befeketítő állítással.

Részben szólt Izraelről a következő kérdés, amely a válogatott focimeccsen az izraeli himnusz kifütyülése utáni büntetés jogosságát firtatta.

14. ábra: „Pár éve történt, hogy a magyar foci-válogatott szigorú büntetést kapott, három soron következő mérkőzését zárt kapuk mögött kellett lejátszania, mert a magyar szurkolók kifütyülték az ellenfél himnusát. Ön ezt a büntetést...” (2019, százalék)

A kérdést a válaszadók sokkal jobban értették, mint a korábbiakat, nagyon alacsony volt a „nem tudja” válaszok aránya. Látható, hogy a jelentős többség jogosnak tartotta a büntetést, a teljes társadalomnak csak bő egyharmada tartotta túlzónak – és még ezt a véleményt sem biztos, hogy az Izrael-ellenesség motiválta. Ismét korlátozott mértékben, de mégis szignifikánsan összefüggött a véleményalkotás az antiszemita alapállással. Ugyanakkor az a tény, hogy még az erősen antiszemitának bizonyulóknak fele is jogosnak tartja büntetést, azt is mutatja, hogy ők sem mind elvakult, harcias választók.

ASSZOCIÁCIÓK A ZSIDÓKRÓL

Az eddigiek során kizárólag zárt kérdéseket vizsgáltunk, melyben előre megadott opciók közül kellett választani a megkérdezetteknek. Ugyanakkor arra is kíváncsiak voltunk, hogy az embereknek maguktól mi jut eszükbe a „zsidó” szóról. A nyitott kérdésekre kapott válaszokból megtudhatjuk, hogy mi az, ami az egyén számára igazán fontos, ugyanis itt nem már meglévő álaszokra csatlakozik rá, hanem spontán említi azt, ami eszébe jut. Ahány válaszadó, annyiféle válasz született, a 8. táblázatban kategóriákba rendezve mutatjuk be ezeket: az egy kaptafára menő válaszokat egy csoportba rendeztük. A válaszadók kicsit kevesebb, mint fele semmit nem említett, a táblázat csak a válaszhiány nélküli adatokat tartalmazza.

8. táblázat: „Mire gondol elsőre, ha ezt a szót hallja, hogy zsidó?” (2019, nyitott kérdés, a spontán válaszok az antiszemitizmus szerinti csoportokban, a válaszolók százalékában)

	Nem antiszemita	Mérsékelt antiszemita	Erősen antiszemita	Teljes népesség 2019	Teljes népesség 2018
Semleges említés: Üldöztetés, holokauszt, Auschwitz, második világháborús szenvedés	33	35	11	29	24
Semleges említés: vallás, népcsoport, szokások, kultúra, Biblia, nyelv	25	29	18	24	30
PéNZ, hatalom, gazdagság, kereskedelem, USA, befolyás	16	14	39	20	18
Pozitív: okosak, toleránsak, dolgozók, emberségek	18	5	6	13	7
Negatív tulajdonságok: hatalomvágy, pénzéhség, kizsákmányolás, fukarság, lustaság, gyűlölet	2	10	23	8	12
Ugyanolyanok, mint mások. Engem nem érdekel, hogy ki a zsidó, ki nem	5	1	0	4	5
Külső jegyek	1	6	2	2	1
Palesztin-zsidó konfliktus	0	0	1	0	1

A táblázat a 2019-ben leggyakrabban említett tulajdonságokkal kezdi az áttekintést, így kerültek első helyre a semleges, leíró asszociációk: ezek alapján nem lehet megmondani, hogy a válaszadóból milyen érzelmeket váltott ki a „zsidó” szó említése. Az üldöztetés kategóriája is semlegesnek tekinthető, a két kategória együtt több, mint a válaszok felét teszi ki (53 százalék). A „pénz”, „hatalom”, „befolyás” gondolatok már határesetet képeznek: ezek lehetnek semlegesek, sőt, akár elismerő megjegyzések is, ám a 24 százaléknyi csoport többségéről életszerűbb inkább negatív attitűdöt feltételezni: az antiszemitizmusnak a féltékenység és irigység az egyik elsődleges motivációja. Mindezt alátámasztja az is, hogy leginkább a szélsőségesen antiszemita válaszadók említettek hasonló jellegű állítást, közülük, majdhogynem 10-ből 4 válaszadó hasonló asszociációkkal rendelkezik.

A következő kategória azonban egyértelműen pozitív, a válaszadók kicsit több, mint tizede okosnak, toleránsnak, dolgoznak és emberségesnek írja le a zsidókat, s csak valamivel kevesebben asszociálnak negatív tulajdonságokra, -8 százalék- a pénzhűségre, kizsákmányolásra, fukarságra gondol, mikor azt a szót hallja: zsidó. Érdekes azonban, hogy a válaszadók töredéke (4 százalék) gondolja csak azt, hogy ugyanolyanok, mint én, semmiben nem különböznek tőlem. 2018-ban 1-1 százalék asszociált saját ismerősére, vagy éppen Soros Györgyre, 2019-re azonban ez a két kategória okafogyottá vált, ugyanis ezeket senki sem említette. 2018-hoz képest érdemi változás a pozitív kategória 5 százalékpontos növekedése, és a negatív 4 százalékos csökkenése.

Azt is megkérdeztük, hogy a válaszadók szerint milyen zsidó tulajdonságok vannak. Az alábbi táblázatban közöljük az eredményeket.

9. táblázat: „Ön szerint milyen jellegzetes zsidó tulajdonságok vannak?” (2019, nyitott kérdés, a spontán válaszok az antiszemitizmus szerinti csoportokban, a válaszolók százalékában)

	Nem antiszemita	Mérsékelt antiszemita	Erősen antiszemita	Teljes népesség 2019	Teljes népesség 2018
Semleges: gazdagok, pénz, üzleti érzék. (Ez dicséret, irigység éppúgy lehet, mint negatívum.)	25	27	24	25	22
Hajviselet, arcszörzet, ruházat Fizikai tulajdonságok, nagy orr stb.	0	36	13	22	13
Semleges: szokás, viselkedés, gondolkodásmód, világnézet, összetartás	0	17	18	16	17
Pozitív: okosak, toleránsak, dolgosak, emberségesek	19	3	4	13	12
Negatív: nagyképűek, rártartiak, erőszakosak, sóherek, kihasználnak mindenkit, fukarok, lusták	0	9	35	13	11
Nincs semmilyen, ugyanolyanok, mint egy másik ember, semmi különös	15	8	5	12	19

A 9. táblázatból jól látszik, hogy a többség semleges asszociációval rendelkezik, ide tartozik az első három kategória, együttvéve ezeket 63 százalék említette. További 12 százalék szintén nem kívánta megítélni kollektíven a zsidóságot (utolsó kategória a táblázatban). Ugyanakkor azt azért érdemes megjegyezni, hogy mind dicséret, mind pedig negatívum, irigység is meghúzódhat a semleges említések hátterében: a társadalom berögzött előítéletei még mindig működnek, a válaszadók valószínűleg nem saját ismereteik, hanem hallomások alapján ítélik meg a zsidókat. Erre utalhat a „gazdagok, befolyásosak” és a külsőségekre koncentráló említéscsoport is.

Pozitív és negatív tulajdonságokat ugyanannyian, 13-13 százalék emelt ki a zsidók kapcsán, érdemes azonban kiemelni, hogy pozitív tulajdonságokra vonatkozó válasz főként a nem antiszemita részéről, míg a negatív tulajdonságokat leginkább a szélsőségesen antiszemita attitűdökkel rendelkező válaszadók hangsúlyozták ki - ahogyan ez várható volt. *Figyelemre méltó, hogy a más kérdések alapján erősen antiszemitának bizonyult válaszadóknak is „csak” egyharmada említett negatív tulajdonságot: ez az összefüggés is bizonyítja, hogy az antiszemitizmusra való fogékonyság („rácsatlakozási hajlam”) még nem jelenti azt, hogy ezek a válaszadók maguktól is negatívan gondolnának a zsidókra.*

SOROS GYÖRGY MEGÍTÉLÉSE

Szintén nyitott kérdésben kérdeztünk rá arra, hogy milyen asszociációi vannak a válaszadóknak Soros Györggyel kapcsolatban. Az utóbbi években élénk vita bontakozott ki arról, hogy a Soros-ellenes kampány antiszemita-e. Egyfelől arra voltunk kíváncsiak, hogy a válaszadóknak maguktól mi jut eszükbe Sorosról, és ezek az említések mennyire köthetőek a zsidósághoz, másfelől azt is vizsgáltuk, hogy a vélemények iránya és a válaszadó antiszemita predispozíciója között van-e összefüggés.

10. táblázat „Mire gondol elsősre, ha ezt a szót hallja, hogy Soros György?” (2019, nyitott kérdés, a spontán válaszok az antiszemitizmus szerinti csoportokban, a válaszolók százalékában)

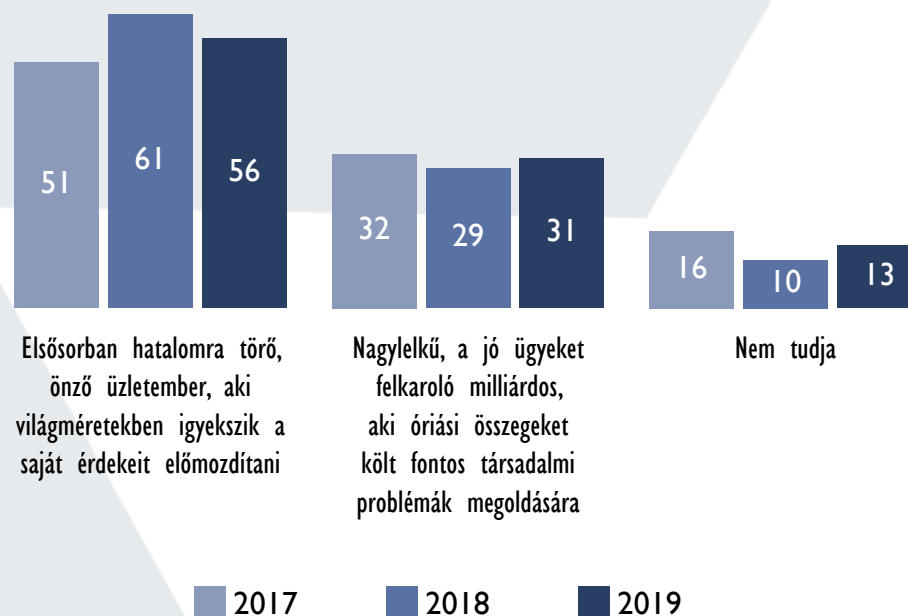
	Nem antiszemita	Mérsékelt antiszemita	Erősen antiszemita	Teljes népesség 2019	Teljes népesség 2018
1. Gazdag, befolyásos, üzletember (semleges)	29	25	20	26	21
2. Migránsok	18	20	24	20	26
3. Aljas, hazaáruló, általános negatívum	13	21	21	16	13
4. Bármilyen pozitív Sorosról	8	8	8	8	8
5. Hatalom(éhes)	5	7	6	6	4
6. Unom már Sorost (Sorosról semleges)	8	3	2	6	5
7. Zsidó (bármilyen, amiben ez a szó szerepel)	3	0	3	3	2
8. Tisztázatlan vagyon, jogtalan meggazdagodás, spekuláns, csaló	1	3	6	2	8
9. Orbán is Sorostól kapott pénzt	2	0	1	1	1
Egyéb	13	13	9	12	12

Össességében a megkérdezettek többsége negatív dolgot társított (2., 3., 5., 8. kijelentés) Soros Györgyhöz, azonban a 2019-es 44 százalék a 2018-as 51 százalékhoz, és főként a 2017-es 62 százalékhoz képest jelentős visszaesést mutat. Míg 2018-ban a teljes népesség negyede, 2017-ben pedig 30 százaléka egyből a migránsokra asszociált, 2019-ben „már csak” a teljes népesség ötödének jutott ez eszébe a milliárdosról. Árnyalja az enyhülő tendenciát az, hogy az első állítás gyakorisága viszont számottevően nőtt, és ez ugyan semleges, ám kérdés, hogy az ezt említők mennyire bóknak vagy szidásnak szánták-e a „gazdag”, „befolyásos”, „üzletember” és ehhez hasonló említéseket. Az is jól látható, hogy a három legnépszerűbb kategória egybecseng a kormányzati propagandával, a válaszadók 62 százaléka valamilyen módon ennek a szólamaít mondta vissza magától. Soros György zsidóságára a teljes népesség „csupán” 3 százaléka asszociált, ugyanannyi szélsőségesen antiszemita, mint nem antiszemita. Közepesen erős összefüggés van a zsidóellenes prediszpozíció és Soros megítélése között: a más kérdések alapján nem antiszemitanak bizonyuló válaszadók 37 százaléka negatívumot említett - ez az arány az erősen antiszemitáknál 57 százalék. Tehát léteznek olyanok, akik ellentétesen ítélik meg a zsidóságot általában, és az amerikai milliárdost konkrétan.

Amennyiben összevetjük a zsidósággal kapcsolatos asszociációkat illetve a Soros Györggyel kapcsolatos asszociációkat, akkor azt látjuk, hogy leginkább azok térnek ki a milliárdos származására, akik a zsidókhoz a pénzt, hatalmat és befolyást, valamint negatív attribútumokat társítanak, az elemszám azonban ezekben az esetekben igen kevés, így messzemenő következtetésbe nem bocsátkoznánk.

Nem nyitott kérdés formájában is megkérdeztük, hogy mit gondol a teljes népesség Soros Györgyről, itt két előre megadott válaszkategóriából lehetett választani, az egyik állítás egyértelműen pozitív, a másik pedig egyértelműen negatív állítást tartalmaz. Ezt a kérdést 2017 óta tartalmazza a kérdőív, alább (15. ábra) ezeket az adatokat közöljük.

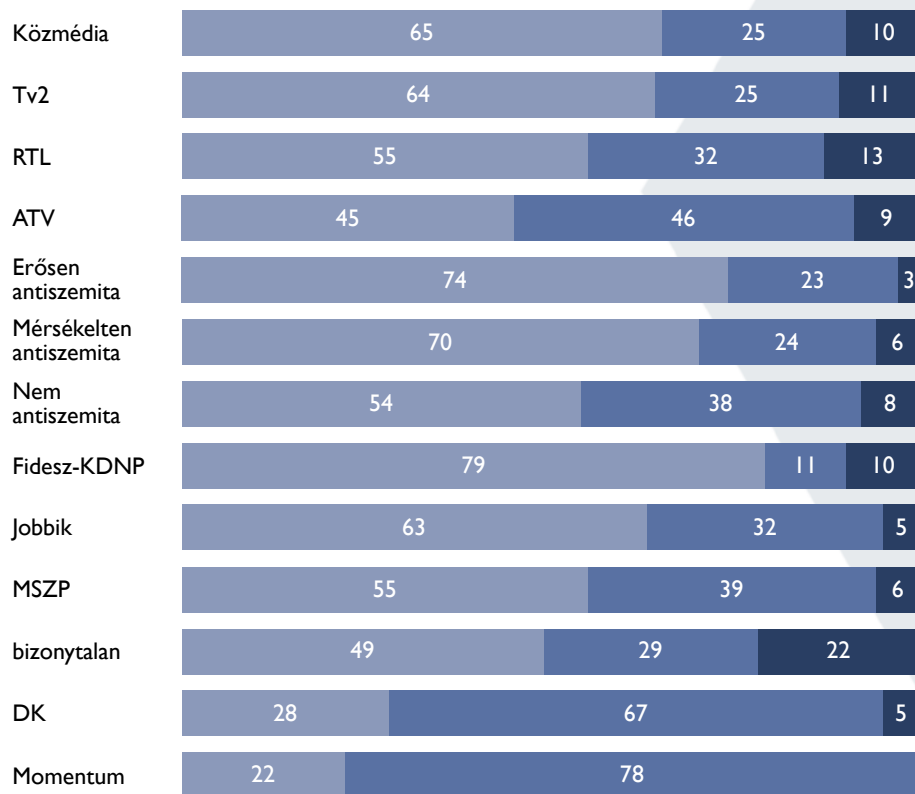
15. ábra: Ön szerint Soros György....(százalék)

A nyitott kérdések után érdemes szemügyre venni azt is, hogy ha meglévő opciók közül kell választani, akkor milyen arányban vélekedik a népesség pozitívan vagy éppen negatívan az amerikai-magyar üzletemberről. A többség ebben az esetben is inkább a negatív, ám figyelemre méltó a 2017 és 2018 közötti elmozdulás is: 2018-ban érdembe megnőtt azok száma, akik negatívan gondolnak a milliárdos tevékenységére (míg 2019-re már csak kisebb változás történt). A Soros-ellenes kampány 2017 nyarán és őszén volt a legintenzívebb (nemzeti konzultáció, plakátok), életszerűnek tűnik tehát, hogy ez erőteljesen hozzájárulhatott a 2018-as emelkedéshez. Valószínűnek tartjuk, hogy már a 2017 novemberében felvett adatok is negatívabbak voltak, mint amit még korábban gondoltak a választópolgárok – azonban ezt nem tudjuk bizonyítani, mivel 2017-ben tettük fel ezt a kérdést először. Az viszont egyértelműnek tűnik, hogy a kampány megtette a hatását.

A hatás pedig a társadalom széles rétegeiben tetten érhető, messze nemcsak a radikális, antiszemita csoportokban.

16. ábra: Soros Györgyről alkotott vélemény a médiafogyasztás, pártpreferencia és antiszemitizmus szerinti csoportokban (2019, százalékos megoszlás)

- Elsősorban hatalomra törő, önző üzletember, aki világméretben igyekszik a saját érdekeit előmozdítani
- Nagylelkű, a jó ügyeket felkaroló milliárdos, aki óriási összegeket költ fontos társadalmi problémák megoldására
- Nem tudja

A 10-es táblázathoz hasonlóan a 16-os ábra is azt mutatja, hogy szignifikáns összefüggés van a zsidóellenes alapbeállítódás és Soros megítélése között, ám az antiszemitizmusra nem fogékony választók között is többségbe kerültek azok, akik elítélik az amerikai-magyar üzletembert. Ugyanez elmondható az RTL rendszeres nézőiről is, de még az ATV fogyasztói is szinte egyenlő arányban oszlottak meg a kérdésben. Annak fényében nem meglepő az összefüggés, hogy a Medián és a Mérték korábbi kutatásai szerint Magyarországon elég jelentős a keresztfogyasztás: sokan néznek és olvasnak politikai ízlésükkel ellentétes médiacsatornát is²⁴. A pártválasztásukban bizonytalanok is inkább negatív véleménnyel vannak Sorosról, ahogy a jobbikosok és a szocialista szavazók is. Egyedül a DK és a Momentum hívei között kerültek többségbe azok, akik jóakarátúnak és nagylelkűnek látják a milliárdost.

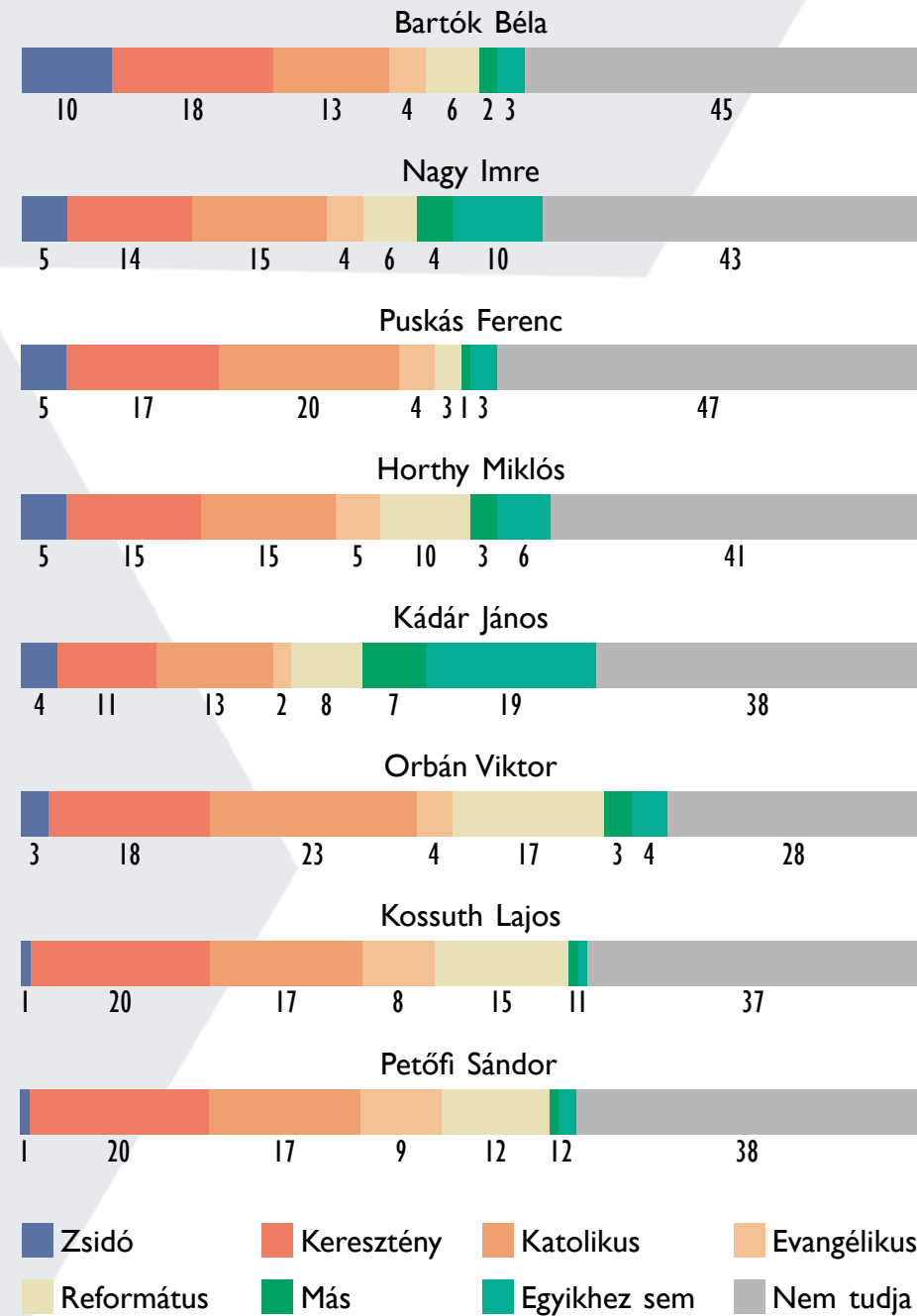
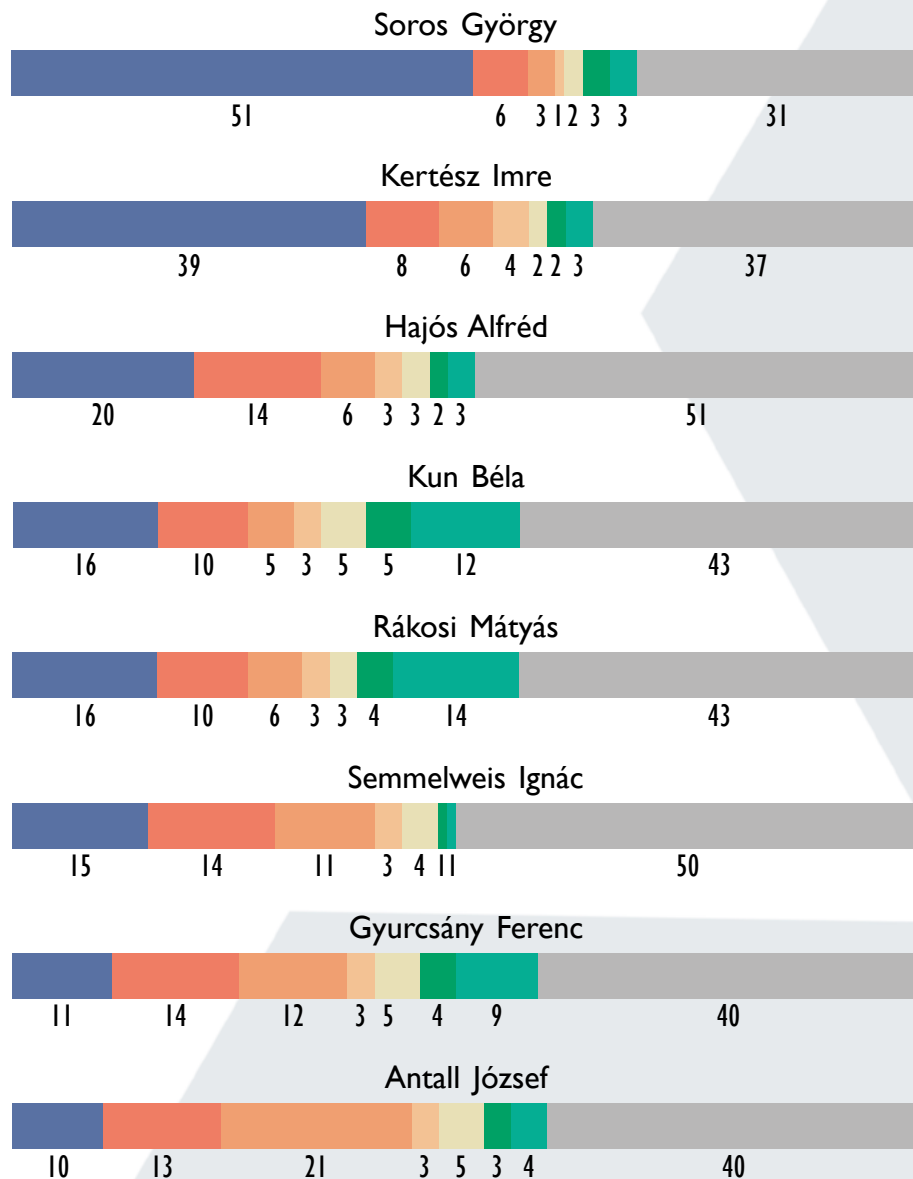
Érdekes összefüggés, hogy a jobbikosok hajlamosabbak egyetérteni a zsidóellenes állításokkal, mint a fideszesek – ugyanakkor Soros tevékenységét a kormánypártiak még nagyobb arányban ítélik el, mint a Jobbik hívei. Ez egyszerre valószínűsíti azt, hogy a kampánynak átfogóan az egész társadalomban erőteljes hatása volt, és azt, hogy azért pártpreferencia szerint mégis érzékelhető különbségek voltak: a kormánypártiak még jobban azonosultak a plakátok üzeneteivel.

TÖRTÉNELMI SZEMÉLYISÉGEK ZSIDÓ SZÁRMAZÁSÁNAK ISMERETE

A kérdőívünk utolsó kérdésblokkjában a megkérdezettek tájékozottságát, tudásszintjét kívántuk felmérni: arra voltunk kíváncsiak, hogy mennyire ismerik különböző történelmi személyiségek zsidó származását.

24) <https://mertek.eu/2018/11/26/a-politikai-tajekozodas-forrasai-magyarorszagon-trendek-2015-18/>

17. ábra: Történelmi személyiségek származásának ismerete (2019, százalékos megoszlás)

■ Zsidó
 ■ Keresztény
 ■ Katolikus
 ■ Evangélikus
■ Református
 ■ Más
 ■ Egyikhez sem
 ■ Nem tudja

Az egyértelműség kedvéért: az első öt személyiség volt zsidó származású (Soros György, Kertész Imre, Hajós Alfréd, Kun Béla, Rákosi Mátyás), a többiek nem. Ugyanakkor talán az sem mellékes, hogy az érintett szereplők maguk hogyan viszonyultak a származásukhoz: a leghangsúlyosabb szerepet Kertész identitásában játszott a zsidósága, a többi szereplőre nem volt jellemző, hogy a nyilvánosságban zsidóként szólaljanak meg. Egyikük sem volt aktív vallásgyakorló.

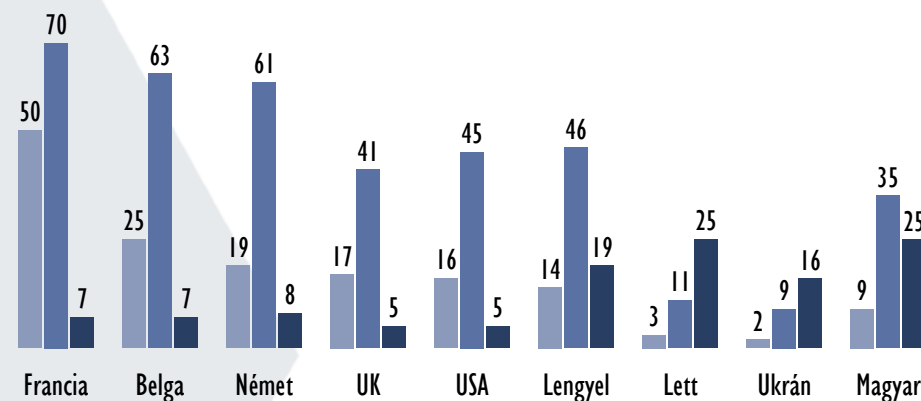
A „nem tudja” válaszok megoszlásából az látszik, hogy a magyar társadalom többsége nem tudja, vagy rosszul tudja, hogy az említett hírességek milyen származásúak voltak – még Antall, Gyurcsány és Orbán miniszterelnökök esetében is csak a válaszolók nagyjából egyharmada volt megfelelően tájékozott (Antall katolikus, Orbán református, Gyurcsány katolikus családból származik, de nem vallásgyakorló). Szintén sokat elárul a tájékozatlanságról, hogy több nyilvánvalóan nem zsidó származású híresség esetében is a megkérdezettek 5-10 százaléka mégis a zsidó válaszlehetőséget jelölte meg. Véleményünk szerint ez nem annyira tudatos tévhit, mintsem inkább rossz „tipp” volt a válaszadók részéről. Kiderült az is, hogy Kun és Rákosi zsidó származása csak egy nagyon szűk réteg előtt ismert, tehát aligha az ő negatív megítélésük áll a *jelenkori* antiszemitizmus mögött. Hajós (és valamennyire Kertész) esete pedig azt bizonyítja, hogy a pozitív megítélés sem jelenti azt, hogy az illető származása széleskörben ismertté válna.

Végül, ismét kénytelenek vagyunk levonni azt a következtetést, hogy Soros György származásának az átlagnál jóval szélesebb körű ismeretét nehéz mással magyarázni, mint a kormányzati kampánnyal, illetve az azt övező diskurzussal. Noha a plakátok és a nemzeti konzultáció explicite nem említette Soros származását, a magyar lakosság jó része alighanem csak az ezzel kapcsolatos diskurzusból értesülhetett arról, hogy a magyar-amerikai milliárdos zsidó. Enélkül nem lenne logikus, hogy miért gondolják többen zsidónak Sorost, mint Kertészt: Kertész megnyilatkozásainak ugyanis jóval hangsúlyosabb eleme volt a zsidósága.

NEMZETKÖZI ÖSSZEHAJONLÍTÁS

Az adatok kontextusba helyezéséhez hasznos adalékot nyújtanak a nemzetközi összehasonlító vizsgálatok, még akkor is, ha ezekből kevés áll rendelkezésre. Elsőnek a holokauszt-relativizálás gyakoriságát vetettük össze nyugat- és kelet-európai országokkal, kiegészítve a fizikai atrocitások vélt gyakoriságával, és az azoktól való félelemmel.

18. ábra: Zsidókat ért támadások vélt gyakorisága és holokauszt-relativizálás néhány európai országban (2015, százalékos arányok, forrás: ADL²⁵)

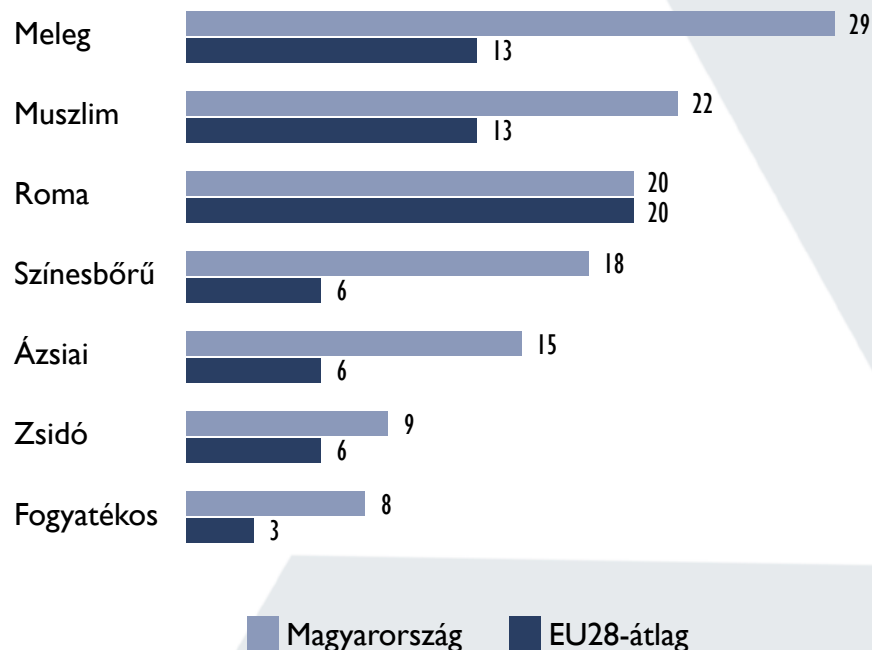
- “Gyakran fordulnak elő erőszakos támadások zsidók ellen”
- “Aggodalom amiatt, hogy a zsidó személyeket, intézményeket, szimbólumokat erőszakos támadás éri”
- A holokausztban a zsidó áldozatok száma sokkal kevesebb volt, mint azt általában állítják

25) <http://global100.adl.org/public/ADL-Global-100-Executive-Summary2015.pdf>

A nyugati és keleti országok között minden tekintetben rendkívül nagy különbség van. Noha a holokauszt-relativizálás (és a verbális antiszemitizmus más megnyilvánulásai) Kelet-Európában lényegesen elterjedtebbek, Nyugaton az erőszakos támadások miatt kell aggódnia az állampolgárok többségének. Különösen veszélyeztetett a francia zsidóság, amely Európa legnagyobb lélekszámú zsidó közössége.

Egy másik adatforrás arra vonatkozik, hogy munkatársként mennyire fogadna el a válaszadó különböző etnikai és életmód-kisebbségeket.

19. ábra: „Kényelmetlenül érezné magát, ha egyik munkatársa egy... lenne” (egyétértők aránya, 2015, százalék, forrás: Eurobarométer²⁶)

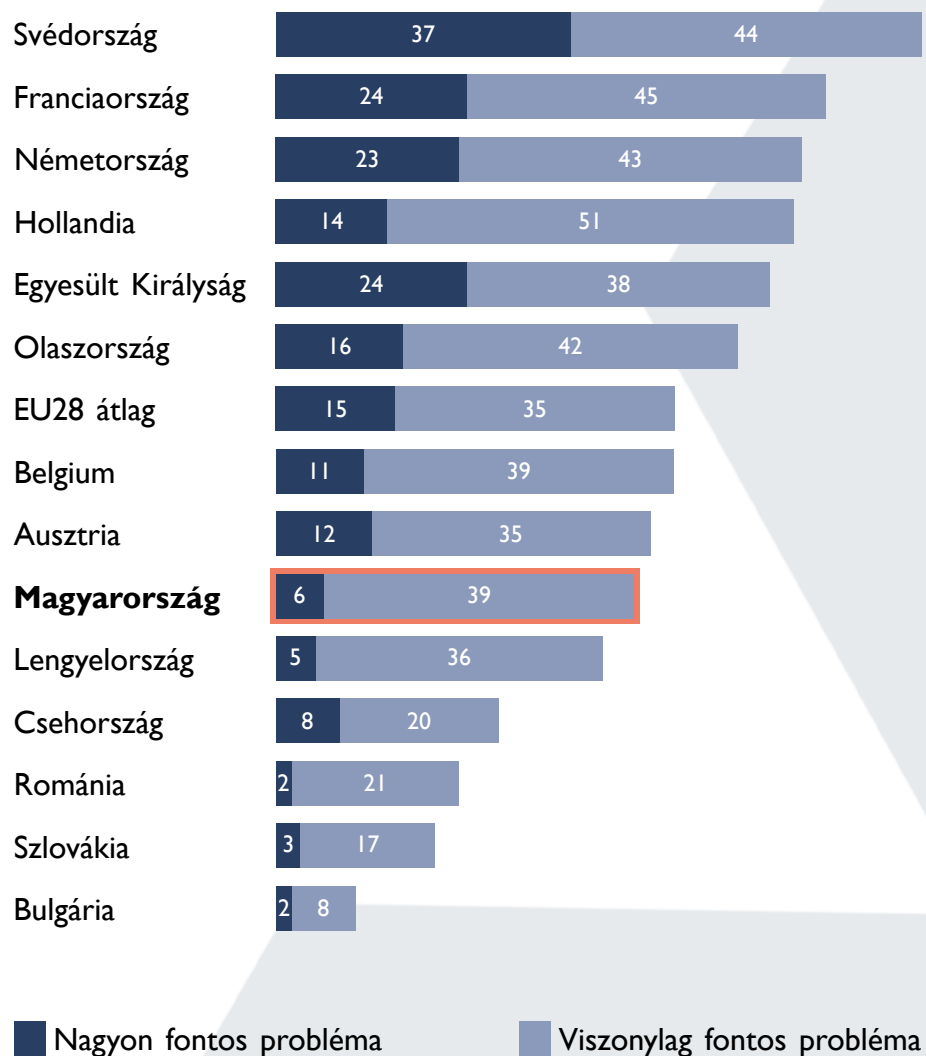

Látható, hogy a magyarok kevésbé elfogadóak, mint az európai átlag, ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a fő különbség e téren is Nyugat- és Kelet-Európa között van, más térségbeli ország is hazánkhoz hasonló eredményeket produkált. A saját adataink szerint a romák megítélése még ennél is kedvezőtlenebb lehet (érdekes, hogy ebben nem volt különbség az EU-átlaghoz képest), a bevándorlókkal azonosított etnikumoké pedig gyorsan romlott 2015-2016 során. Az mindenesetre újabb megerősítést nyert, hogy a zsidók relatív pozíciója nem rossz, ugyanakkor e tekintetben is némileg elmaradunk az európai szinttől.

Végül, az is érdekes kérdés, hogy hazánkban a többi európai országhoz képest mennyire gondolják az emberek jelentős problémának az antiszemitizmust.

26) <http://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/yearFrom/1974/yearTo/2016/surveyKy/2077>

20. ábra: „Mennyire fontos probléma az antiszemitizmus az Ön országában?” (százalékos arányok, Eurobarometer, 2018 decemberi adatok²⁷⁾)

27) <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2220>

Az adatok tanulsága szerint az EU-átlaghoz képest nálunk ezt kevésbé érzékelik jelentős problémának. A nyugati országokban sokkal inkább, Keleten viszont sokkal kevésbé látják ezt fontos üggynek. Erre két magyarázat lehetséges: az egyik szerint Nyugaton tényleg nagyobb probléma az antiszemitizmus, a másik szerint viszont csak nagyobbban érzékelik. Utóbbi azzal lehetne összefüggésben, hogy a kelet-európai országokban ennél égetőbb problémákkal is szembesülnek a választók, például alacsonyabb az életszínvonaluk. Érdekes az is, hogy Magyarországon és Lengyelországban magasabbak az értékek, mint a többi posztszovjet országban.

AZ ANTISZEMITIZMUST MEGHATÁROZÓ TÉNYEZŐK

Elemzésünk lezárásaként kitérünk arra, hogy az eddigi fejezetekben tárgyalt megközelítések külön-külön és együtt mennyire alkotják erős magyarázatát az antiszemitizmusnak. Azt vizsgáljuk meg ebben a szakaszban, hogy az eddig bemutatott összefüggések egymással összehasonlítva milyen hierarchikus viszonyban vannak: melyik számít a legerősebbnek, és melyek azok, amelyek kevésbé szorosan függenek össze az antiszemitizmussal. Ezt a statisztikai elemzésekben az úgynevezett logisztikus regressziós modellel szokás kimutatni: ez olyan elemzés, amely számos változót (kérdést, állítást) egyidejűleg foglal magába. Az elemzésnek egy eredményváltozója van: az a kérdés, amelyet meg akarunk magyarázni. Esetünkben az eredményváltozó az eddig is használt átfogó antiszemitizmus-indikátor: az erősen és a mérsékelten antiszemita csoportokat összevontuk, így mindenki belekerült, akire számottevő mértékben jellemző volt a zsidóellenes állításokkal való egyetértés. A modell azt vizsgálja, hogy a magyarázó változók (kutatásunk szinte összes állítása, kérdése) alapján milyen valószínűséggel lehet előrejelezni, hogy valaki bekerül-e az antiszemita csoportba (Függelék). Az összefüggés erősségét mérő mutató egyes értéket vesz fel abban a hipotetikus esetben, ha az adott modell

100 százalékban megmagyarázza az eredményváltozót, vagyis ha teljes mértékben kikövetkeztethető a magyarázó tényezőkből, hogy valaki az antiszemita csoport tagja-e, vagy sem. A mutató minimuma 0, ebben az esetben teljesen függetlenek a modell változói a zsidóellenességtől. Látható, hogy az első modellben szereplő magyarázó tényezők – kérdőívünk szinte összes kérdése és állítása, amelyek pontos felsorolása a függelékben található – együttesen 46 százalékos valószínűséggel képesek előrejelezni, hogy ki fog az antiszemita csoportba bekerülni (ez igen magasnak számít a politikai szociológiában). Úgy is mondhatnánk, hogy a zsidóellenesség 54 százalékban olyan tényezőktől függ, amelyek a kutatásunk keretén kívül estek.

A következő lépésben ezt az átfogó modellt felbontottuk, hogy kiderítsük, külön-külön milyen erősségű magyarázatot (előrejelzést) adnak az egyes fejezetekben tárgyalt kérdések. A második modellben kizárólag a társadalmi-demográfiai háttérváltozók szerepelnek, a harmadikban csak a politikai önbesorolás és a pártválasztás található, a negyedik az idegenellenességgel kapcsolatos változókat tartalmazza, az ötödik a rendpártiságot, a nacionalizmust, a „normaszegés” elutasítását és a politikai pesszimizmust, a hatodik a nyitott kérdésekre adott negatív asszociációkat, a hetedik pedig azt, hogy van-e zsidó ismerőse a megkérdezettnek. A Függelékben található az elemzés során felhasznált összes állítás, kérdés.

A demográfiai változók bár egyértelműen szignifikánsak, a modell magyarázó ereje igen kicsi, 6 százalék. Ez annyit tesz, hogy *pusztán a társadalmi csoporthovatartozás csak minimálisan függ össze az antiszemitizmusról való fogékonysággal.* Ugyanolyan erős a nyitott kérdésekre alapuló modell hatása: akinek Sorosról, és a zsidóságról negatív asszociációja van, és akinek a jellegzetes zsidó tulajdonságok kapcsán lealacsonyító jellemvonás jut eszébe, azok nagyobb valószínűséggel zsidóellenesek. Ugyanakkor tény, hogy ez a modell is csak 6 százalékban magyarázza az antiszemitizmust. Viszonylag gyenge

a politikai kérdések hatása: a pártválasztás és a politikai önbesorolás alapján 8 százalékos valószínűséggel vagyunk képesek kikövetkeztetni, hogy a válaszadó az antiszemita csoportba kerül-e, vagy sem. Kisebb, de még mérhető hatása van a zsidó ismerős meglétének: az csökkenti az antiszemitizmus iránti fogékonyságot.

11. táblázat: A különböző megközelítéseket bemutató modellek magyarázóerejének összehasonlítása

Modell	Az összefüggés erőssége ⁽²⁸⁾
I. Teljes	0,455
2. Demográfiai (kor, nem, településtípus, vagyoni helyzet, vallásosság)	0,057
3. Pártpreferencia és politikai önbesorolás (bal-jobb, konzervatív-liberális, mérsékelt-radikális skálák)	0,084
4. Más etnikumokkal szembeni idegenellenesség	0,312
5. Politikai attitűdkérdések	0,168
6. Nyitott kérdések, negatív asszociációk a zsidósághoz	0,060
7. Zsidó ismerős megléte	0,042

28) Nagelkerke R négyzet mutató. Egyes érték a maximuma, ezt akkor veszi fel, ha a modellben szereplő változók teljes mértékben megmagyarázzák az eredményváltozót (jelen esetben az antiszemitizmust), nullás értéket pedig akkor, ha semmilyen mértékben nem magyarázzák meg, ha teljesen függetlenek attól. Statisztikai okokból az összes magyarázó tényezőt úgynevezett dichotóm változónak kódoltuk: csak kétfajta értéket vehettek fel (budapesti vagy vidéki, fiatal vagy idős, diplomás vagy nem-diplomás, stb.) Mindegyik modell szignifikáns 95 százalékos szinten.

Hasonlóan a korábbi évekhez nagyobb magyarázó ereje az általános idegenellenessége figyelembe vevő modellnek van, illetve a politikai attitűdkérdéseknek, ugyanakkor a idei kutatásban kevesebb kérdést tudunk e tekintetben vizsgálni, mint a korábbi években. *A szakirodalom régóta ismert állítását kutatásunk is igazolta: az előítéletesség ritkán jár egyedül, az idegenellenesség gyakran ölt alakot az antiszemitizmusban is. A tekintélyelvűség, a normaszegés üldözése, a rendpártiság és a nacionalizmus olyan politikai karakterstruktúrát eredményez, amely fogékonyra teszi az állampolgárt a zsidóellenességre is. Összességében azonban a „mátság” elutasítására való hajlam növeli a leginkább az antiszemitizmus valószínűségét: nyilvánuljon meg ez akár migránsok, homoszexualitások, kábítószer-fogyasztók vagy más etnikumok, kisebbségek elutasításában. Ugyanakkor a statisztikai elemzés azt is aláhúzza, hogy jelentős mértékben a kutatásunkon kívüli tényezőkön múlik az, hogy ki ért egyet a zsidóellenes állításokkal. Kérdőíves felméréssel ennek egészen pontos előrejelzése lehetetlen.*

ÖSSZEFOGLALÁS

Kutatásunk elsőként arra kereste a választ, hogy a közvéleményt milyen mértékben foglalkoztatják a zsidósággal kapcsolatos ügyek. Számos „nem tudom”, „nem válaszol” és inkonzisztens (vagy egyenesen helytelen) válaszok gyakoriságából arra következtethettünk, hogy a válaszadók jó részének figyelmét elkerülik a zsidó közösséget érintő kérdések, vagy nem foglalkoztatják annyira, hogy fejből, önmagától is fel tudjon idézni azokból bármit is, nemhogy részleteket, de konkrét eseményeket semmiképp. Mindössze 7 százalék tudott felidézni valamilyen zsidósággal kapcsolatos közéleti eseményt, de ezek elsöprő többsége megrekedt egy igen általános és homályos szinten.

Másodszor azt kell végiggondolni az adatok ismertetése előtt, hogy mit jelent, és mit nem jelent egy kérdőívben megfogalmazott zsidóellenes állítással való egyetértés. Az biztos, hogy „csak” véleményt, attitűdöt, nem pedig viselkedést, diszkriminációt. Ám a vélemény súlyát sem ismerhetjük meg: még a szélsőértékes válasz sem biztosan jelent komoly válaszadói fontosságot, átélést. Már az előző évek legnagyobb tanulsága is az volt, hogy a hagyományos egyetértéseken alapuló antiszemitizmus szerinti besorolás és a spontán említésekből kikövetkeztethető zsidóellenesség között milyen szakadék tátong. A hagyományos módszer alapján antiszemitának címkézett válaszadók jórészenek spontán nem jut eszébe negatív, antiszemita megjegyzés, amikor arról kérdezzük, hogy mi jut eszébe a zsidókról, vagy milyen zsidó tulajdonságokat tud felsorolni. Amennyiben azonban elé tesszük, a hagyományos zsidó ellenes szólamokat, egyetért azokkal. Az összefüggés természetesen fordítva is fennállhat: az antiszemita állítások visszautasítása mellett is születhetnek saját indíttatású zsidóellenes gondolatok. Ennek alapján annyi mindenestre egyértelműnek tűnik, hogy az antiszemitizmus sokszor inkább fogékonyságot, mintsem szilárd lelkiállapotot jelent, s hogy valójában az egyének sok esetben nem ismerik azt, amiről ítélnének, de könnyen elfogadnak bármilyen nemű információt az ismeretlenről, képesek azt beépíteni a saját látásmódjukba. Olvasatunkban a változékonyság természetes jellemzője az antiszemitizmusnak.

Ezt az értelmezést szem előtt tartva mindig informatív, ha ugyanazokat a kérdéseket több éven át tesszük fel, így lehetőség nyílik hosszú távú tendenciák felvázolására. Ezek az adatok a zsidókkal kapcsolatos képzetek, tévhitek népszerűségére (kognitív antiszemitizmus), és a zsidókhöz fűzött érzelmi viszonyra, társadalmi távolságra (affektív antiszemitizmus) vonatkoznak. Ennek alapján a zsidóellenesség 2010-ben erősödött meg számottevően (feltevésünk szerint nem függetlenül a Jobbik fősodorba kerülésétől), azóta csak nagyon szerény mértékű elmozdulások történtek.

A kognitív antiszemitizmust szemügyre véve az utóbbi évek fontos megállapítása, az a jelenség, amit „igazság utáni politikának” nevezünk: a mai információ-áradatban egyre nehezebb bármiről is hitel érdemlően eldönteni, hogy igaz-e. Bár arányaiban véve 2019-ben visszaesett az erősen antiszemita aránya a nem antiszemita javára, kijelenthetjük, hogy **a kognitív antiszemitizmus talaját az összeesküvés elméletek táplálják.** Azokkal az állításokkal értettek leginkább egyet a válaszadók - főként az erősen antiszemita attitűdökkel rendelkezők -, amelyek a konteók jól ismert szövegei, titkos zsidó összeesküvés, befolyásolás, pénz és hatalom. Az erre való fogékonyság a nyitott kérdésekre adott válaszok között is megfigyelhető volt: a zsidók leggyakoribb jellemzése a pénzre, hatalomra, befolyásra utalt.

A zsidók érzelmi elutasítása csekély mértékben ugyan, de mérséklődött, míg 2018-ban és 2017-ben 25-25 százalék utasította el a zsidókat, 2019-ben már csak 22. Egyéb kisebbségekhez viszonyítva a zsidók relatív pozíciója is egyre kedvezőbb tendenciát mutat, ugyanakkor látnunk kell, hogy a zsidók elutasítása erős összefüggést mutat más csoportok elutasításával, a magyar lakosság jelentős része számára tehát a „zsidó”, pusztán a másság egyik letéteményese. Ebben a minőségében pedig ugyanannyira szimpatikus vagy antipatikus, mint más egyéb csoportok.

A kutatás minden évben keresi a választ arra a kérdésre, hogy milyen demográfiai tényezők járulnak hozzá ahhoz, hogy az egyének antiszemita attitűdvel rendelkezzenek. Egy-egy véletlen kiugrástól eltekintve általában nem tapasztalhatóak komoly eltérések ebben a dimenzióban – így volt ez 2019-ben is. Talán az az egyedül többszörösen megerősített tendencia, hogy a diplomások egy kicsivel kevésbé fogékonyak a zsidóellenességre.

Pártpolitikai preferenciák már jelentősebbek a különbségek, a mérések 2013-as indulása óta mindig a Jobbik táborában voltak legnagyobb arányban antiszemitizmusra hajlamos választók – ugyanakkor az ő

arányuk is egyre inkább csökken. Amennyiben megfordítjuk a kérdést, és azt vizsgáljuk, hogy kire szavaznak leginkább az antiszemita attitűdvel rendelkező választópolgárok, akkor azt látjuk, hogy elsősorban a kormánypártok felé húznak, másodsorban bizonytalanok, harmadsorban a Jobbikot választják, és csak ritkább esetben ellenzéki pártokat (legritkábban a Momentumot).

A vészidőszak emlékezete mélyen megosztja a magyar társadalmat: a megkérdezettek valamivel kevesebb, mint fele szerint napirenden kellene tartani a kérdést, az enyhe többség szerint pedig elhagyni. Ennél is aggasztóbb a holokauszt-tagadás és relativizálás egyre gyakoribbá válása (előbbi nagyjából minden tizedik, utóbbi körülbelül minden ötödik válaszadóra jellemző) – még akkor is, ha hosszú idő után 2019 volt az első év, amikor nem romlottak ezek az adatok. A holokauszt fontos szerepet játszik a zsidóság azonosításában is: a válaszadók arra a kérdésre, hogy mi jut eszébe a „zsidó” szó hallatán, elsősorban a holokausztot és üldöztetést, másodsorban általánosságban vallást és népcsoportot említene, megint mások pénzre, hatalomra, befolyásra asszociálnak. A nagy többségnek semleges gondolatok jutnak az eszébe.

A sajtóban felmerülő gyakori kérdés, hogy a Soros György elleni kampányt lehet-e zsidóellenességgel vádolni. Ha erre nem is tudunk egyértelmű igennel vagy nemmel felelni, számos fontos adalékkal szolgált a kutatásunk. Soros megítélése döntően negatív, és a vele kapcsolatos asszociációk jellemzően éppen azok, amelyek a kormányzati kampány fő üzenetei voltak. Az is aláhúzza a kampány hatásosságát, hogy a 2017-es csúcspontot követően 2018-ra érdemben romlott a milliárdos megítélése. Van ugyan összefüggés Soros megítélése, illetve a válaszadók a zsidóellenes alapbeállítódása, a pártpreferenciája és médiafogyasztása között, ám ez csak mérsékelt: az antiszemitizmusra nem hajlamosak, az ellenzékiek és az RTL-t néző válaszadók is nagyobb részt negatív véleménnyel vannak az amerikai-magyar milliárdos tevékenységéről.

Végül, a nemzetközi összehasonlító adatok szerint hazánkban a fizikai támadástól való félelem jóval ritkább a zsidóság körében, ugyanakkor a holokauszt-tagadás és relativizálás gyakoribb - Nyugat-Európával összehasonlítva. A különbség nemcsak Magyarország és a Nyugat között van, hanem inkább Európa keleti és nyugati fele között.

FÜGGELÉK

A teljes logisztikus regressziós modell

Változó	Modell	Béta	Szignifikancia szint	Exponenciális Béta (Esélyhányados)
Budapesti lakos	2	0,028	0,923	1,029
Diplomás	2	-0,421	0,159	0,656
Alsó jövedelmi csoport	2	-0,172	0,526	0,842
Felső jövedelmi csoport	2	0,256	0,298	1,291
Nem jár rendszeresen templomba	2	-0,201	0,378	0,818
40 év alatti	2	-0,169	0,434	0,845
Max. 8 általánost végzett	2	-0,869	0,303	0,419
Férfi	2	-0,003	0,990	0,997
Édeklí a politika	3	-0,455	0,040	0,634
Jobbik-szavazó	3	0,636	0,054	1,889
Jobboldali önbesorolású	3	-0,327	0,176	0,721
Konzervatív önbesorolású	3	0,076	0,731	1,079
Radikális önbesorolású	3	0,913	0,000	2,492
Elfogadna arab szomszédot	4	-0,211	0,467	0,810
Elfogadna amerikai szomszédot	4	-0,204	0,545	0,815
Elfogadna cigány szomszédot	4	-0,767	0,003	0,464

Elfogadna kínai szomszédot	4	-0,136	0,584	0,873
Elfogadna homoszexuális szomszédot	4	0,375	0,147	1,455
Elfogadna erdélyi magyar szomszédot	4	0,769	0,022	2,158
Elfogadna bőrféjú szomszédot	4	0,479	0,087	1,615
Elfogadna színesbőrű, fekete szomszédot	4	-0,276	0,358	0,759
Elfogadna román szomszédot	4	0,172	0,485	1,188
Elfogadna zsidó szomszédot	4	-2,352	0,000	0,095
Szigorítaná a terhesség-megszakítást	5	0,254	0,264	1,289
Szigorítaná a menekültek befogadását	5	-0,648	0,026	0,523
Inkább vallásos meggyőződésű	5	0,435	0,049	1,545
Támogatná a halálbüntetés kiszabását	5	0,193	0,399	1,213
Erkölcstelen dolognak tartja a homoszexualitást	5	0,408	0,079	1,504
Szigorú büntőbüntetéssel sújtaná azokat, akik kábítószer fogyasztanak	5	0,393	0,114	1,481
Korlátozná az országban élő színesbőrűek számát	5	0,823	0,000	2,277
Zsidókról negatívum jut eszébe	6	1,304	0,016	3,684
Sorosról negatívum jut eszébe	6	0,484	0,033	1,622
Van zsidó ismerőse	7	-0,521	0,030	0,594
Konstans		0,826	0,439	2,284

Megjegyzés: eredményváltozó: átfogó antiszemitizmus-indikátor (kognitív és affektív-antiszemitizmus, lásd 5. ábra). Vastag betűvel a 95 százalékos szinten szignifikáns változók. A modell oszlopban a sorszám arra utal, hogy a változó hányadik részmodellbe került az adott változó (2= demográfiai; 3= pártpreferencia és önelhelyezés, 4= más etnikumokkal szembeni idegenellenesség; 5= rendpártiság, nacionalizmus, tekintélyelvűség, „normaszegés” elutasítása; 6= nyitott kérdések). Az esélyhányados azt fejezi ki, hogy milyen mértékben növeli a zsidóellenesség valószínűségét a magyarázó változó. Például ha valakinek a zsidókról negatívum jut eszébe, az – minden más tényező változatlansága mellett – átlagosan 3,68-szor valószínűbb, hogy válasza alapján az antiszemita csoportba fog kerülni, mint aki nem korlátozná. Ugyanakkor, akinek van zsidó ismerőse, az csak 0,595-szer akkora eséllyel (azaz nagyjából hatszor akkora eséllyel) kerül az antiszemiták közé: tehát sokkal valószínűbb, hogy nem kerül oda.

